

A tartalomról:

Löw Immánuel: Semini.

Dr. Tomaschoff Bertalan: A magyar zsidóság betegsége. — Báró Hatvany Bertalan: Vissza a zsidósághoz? Igen! Vissza a gettóba? Nem! — Avigdor Haméiri: Bárci Jóska és a kanári. — A Berlini hitközség múzeuma. — Geró Ödön: Emlékbeszéd Baracs Károlyról. — Patai József: Apám lelke útján. (Vers.) — Lakos Alfréd jubileuma. — Egymilliárd bibliapéldány. — George Foot Moore a cambridgei Havard University tanára: A zsidóság jellemzése. — Dr. Donath Gyula egyetemi tanár: A jeruzsálemi héber egyetem. — Fodor Fülöp: A Hasomer Hacáir szlovenszkoí központjában. — Dr. Simon Miller: (Yonkers N. Y.) Egy kis statisztika. — Somlyó Zoltán: A legmaróbb könny... (Vers.) — Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. — Szántó Menyhért: Állítsunk Társadalmi Múzeumot Palesztinában. — Irodalmi tükör: Székely Béla: Írók és írások. — Tollhegyről: Ha mindig így beszéltek volna, mint Ussiskin... — Zsidó humor. — Krónika. Simon Bernfeld. — 28 illusztráció és egy műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: 199—55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

Elsőrangú konyha!

Menü-rendszer!

oríh. כשר kosher jól, olcsón a

Holländer-féle étkezdeben lehet.

Kereskedők találkozóhelye,

Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.

Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és éreglítő vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465—78.

Celkiismeretes munka. Prima referenciák

ספרים מלוחים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árrban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

Az iskolai Idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében. A legjobb referenciák.

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em

Ha Ipari, kereskedelmi, háztartási, alkalmi vagy bármilyen alkalmazatra van szüksége, írja meg pár sorban az

UJSÁG KIADÓHIVATALÁNAK
(VI., ARADI-UTCA 10.)

A borítékot így kell címezni:

Az »Ujság« kiadóhivatalának

„MUNKAALKALMAK”

Budapest, VI., Aradi-utca 10.

Az UJSÁG a beérkezett munkaalkalmakat »Munkapiac« rovatában mindennap közli.

Pontos és olvasgató címet kérünk.

Sem szelvényt, sem bélyeget nem kell mellékelni.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sírkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. Telefon: Kőbánya 75—56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb, tartós

ondolálását az egyedül amerikai KULLEN-villanygéppel készíti:

Botár

hagyomány

Lásd a 2. oldal A. 134-35

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349—95.

Dob-utca sarok

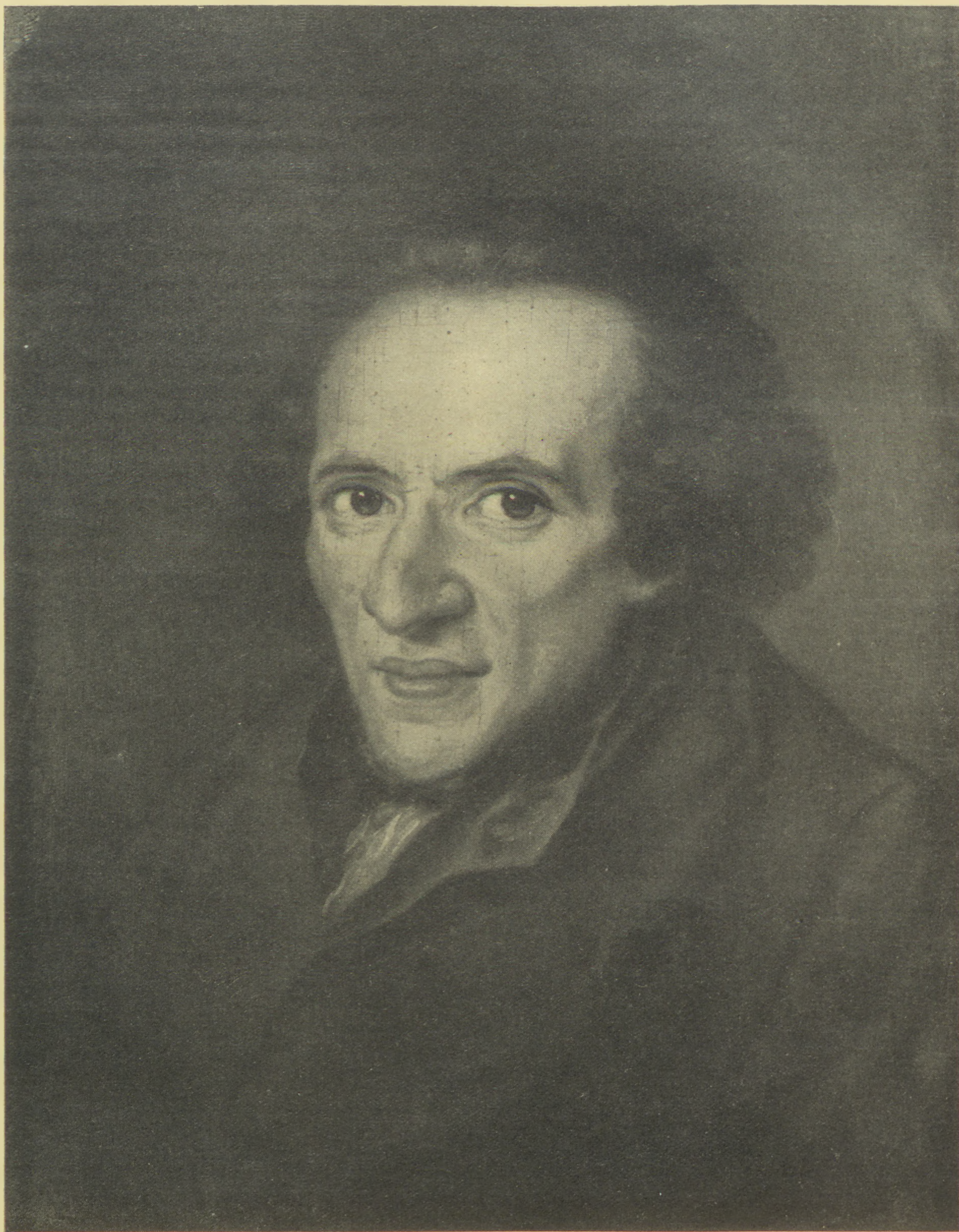
PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75—71.

Sírkőlebontást és újra felállítást garancia mellett futányosan vállalunk.

*CHR. FRISCH: MOSES MENDELSSOHN (Eredeti festmény)
A berlini hitközség műgyűjteményéből — Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin*

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1930. évi május havi műmelléklete

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 MÁJUS

Dr. Tomaschoff Bertalan: A magyar zsidóság betegsége

A magyar zsidóság betegségének súlyos problémája újra felszínre vetődött és a *Mult és Jövő*, mely mindig a szabad véleménynyilvánítás fóruma volt, ezuttal is helyt ad a legkülönbözőbb felfogások megnyilatkozásának. Dr. Tomaschoff Bertalan és báró Hatvany Bertalan cikkei ellentétes meggyőződésből indulnak ki, de mindkettő előtt a magyar zsidóság betegségének feltárása lebeg. És megegyeznek abban, hogy a betegség csírája az őszinteség-hiány, amely az egész magyar zsidó közéletet korhasztja. Tehát jobb ha beszélnek róla nyíltan, mintha képmutató blöffökkel borítják be a meztelen valóságot.

Szerk.

A *Mult és Jövő* húszéves fennállása során időközökben meg szokta fujni a nagy sófart a megdermedt magyar zsidó lelkek felébresztésére. Nagy és nehéz úttörő munkát végez ezzel a hetvenes évek óta folytatott tervszerű zsidótlanító törekvések közepette. Mert Magyarországon — ellentétben a külföld zsidóságával — a zsidóságtól való leválás folyamata nemcsak a külső körülmények természetes hatása alatt történt, hanem a zsidó közélet vezető tényezőinek határozott és rendszeres politikájának folyományaként.

Dr. Niedermann Mór a *Mult és Jövő* márciusi számában melegen érző orvosként áll a zsidóság betegágya mellé és szorgosan és búsan kutatja, miként lehetne a reménytvesztett betegen segíteni. Megállapítja a diagnózist és a terápiát is. „A történeti értékelés hiányát és a legszűkebb közösség iránti érzéketlenséget” állapítja aggasztó tünetként. Vagyis azt, hogy a beteg már nem emlékszik úgyszólván semmire és legközelebbi hozzátartozóira is már alig ismer rá! Bármilyen legyen a diagnózis, a tünet maga amellet szól, hogy sürgős és nagy konziliumot kell tartanunk a legtudósabb orvosok közreműködése mellett!

Jöjjenek hát az orvosok, hallgassák meg a beteg szívének lüktetését, állapítsák meg a betegség indító okát és mondják meg sürgősen, milyen gyógymód alkalmazandó. Ki legyen az orvos? A beteg hű környezete egy abban, hogy nem szabad hívni azokat, akik a betegség egész folyamata alatt azt hajtogatják, hogy „kár a beteget oly soká

szervenadni hagyni, itt csak állandó narkózis segít, amíg a beteg szép csendesen elmúlik“, de a mértékadó hűtlen környezet nem azt az orvost akarja hívni, aki segíteni akar és tud, mert hiszen már réges régen a bekövetkezendő csendes kimulást várja!

Azért kell megfujni a harsonát és azért jár elévülhetetlen elismerés annak, aki a nagybeteg zsidóság alvó lelkiismeretét szüntelenül és lankadatlanul ébreszti, nehogy az ébresztés késő legyen! Mert hűtlen a környezet, amely a beteg zsidóságot körülveszi.

Nem annyira a „modern” zsidóság beteg, mint dr. Niedermann mondja, hanem beteg a „magyar zsidóság”. A modern zsidóság széles e világon mindenütt magára eszmélt, tespedtségéből feltápáskodott, vagyis öntudatra ébredt — és teremti! Mi történik azonban a magyar zsidóságon belül?

A magyar zsidóság vezető tényezői a négyezer éves zsidó multat, a négyezer éves zsidó kultúrát, etikát, apáink hősiességét, mártíriumát, annyi évszázad küzdelmét, akarását, reményét, tudományát, művészetét és dalát, egy nagy és ősi közösség egész szellemét „felekezeti kérdéssé” súlyosztották le. A Szeged melletti Szőreg környékén ásatásokat végző Móra Ferenc falusi parasztjai jutnak eszembe, akik teljesen közömbösek az iránt, hogy falujuk környéke milyen évszázados titkokat rejt. Ezeket bizonyára csak az érdekelte, hogy az ásatások tárgyát képező föld krumpli vagy káposzta beültetésére alkalmas-e inkább.

A mi vezető tényezőink nagy részét az egész nagy zsidó multból, amely előtt az egész kultúrvilág ámulattal megáll, — szintén csak annyi érdekli, hogy a „felekezet” talaján ki hogyan szerepeljen. Hiszen tudjuk, hogy mit jelentett a „szabadgondolkodás” álpátoszával szavalóknak a „felekezeti” kérdés, hogy mennyire lesajnálták már harminc évvel ezelőtt azt, aki privátim holmi vallási kérdést feszegetett. Az egész zsidóság ügye mint „felekezeti” kérdés volt legkönnyebben elintézhető, azaz fitymálható. Minthogy pedig mégis csak szereplésre alkalmas talajt jelent egy egész

ország zsidósága (*különösen, amikor Isten házáat is megnyitják a személyi kultusz számára!*), a felekezeti jelleg ebből a szempontból is nagyon alkalmasnak bizonyult arra, hogy a *nemzsidó* közvélemény előtt is félvállról lehessen rámutatni a zsidó szereplésnek mindössze „felekezeti” jellegére.

Ugyanekkor a „felekezeti” sajtónak egy része ditirambusokat zengett, a sok kitért és félig kitért vezérnek és himnuszokat a sok zsidótlanító intézménynek, egyben spanyol falakat emelt a magyar zsidóság és a külföldi zsidóság között, mert hiszen a csak „felekezeti” zsidó embernek nincsen különösebb köze az angol, francia vagy német zsidóhoz. Nem is szabad, hogy több köze legyen, mint a magyar protestánsnak az anglikán „egyházhoz”. Még a történeti közösséget is el kellett homályosítani. Ezért kellett évtizedek óta torkaszakadtából minden más felekezetet túlkialtani, túllicitálni hazafissággal. Ezért lett a némi fel-fellángoló antiszemitizmus valóságos kincsesbánya, melyből a „laptémák” izzó lavináját lehetett végigzúdítani. Ezért kellett örködni féltékenyen, nehogy a magyar Izráel *egyebet* is megtudjon! Ezért kellett lebunkózni a Palesztinagondolatot, amely az egész világ zsidóságának szellemi és gazdasági elite-jét lelkesíti. Ezért kellett elhallgatni, hogy volt és van zsidó irodalom, zsidó művészet, sőt — *horribile dictu* — hogy van *élő héber nyelv* is, — hogy vannak az *összzsidóság*ot érintő, égető és megoldásra váró problémák.

Beteg bizony még mindig a zsidó lélek Magyarországon.

Voltak hajdan *prófétáink*, akik az ilyen szellemi és erkölcsi leromlás láttán fölemelték bátor, ostorozó szavukat, akik semmilyen közvéleménytől nem engedték magukat elriasztani, akik felrúzták népük lelkiismeretét a tiszteletből. Hol vannak ma főpapjaink!

Főpapjaink nagyrésze a *népükért* aggódó próféták szavát ferdítve érvnek használja fel arra, hogy *nincsen* zsidó nép, hogy csak általános emberi célok vannak, hogy az antiszemitizmuson kívül nincsen zsidókérdés!

Szegény próféták! Ha tudták volna, hogy késői magyar utódaik *csak* arra fogják igéiket felhasználni, hogy zsidó népüket saját zsidóságuktól eltérítsék, bizonyára még világosabban szóltak volna. Talán úgy, hogy: „Én zsidó népem, az *egész emberiség szeretetét* akarom beléd oltani, hogy így az egész emberiség téged is megtanuljon szeretni, hogy majdan egykor felhagyjon gyűlöletével, — de a világért sem akarom, hogy ezen ígémet netán úgy értelmezzed, hogy a világ minden népéért lelkesedj és saját magadnak hátat fordíts majd, — hogy saját népi egyéniségedet feladjad, mialatt a többi népeknek szolgálatába szegődsz! Mert ki fogja *hirdetni* a tant, ha te már nem leszel!”

Én már sok főpapi beszédet hallgattam, de

bizony *mindig* csak a próféták ferde értelmezését hallottam, mindig csak a *kozmodopolita szellem* uralta a szónok szavát. Már pedig én nyugodt vagyok benne, hogy a modern magyar zsidó, csakúgy mint a kevésbé modern, az *emberiséget* elég nagy mértékben szereti. Amit *nem* szeret elég nagy mértékben, ami iránt antiszemita kurzus híján abszolúte közömbös, az *saját zsidó közössége*, saját zsidó történelme, kultúrája! De minderről egyetlen szót sem veszteget sok magyar zsidó főpap, — aki úgy véli, hogy *csak* azt érdemes hirdetni, ami az egész emberiség szolgálatában áll! A zsidó nép múljon ki lassan, hogy azután megmaradhasson a desztillált „*vallás*”, amelyet pedig éppen a modern magyar zsidóság nem vesz komolyan.

Igy történik aztán, hogy belső zsidó tartalom híján az egész zsidó közélet külszínessé, játékosává válik. Mintha álarcban járnának itt mindnyájan, egymás felé hajbókoló banketti bohóc-sapkákban, melyeknek komikus, lármás csörgetése minden komoly akaratot elriaszt, minden komoly egyetemes zsidó kérdést elnémít.

„Amikor a magyar nemzet helyzete olyan szomorú, nem szabad foglalkoznunk Palesztinával!”, mondják egyesek. Meg hogy a magyar zsidóságot a külföld zsidósága „nem tudja megérteni”, vagyis, hogy az angol, a francia, a német zsidó nem tudja annyira szeretni a nemzetet, amelynek kebelében él, mint a magyar — és ezért nem tudják ezek megérteni, hogy miért ilyen érzéketlen a magyar zsidó az egész földgömbön szétszórta, *sanyargatott* testvéreivel szemben. Hogy ezért nincsen érdeke saját zsidó multja, kultúrája iránt a magyar zsidónak! Lehet görög, latin, sőt német kultúrát, történelmet magába szívni, de *nem* lehet a *zsidó* multba, kultúrába elmélyedni a magyar érzés sérelme nélkül. Képzeli csak el, hogy Magyarországon élne Hellász vagy Róma népének néhány százezer utódja, akik úton-útfélen azt hajtogatnák, hogy: „Mi *csak* vallásilag vagyunk görögök-rómaiak utódai, mi továbbra is Zeusz-Jupitert imádjuk ugyan, ha nagynéha imádkozunk, amit meg sem értünk, — de a görög-római nép történelme, zenéje, művészete, kultúrája, avagy ezen népek mai hazája-földje abszolúte nem érdekel minket!” Nemde, azt mondaná a „modern” magyar zsidóság egy rövid kézlegyintéssel ezeknek az embereknek, hogy „nagy időknek korcs utódai, akik — akárcsak a Szőreg melletti falusi emberek — immár képtelenek a görög-római klasszicizmus magaslatáig fölemelkedni!” Viszont a kurzust még ennyi felkinálkozó be- és felolvasási készség sem győzte meg a magyar zsidók hazafisságáról. Az őszinte, liberális magyarság pedig meg se tudná érteni, ha megmondják neki, hogy a zsidóság multjának ennyi megtagadásával akarja *bizonyítani* hazafisságát! Kultúrember hogy is értené, hogy hűtlenséggel hűséget kíván bizonyítani bármilyen társadalmi közösség.

Ha a magyar zsidó közélet a bluff és a frázis

lármas világából visszatér elmélyedve a zsidó mult-hoz, ha az „Írás népe“ majd kezébe veszi annyi évszázad zsidó írásait, akkor mindenekelőtt meg fogja állapítani, hogy *háromezer év sokezer könyvében egyetlenegyszer sem szerepel a zsidó „felekezet“*, mert héber nyelvünk ezt a csodabogarat — mirabile dictu — *nem ismeri!* Hogy a Szentírás és mindaz, ami azután jön, következetesen csak zsidó népről beszél! Maga az Isten is, csakúgy, mint a próféta, az egész bibliában csak zsidó népéhez szól! Ennek a zsidó népének adott az Ur-isten Szináj hegyén történt kinyilatkoztatáskor *vallást és kultúrát*, hogy ez egész valóját, egész életét töltsse be a népnek! Ez a „vallási“ kinyilatkoztatás telisteli van „Erec Izráellel“, a zsidóság ősi hazájával és ennek a bibliának a nyelve évszázadokon keresztül a zsidó népnek *érintkezési nyelve* volt! Ez a kultúra megtermékenyítette valamennyi mai civilizált népnek a kultúráját, a magyar népet is! Az angol, a német és — főleg a református — magyar világ még ma is jobban ismeri a zsidó nép kultúrájának a forrását, a *bibliát*, mint a „modern“ magyar zsidóságnak folyton imakönyvből citáló, de az imakönyv tartalmát folyton megtagadó bölcse „vezérei“.

Ha majd megtudja az asszimilált magyar zsidóság, hogy *vallás és nép* a zsidóságban mindenkor olyan volt, mint ahogyan test és lélek egy, hogy ez a lenézett és mégis oly szívesen cégérül használt „vallás“ a zsidó ember egész életének a szabályozója, egész kultúrájának a hordozója, hogy *amit eddig csak rituálénak tudtak, az népüknek vérrel megszentelt ősi hagyománya*, hogy *a Tóra és a Talmud e népnek istenhittel fűtött alkotmánya*, amelyért őseink ezrei és ezrei vértanú halált haltak, — ha tudatában lesz a magyar zsidóság, hogy *az ezekben az életformákban és ebben az élettartalomban* megnyilatkozó vallás a zsidó embernek istenével és népével való egybeforrottságát jelenti, — akkor a kitérést több lelki-furdalás előzi majd meg, sőt bizonyos, hogy a férgetől eltekintve, a kitérés gondolatáig el sem jutna a sok „modern“ magyar zsidó!

Ha a főrabbi urak és az egész zsidó sajtó majd vissza fog térni az élő *valódi zsidó vallás-hoz*, akkor nem „felekezeti“, hanem *zsidó közéletéről, zsidókérdésről, zsidó kultúrális, szociális kérdésről* is lesz majd szó. Akkor majd meglesz a kapcsolat az ősök földjével, Palesztinával is! Akkor majd meglesz a közösség iránti érzés, az egyetemes zsidósággal való kapcsolat és a magyar Izrael nem lesz elszigetelt, elszáradó ág, amely gazdaságilag is magára hagyatva elcsenevészsedik. Akkor majd a magyar zsidóság — mint Minjon — megtanul *emlékezni*. Akkor majd lesz péntekesti apai áldás is, széder áhitata, menora lángja is és a többi. Egyszóval lesz *történelmi értékelés*. Ez lesz a holtak feltámasztásának „csodája“, amelyet dr. Niedermann Mór olyan szépen és olyan őszintén kíván!

Báró Hatvany Bertalan:

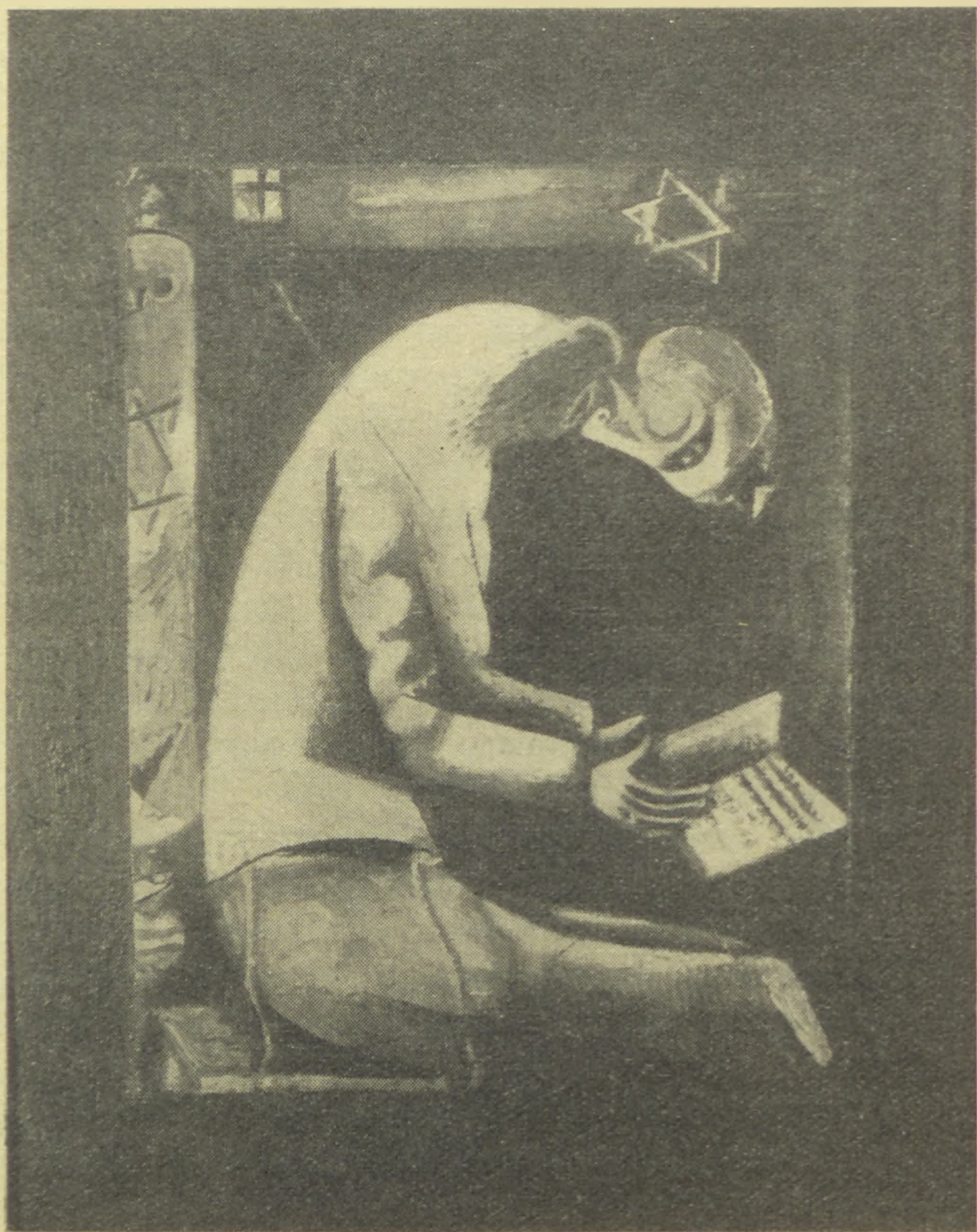
Vissza a zsidósághoz? Igen!

Vissza a gettóba? Nem!

A felekezeti sajtóban az utóbbi időben több oly kétségtelenül és szemelláthatóan jó-hiszemű, becsületes akarású és komoly helyről eredő, komoly cikk jelent meg, amely „Vissza a zsidósághoz!“ jelszóval a felekezeti élet elmélyítését és ily módon a kitérés áradat megfékezését célozza. E cikkek vezérmotivumaképpen állandóan azt olvastuk, hogy a kitérés járvány okait a vallás tradíciószerű formalitásainak feladásában kell keresnünk; abban, hogy a serdülő nemzedék könyvekből, hittani órák előadásaiból ismeri már csak a szombat, a kaszusz-szabályok, az ünnepi és imádsági szertartások fogalmát s hogy a szülői házban e tanítások teljes figyelmen kívül hagyását tapasztalván, kétkedő, majd közönyös álláspontot kényszerül elfoglalni a vallás tanításaival szemben és így a zsidóságtól elsodródik. E tetszetős és első pillantásra kétségtelenül igaznak látszó föltevés végső helytelenségére, sőt

Tóravért (1806) (Berliner Arbeit) Thoraschild
Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin

Marc Chagal: Imádkozó

Betender

A berlini hitközség műgyűjteményéből

Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin

végzetesen és megokolatlanul pesszimista voltára szeretnék röviden rámutatni ezúttal.

A magyar zsidóság — illetve az egész európai kultúrkör nemzeteinek soraiban élő zsidóság — a 19. század folyamán kétségtelenül eltávolodott, legalább is számszerűleg igen fontos rétegében, a tradíciók által előírt életmódtól, vagyis szükségesnek látta, hogy életmódjában alkalmazkodjék a környező kultúrához, az anyanemzet kultúrájához. Ezt nem szolgálai utánzásnak, nem a keresztények majmolásának kell betudni. Hiszen más kulturális, gazdasági, politikai, civilizációbeli követelményei voltak már az egykori Szináj-sivatagbeli nomád életnek is, mint a próféták és királyok szent földjén; más a Galut középkori formájának, a gettónak, és újból más követelményeket támaszt a modern élet, az abban elhelyezkedő zsidóval szemben. Ha a Sulchan Aruch levonta mindazokat a tanulságokat, amelyeket a zsidó élet addig elmúlt évszázadainak a tapasztalatai és törvényei után a középkor specifikus viszonyai megköveteltek, akkor ezek a szabályok — a templomi szertartás mélységes szimbolizmusától és hagyományok szentségével átítatott méltóságától eltekintve — nem válhattak a modern életben 100%-ban irányadóvá, minden leszűrt bölcsességük dacára.

Én nem hiszem, hogy az étkezési szabályok — hogy csak ezt a példát említsem — ma absolute

lényeges alkatrészét képeznék a zsidó vallásnak. Nem hiszem, hogy oly lényegtelen apróság, mint egy péntekesti cigaretta, eltávolíthatna attól a közösségtől, amelyhez minden csepp vérem fűz. Nem hiszem, hogy a zsidóság érdekében állana, ha a felekezetünkön lévők összessége visszatérne a külsőséges szabályok megtartásához. Nem hiszem, hogy a zsidóság felnövekvő generációját az elkülönülés, a másság tudatának ily életmódba vágó és a zsidó etikával és a zsidó monoteizmussal csak ideológiai, de nem ideai összefüggésben álló szabályok által való hangsúlyozása vezetné vissza az ősök hitéhez. Minthogy az európai kultúrállamoknak és Amerikának minden egyetemes zsidó ügyért áldozó zsidóságát ma már amúgy sem ezek a külsőségek fűzik az ősök hitéhez, hanem évezredek belső meggyőződések és a közös származás történelmi ereje: attól tartok, hogy a külsőségeknek a templomon kívüli életben való aláhúzása éppen elidegenítené a köröskörül európai életviszonyokat látó ifjúságot a zsidóságtól.

Hangsúlyoznom kell, hogy itt persze nem kívánom meggyőződésükben megbántani vagy sérteni azokat, akik ma is még szinte hősiességgel tesznek eleget az ortodoxia gyakran súlyos követelményeinek — ezeknek tisztelet jár ki és nem bírálat. De nem szabad megkísérelni, hogy a zsidóság összességére alkalmaztassanak újból azok a szabályok, amelyeket ma már csak egyes, igen szigorú csoportok tartanak be. Ez az út a gettóhoz vezetne vissza, már pedig a reakció útja sohasem volt és sohasem lehet az egyetemes zsidóság útja!

Anélkül tehát, hogy szinte „amhorec“ létemre, vitába kívánnék bocsátkozni az említett cikkeknek nálamnál feltétlenül nagyobb tudású és nagyobb tekintélyű íróival, legyen szabad néhány szóval megvilágítanom azokat a szempontokat, amelyek, szerény véleményem szerint, hasznosíthatók volnának a kitérés járvaány leküzdésében, anélkül, hogy a zsidóságnak európai életmódot folytató elemei a gettó életformáit volnának kénytelenek újból fölvenni.

Meg vagyok győződve arról, hogy a zsidó vallás szellemi, filozófiai, világszemléleti különbözőségének és magasabbrendű voltának hangsúlyozása a fiatal nemzedék lelkiületére nagyobb hatással volna, mint azoknak az életmódbeli irányelveknek és formalitásoknak ismerete, amelyeknek alkalmazására a legtöbb ember képtelen. A zsidó monoteista világszemléletnek a környező trinitárius valláselméletektől eltérő s azoknál emelkedettebbnek, valószínűbbnek és emberi lélek által jóval érthetőbbnek tetsző volta már egymagában is alkalmas volna, nézetem szerint arra, hogy a zsidóság keretében tartsa mindazokat, akik hitüket nem kívánják egyházuktól teljesen különválasztani. A bensőséges hitéletet élő modern ember — és ilyen több van, mint amennyit a kaszusz szempontjából írástudók feltételeznek — nem

szereti a dogmákat. A zsidó vallás istenhite nem dogma, hanem akkor is emberi valószínűség, ha eltekintünk a megszentelt tradícióktól és a szent könyveinktől. Semmiesetre sem lehet tehát a zsidó istenhite azt mondani, hogy „Credo quia absurdum“, sőt azt kell mondanunk, hogy „Credo quia probabile et logicum“. Ennek az emberi logikának mindenkorai hangsúlyozása nem árthat a Tóra tekintélyének, sőt a modern, mondjuk ki nyíltan, szabadgondolkodásra hajlamos zsidót éppen *viszszasegítheti az ősök hitéhez*. Utóvégre is a zsidó vallásnak az a lényege, hogy „Adonaj elohénu, Adonaj echod!“ és nem az, hogy „Ne főzd meg a gödölyét anyja tejében“.

Sokezer zsidót köt az a meggondolás az ősök hitéhez, hogy a dogmátlanul szabad vallásfilozófia a látszólag — de hála Istennek, csak látszólag — oly merev zsidó vallásban nyerheti el *legnagyobb mozgási szabadságát, lelki kielégülését*. A „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ etikai elv a keresztény vallásban épúgy érvényesül, mint a mienkben — practice, sajnos az eredménye is egyenlő csekély ennek a magasztos tanításnak mindkét vallás híveinél. A különbség, amely, szerény véleményem szerint, a két egymással sokban rokon vallás között a mi javunkra fennáll, az éppen a logika szabad levegőjében, a dogmátlan és claprózatlan egyistenhitben nyilvánul meg. Ezt kell hangsúlyozni, ezt a szívekbe vésni, ezt kell a gondolkodó agynak felfogni; azt, hogy ez a zsidó vallás s hogy ezt a *szellemi szabadságot csak a zsidó vallásban lehet megtalálni*. Ez talán fontosabb és lényegesebb, mint az, hogy az ifjúság tisztában legyen oly szertartásokkal és szabályokkal, amelyeket ma már csak a legvallásosabb, de a modern életben igen szerény szerepet játszó zsidó csoportok képesek betartani.

Én azt hiszem, hogy a modern emberi lélek irtózik a megkötöttségtől, a korlátoktól. Ha tehát a modern generációt meg akarjuk tartani a zsidóságnak, ne a korlátokat emeljük magasabbra, ne kössük szorosra a külsőséges szabályok kötelékeit, hanem hirdessük fennszóval, büszkén, hogy *a mi vallásunk a világosságnak, az értelemnek, a logikának a vallása, szabad emberek szabad vallása, aminthogy az volt Ábrahám apánk idején, az volt Mózes vezérünk Micrájim rabszolgaságát háta mögött hagyó népének és az kell, hogy legyen a gettó sötét falai közül kiszabadult új, napfényre vágyó nemzedékeknek*. — Adja Isten, hogy örökké az is maradjon!

Szolgák vagyunk?

Nem! Csak voltunk. Micrájimból — a rabság házából — kivezetett Mózes.

A gettóból — a rabság házából — kivezetett Mondelsohn Mózes.

És ha nem mentünk vissza az egyiptomi húsosfazekakhoz, vajjon miért térjünk vissza a gettó tejes és húsos kaszusz-edényeihez?!

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉS.

Báró Hatvany Bertalan cikke elveszti az élet, ha arra gondolunk, hogy amit ő *elméletileg* kifejt, azt a magyar neológ zsidóság, kevés kivétellel, vezérkarával együtt, évtizedek óta *gyakorlatilag* átvitte életmódjába. Nem lehet tehát a cikk tendenciája valamelyes „reform-mozgalom“ előidézése, amikor a *templomban* maga is meghajlik a szertartások mélységes szimbolizmusa és a *hagyományok szentsége előtt*, a templomonkivüli életben pedig a „reformot“ a neológ zsidók nagy része *önmagára vonatkozóan* már rég „egyházi jóváhagyás nélkül“ is végrehajtotta. Másrészt Hatvany báró hangsúlyozza, hogy szerinte nem bírálát, hanem *csak tisztelet* illeti azokat, akik életmódjukban ma is még szinte hősie önmegegytagadással tesznek eleget az *orthodoxia* követelményeinek. A kérdés tehát csupán csak akörül forog: helyes-e, hogy a neológia mást hirdessen szóval, mint amit tettel gyakorol és aféle jánusi kettős arcjátékából azt mutassa az ifjúságnak, ami grimásznak hat, akárcsak ama bizonyos „banketti bohóc-sapka“, melyre dr. Tomaschoff cikke céloz, — vagy pedig fölemelt sisakkal, nyílt őszinteséggel, önmagát és másokat nem ámítva, mutassa igazi arcát, amelyre okkal barázdál ráncokat a zsidó jövőért való súlyos gond és aggodás. Ez a probléma azonban ismét csak ahhoz a vitához vezet vissza, amely nemrég a *Mult és Jövő* hasábjain dr. Kiss Arnold, dr. Fischer Benjámín, dr. Fényes Mór stb. között oly magas színvonalon, a legkülönbözőbb szempontok kidomborításával lefolyt. Mindenesetre égető a kérdés, bármilyen formában vetődik fel. És még súlyosabb báró Hatvany Bertalan felfogásában: hogyan lehet imponderabiliák átöröklését biztosítani? És lehet-e vallást *szimbolumok helyett* logikával körülbástyázni? A kérdések megvitatását legközelebb folytatjuk.

Havdala-tál. Színes keramika 1800-ból

Avigdor Haméiri: Bárci Jóska és a kanári*)

Az örömjedelemben, az üldözés mámorában, amelyben az ellenséget hegyen-völgyön, mezőkön, falvakon keresztül hajhásztuk, Csensztochova közelében egy üres, lakatlan kastélyba botlottunk.

Az ajtók, ablakok tárva-nyitva, az ebédlőben az asztal még roskadozik az edényektől, evőeszközöktől. A poharakban még ott csillog az italmaradék, sőt a saját holmijukat sem tudták az ijedt tisztek hamarjában elvinni.

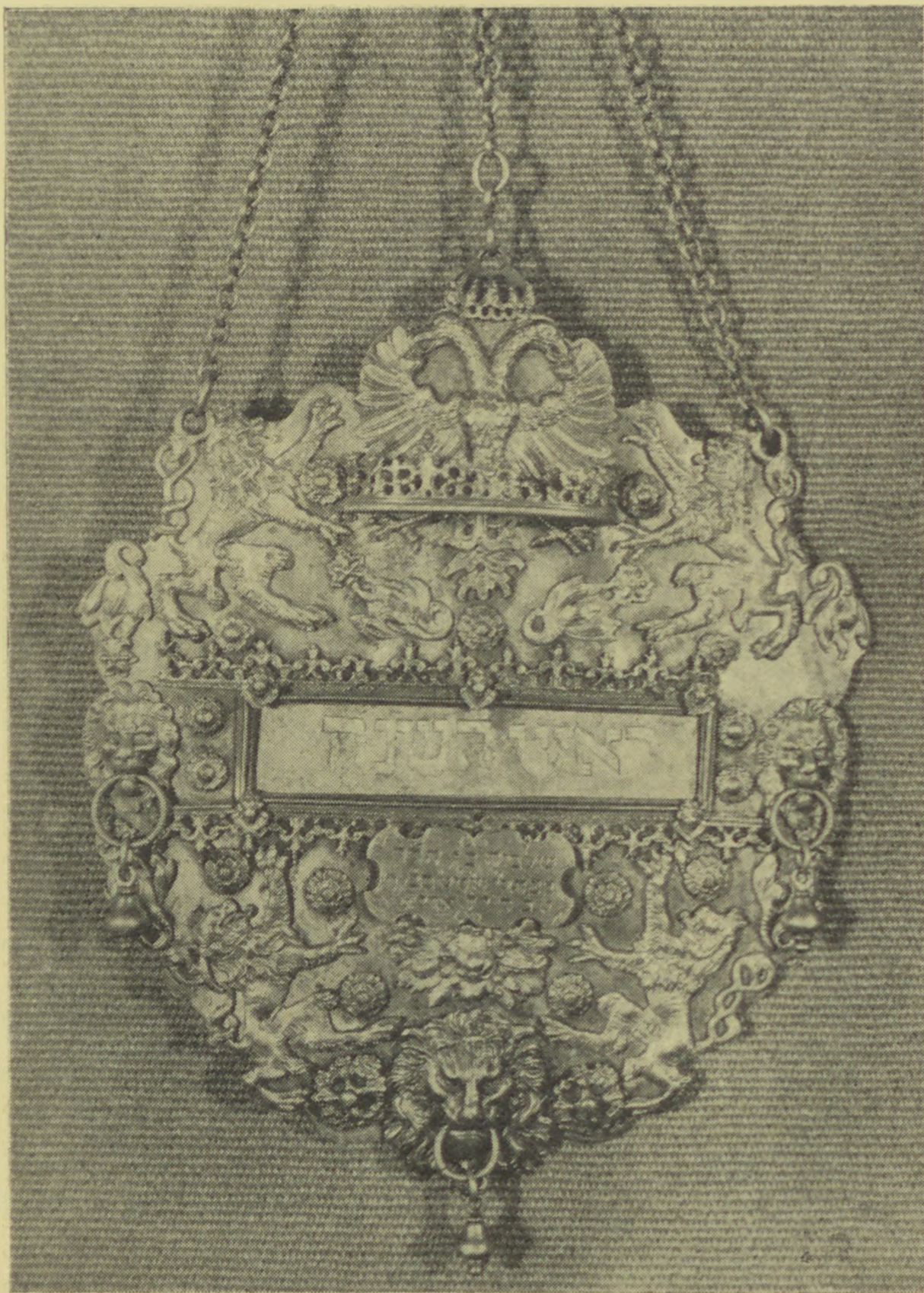
A győzteseknek szigorú parancsuk volt, hogy még csak egy gyufaszálat sem szabad engedély nélkül elvinni.

Hirtelen hangot hallok magam mögött valamelyik szobából. A tisztiszolgám szól:

— Hadnagy úr, egy kanári madár van itt a kalickában. Tessen megengedni, hogy elvigyem. A kalickával együtt. Éhes.

— Hászen vidd!

*) Avigdor Haméiri, aki hosszú időt töltött a harctéren, művészi rajzolója a magyar bakának. Ő az első héber író, aki a magyar baka alakját belevitte a héber irodalomba és ezzel itt is örök emléket emelt szülőföldjének.

Ezüst Tórávért (1824) Silbernes Thoraschild (Photo Karpis)
Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin

Folytattuk utunkat. Nem volt parancs megállásra.

Egy kilométernyi út után látom, amint szolgám cammog utánam a madárral.

Loholtunk még vagy négy óra hosszat, akkor aztán jött a parancs megállásra, pihenésre.

Egy fél óra múlva újabb parancs.

Ássuk be magunkat. Itt maradunk további parancsig.

Elkészítettük a hevenyészett állásokat, jólaktunk és pihentünk.

Az ellenség aránylag távol volt, lehetett egy kicsit mulatozni. A mulatozás alatt értendő: levezetni a túlfűtött kedélyeket. Danolni, kurjongatni, káromkodni, szitkozódni és megátkozni az egész világot. Amibe maga a háború is beleértendő.

A káromkodás, a szitkozódás csodálatos narkózis a harctéren. Nemcsak hogy meg van engedve, a káromkodás olyan durva módja, amely szégyenére válnék egy részeges kocsisnak is, de még a tiszt urak is szívesen hallják a trágár káromkodásokat katonáik szájából.

Ha ezek a durva szavak nem lettek volna, egyszerűen meg lehetett volna pukkadni a felbomlott idegek feszültségétől.

És a keserű szitkozódásokkal együtt jártak a háborús mesék, az ellenség üldözéséről, a gyilkolásokról és magukról a győzelmekről. Természetesen ez a mesterség, a durvaságok mestersége kiváló szakmabelieket termelt ki magából. Mint ahogy maga a gyilkolás.

Ilyen elsőrangú hozzáértő volt infanterista Jóska Bárci, aki e tudományok mindkét ágát műharctéri mesék feltárlását. Csakhogy Bárczi egy szót sem hazudott. Ő tényleg az ördög kegyelméből való gyilkos volt. Erről tanuskodott az orra és tíz ujja. Mindkettő le volt alaposan nyesve. Tudniillik harapós volt és őt is harapták. Ha a harc heves lett és terhére vált a bajonett, eldobott a fenébe minden fegyvert, rávetette magát az ellenségre és harapott. Ezt a rusnya ellenségtől tanulta el. Az ilyen harapási párviadalban egymásba akaszzkodtak, belevájták a körmüket a fogukat az egy más húsába, amíg csak a vér nem patakozott.

A században ezt az „ördög konyhájának” vagy „orosz lakomának” nevezték. Ezt a nevet is Bárczitól kapta.

És erre nagyon büszke volt.

Fültépés vagy ujtörés nélkül nem járta.

— De ők is szeretik ám a te füledet és az ujjadat — szóltam egyszer neki. Maholnap nem lesz nekik rajtad mit harapniok.

— Igen szeretnek a koszosok — felelt Bárczi —, hiszen rokonok vagyunk, közeli vérrokonok: anyám tót asszony. Azért faljuk úgy egymást.

És szétmarcangolt arcára hideg borogatást rakott.

Amikor aztán elkezdte az ő vitéz cselekedeteit előadni, az egész század tátott szájjal hallgatta. Utána meg megindultak a különböző kérdések és feleletek, feleletek, amelyek már százszor elhangzottak, de amelyeket olyan nagyon kellemes volt hallgatni mindannyiszor.

— Ha meg nincs rá időm kiköpni, elnyelem — mondta fagyos nyugalommal.

A két szeme apró volt, mint a hörcsögé, a szája meg kicsit görbe.

— Mékteknek van egy szem dohányja, vagy egy csepp bagója?

Adtak neki bagót. Ő ugyanis nem dohányzott. Ha a többi pipázott, ő a pipa alján lévő jó érett bagóra pályázott. Ezt aztán belerakta az inye alá és élvezte. Közben pedig mesélt és nagyokat sercengett.

Ugy tetszett, mintha az egész háborút csak az ő számára találták volna ki.

Senki se tudta, mi is volt az ő tulajdonképpen mestersége otthon, de senki nem is kérdezte. Mestersége? Katona, aki tép, harap. Nem egyszer ki is kötötték, mert csúfot űzött a foglyokból.

Még a kikötés is jólesett neki, ha már elszenvedte. Mintegy kitüntetésszámba vette.

És Bárczi mesél, mesél és mesél. Hogy hogy kezdi ő meg a szuronyrohamot, amidőn közte és az ellenség között még több mint háromszáz lépés a távolság. Hát mire való az a sok ácsorgás. Ő előretör a bajonettel, a többi pedig utána. Csak meg kell kezdeni, a többi meg jön magától. Az aztán a lakodalom! Az oroszok azt hiszik, hogy a háború filkózás vagy kuglizás. Hát mire való a távolból lövöldözni? A sötétben! Hát minek akasztották az embernek az oldalára a pangánétot?

És megint újabb mese. Körülötte csend. A szívek nyugtalankodnak. Az ő kövér vastag orrcimpája is mozog, megremeg, ilyenkor megfinomodik, megnemesedik, mint valami fajlóé és vibrál...

És hirtelen mesélés közben egy madár hangja trillázik a lövészárokból.

— Mi az? — Bárczi abbahagyja, figyel és eszébe jut:

— Hogy pusztulj el! — fordul a fedezék felé. — Várj egy kicsit, te fattyú! Megyek mindjárt! — Felénk pedig: — Vacak döggje! Megmenttem az éhségtől, most meg itt csipog és megzavarja az embert a beszédjében.

De a kanári újra beleszól. Csudás, puha tavaszi csicsérgés tél közepén.

— Hagyd abba, Jóska és hozd ki. Majd mondd holnap.

Bárczi dühösködik:

— Görcs a hasatokba! Csak most jön a java. Tudjátok, megfogom a nyakát, mint a harapófogóval, az meg az arcomba köp és bekapja az

orrom az agyarába! Nem úgy, komám, mondok, hiszen te...

És a kanári újra okvetlenkedik.

Bárczi István, — hogy a madár kerül föléje, mindenki őt akarja hallani — gyilkos haraggal állt fel, otthagya a társaságot és bement a fedezékbe.

A madár elhallgatott.

— Bizonyára megfojtotta — mondom.

Mikor visszajön, rászólok:

— Te, lenyúzlak, ha valami rosszat tettél vele!

Bárczi szinte megvetően néz rám:

— Hát hogy is gondol ilyet felőlem, hadnagy úr?! Egy kis magot adtam neki. Hoztam a kalikkával együtt. Éhes szegény, hiszen tudja, hadnagy úr, hogy a kanári nem énekel, csak ha éhen van. Ezeknél az ének olyan sírásféle.

Leült, gondolkodozott egy kicsit, aztán keserű gúnnyal tette hozzá:

— És ezen mulatnak az urak, a rossz sebecnye meg üköt. Éheztetik a madarat, hogy sírjon és ez tetszik nekik! Csapjon beléjük a menkü!

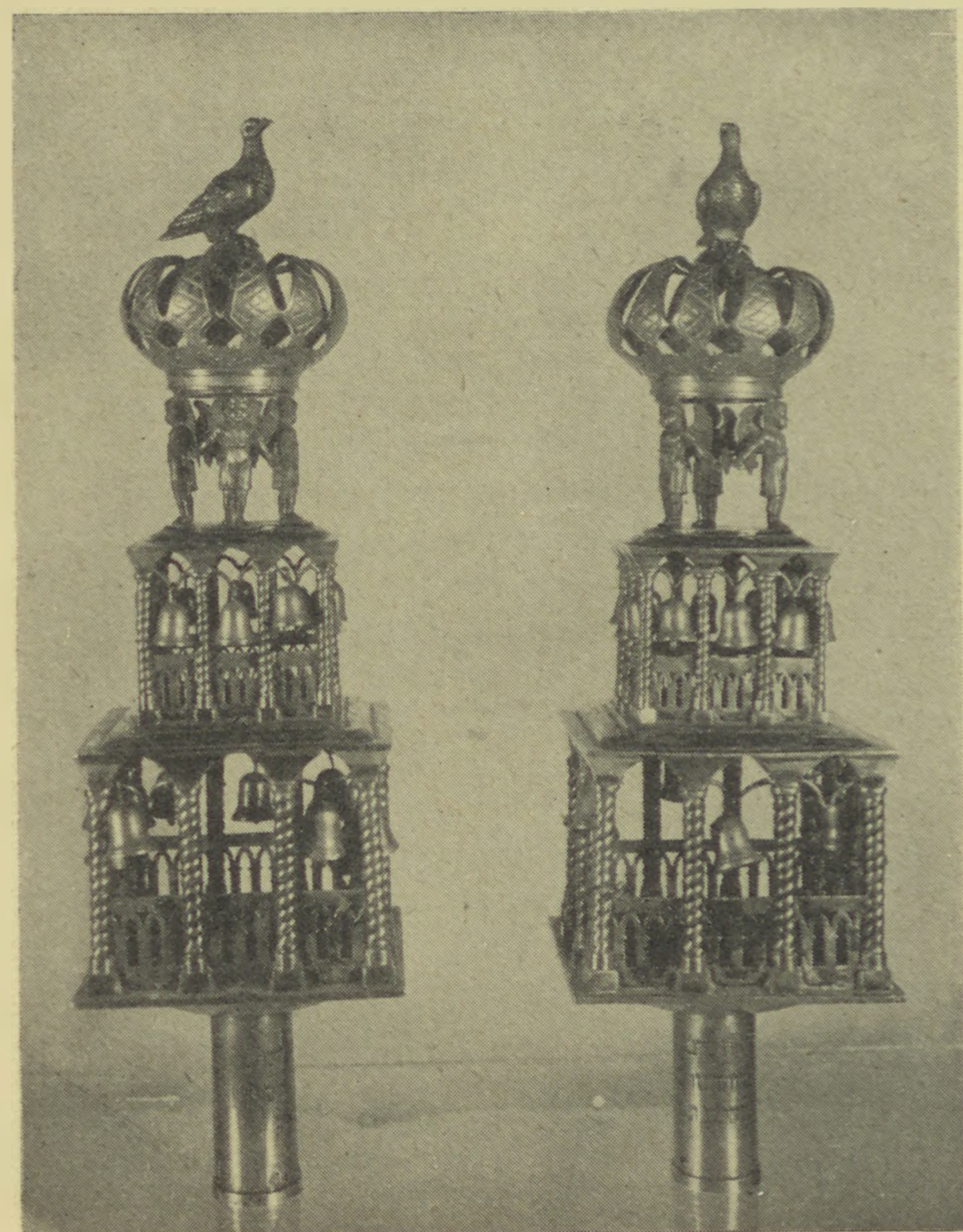
Aztán folytatta a meséjét.

De egy kis idő múlva a kanári újfent rákezd. Kacagtunk.

— No, ez gúnyt űz belőled.

Bárczi újra bemegy, de a madár csak nem hagyja abba. Midőn kijön, lemondóan mondja:

— Pusztuljon el! Nem akar enni. Hát döggöl-

Tóradíszek (1806) Berli ezüst
Thoraschmuck (1806) Berliner Silber

Házasságlevél. H. I. Aboáb rézmetszete pergamenten 1693-ból
„Erev sabatt kodes“
Ehevertrag. Kupferstich auf Pergament 1693. H. I. Aboab

Hímzett törülköző (1781) Überhandtuch
Fönt: Ádám és Éva a kígyóval
„Ober-Zell, Eszteré, Ezriel leányáé“

jön meg, ha így tetszik neki. Így szokta meg. Az urak mindig éheztek, hát rászokott.

Magam is utánanéztem és azt tapasztaltam, hogy a madár beteg. Reszketett és felborzolta a tollait. Közben pedig egyre haldokló hangon dalolgatott. Néhány szem magot és egy kis vizet adtam neki, de feléje sem fordult.

Mikor kijöttem, Bárczi csupa gyilkolási düh volt, a szeme ragyogott, remegő, vértelen kezével a térdein dobolt, de a madár hangja állandóan zavarta, ő azonban mindenáron elterelte róla a figyelmét és tovább mesélt.

Lelkesedése tetőfokra hágott.

Hirtelen azonban figyelni, fülelni kezdett.

A hang nem hallatszott, a madár elhallgatott.

Most meg már a csend zavarta. És amit soha meg nem tett, most megtette: félbeszakította a történetét és bement. Percekig nem jött vissza.

Mi pedig vártunk rá.

— No, mi az ott, Jóska? — kiáltott utána az egyik katona.

Semmi válasz.

Jó idő múlva kijött Bárczi. A feje lehorgasztva, a kezei lógtak, az egyikben ott csüngött a lábánál fogva a madár.

Bárczi szeme csillogott a könnytől, felénk dobta a madarat és mély fájdalommal mondta:

— Nesztek! Megdőglött.

Keresztülhúzta tenyerét az arcán, mint aki sírni szeretne, de restelli. — — Nevettünk.

— Mit röhögtek, vadszamarak?

Vicsorgatta a fogait és hallgatott.

Az egyik katona nekibátorodott:

— Ugyan mit! Ül le és mesélj. Hisz még nem fejezted be.

Bárczi ráemelte a szemét, mintha clevenen akarná elnyelni.

— A keserves anyád! — és újra vicsorgatta a fogait, belevájta perzselő szemeit és hallgatott.

Aztán borzalmas megvetéssel becsukta szemét, az arca kisimult, a madárhoz lépett, lehajolt és fölemelte a kis hullát és remegő kezekkel elfojtott sírással szorította a szívéhez.

— Szegény féreg, kis bohó. Az ember megmenti, kockára teszi miatta az életét és utoljára megdőglök.

Bement a fedezékbe és vissza se jött.

— Mit keresel ott, Jóska?

Utána mentem. A földön kuporgott, a fejét a térdére hajtotta.

— No, mi a, Jóska? Tán csak nem sírsz?
Nem nézett rám. Mintegy könnyörögve felelt.
— Hagyjon már el, hadnagy úr, ez nem tréfa...

Ezután sok ideig nem mesélt Bárczi semmit.
A kalitkát még tartotta néhány napig, aztán széttaposta a lábával és kidobta, felém fordult, türelmetlen és könnyörgő követelődzéssel szólott:

— Mikor megyünk már sturmra, hadnagy úr? ...
Héberből: *Löwenkopf Kálmán* (Orsova).

A BERLINI HITKÖZSÉG MÚZEUMA.

A berlini hitközség a maga 17 millió pengős évi költségvetésével, nagy kulturális és szociális intézményeivel nem sokat beszéltet magáról, nem hirdeti magát a világ legnagyobb hitközségének és vezetői nem biztosítják hetenként egymásnak a halhatatlanságot. Zajtalanul, csendben, az összes pártok bevonásával fejt ki működését. Szépen megférnek egymás mellett a legkülönbözőbb felfogások, liberálisak és konzervatívok, cionisták és asszimilánsok és a lajstromos választási rendszer alkalmat ad minden vélemény megnyilvánulására, a nézetek tisztázására. Ennek köszönhető a harmonikus együttműködés, amely a nagy világváros legkülönbözőbb világnézetű elemeit energikus és produktív munkára fogja össze. Sőt ennek köszönhető, hogy a berlini hitközség nem zárkózott el a maga lokális feladatai közé, hanem kapcsolatot teremtett nemcsak az egész Német-birodalom zsidóságával, hanem az egyetemes zsidóság minden fontos és életbevágó problémájával. A berlini hitközség katedrát tart fenn a jeruzsálemi héber egyetemen, áldozatkészen támogatja a palesztinai építőmunkát. Amellett állandóan kiépíti a maga helyi intézményeit, egyre újabb alkotásokat hív életbe és mindezt az adó leszállítása mellett, egyre újabb erők bevonásával.

A hitközség kulturális intézményei között méltó helyet foglal el a múzeum, illetve annak műgyűjteménye, amely *Dr. Karl Schwarz*, a *Múlt és Jövő* hasábjairól is ismert kitűnő műtörténész és esztétikus vezetése alatt áll. *Dr. Schwarz* rendelkezésünkre bocsájtott egy sorozatot a múzeum műtárgyainak reprodukcióiból, amelyek mintául szolgálhatnak, mi minden irányban terjeszti ki a hitközség a műgyűjtés munkáját. Természetes, hogy Mendelssohnnak, korának és körének nagy szerepe jut benne. De már jóval régebbi időbe nyúl vissza a kutatás, amely keresi a zsidóknak a művészet iránti szeretetét. És éppen *Dr. Karl Schwarz*-nak „*Die Juden in der Kunst*” című műve eléggé dokumentálta, mennyire igyekezett a zsidóság még a gettó nyomorúsága közepette is szertartási tárgyait művészettel ékesíteni, díszíteni. Színes iniciálékkal és iparművészi nivójú betűkkel írták és nyomtatták az imakönyveket. Minden félreértett bibliai tilalom ellenére figurális képekkel díszítették magának a Tórának ezüst vértjeit, koronáit, mutatóit. Sőt rendkívül érdekesek a berlini műgyűjteményben a Tóra körülpólyázására szolgáló széles szalagok, amelyek tele vannak hímezve lakodalmi jelenetek naiv, kedves ábrázolásával. Még a törülközőre is ráhímeztek bibliai képeket. Így az egyiken, fönt Ádám és Éva meztelenül a kígyóval és alatta mitológiai figurák. És természetesen, hogy az ünnepi kidusserleg, de még a hétköznopba átvivő havdala-tálja is művészieszen van díszítve.

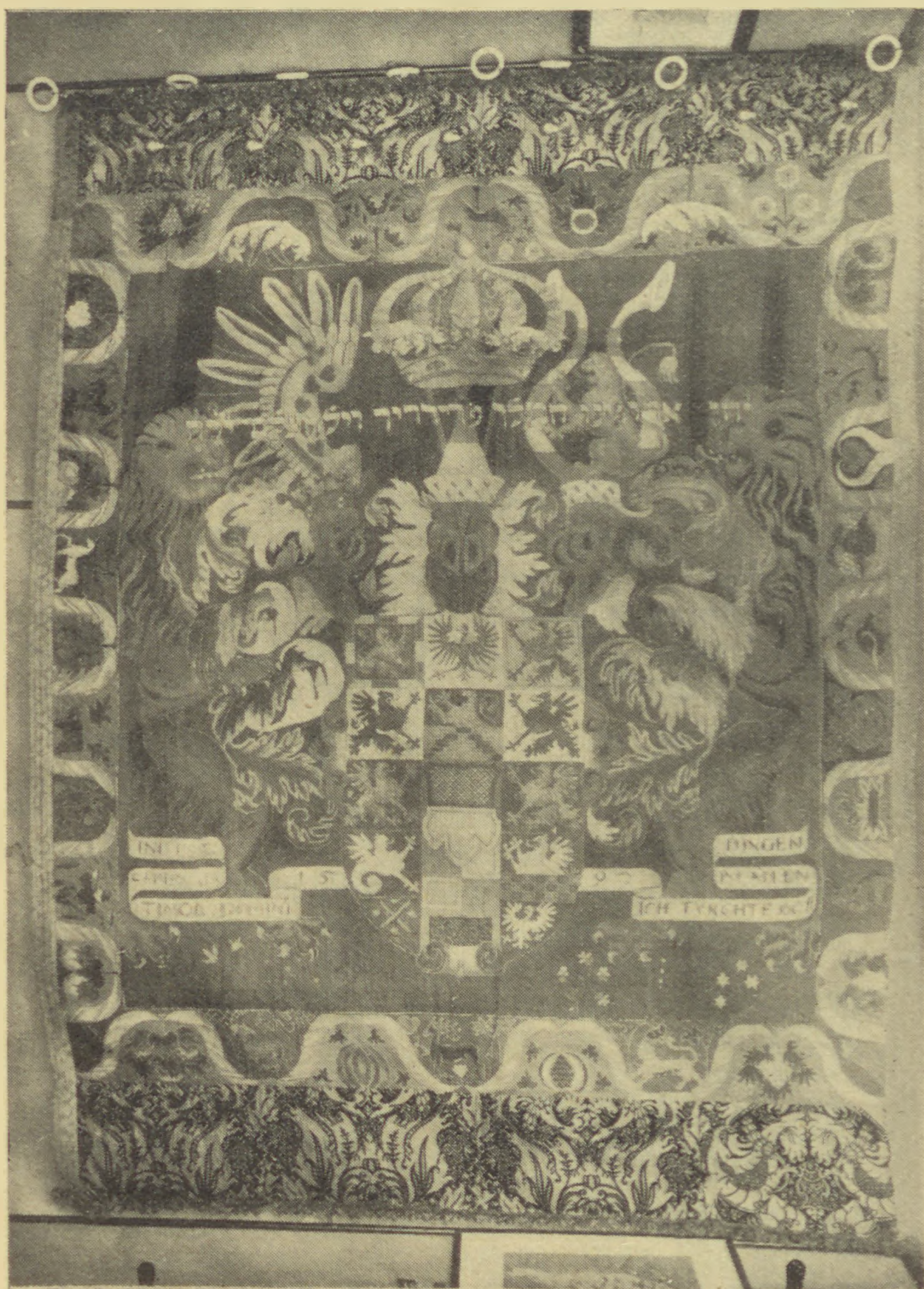
A műgyűjtés révén felszínre kerülnek ismeretlen zsidó művészek nevei is. Így az egyik házasságlevélen ott az aláírás Aboab, aki a rézmetszetet 1561 Sziván havában erev Sabosz kaudes-kor készítette el. A berlini hitközség mű-

gyűjteménye nem szorítkozik csupán csak a németországi származású tárgyakra, hanem meg akarja vetni az alapját egy általános zsidó múzeumnak. Gyűjti és menti a feledéstől zsidó művészek neveit és munkáit és amit eredetiben el nem érhet, azt reprodukciókban, nagy fotografiagyűjteményben fekteti le. Így együtt lesz itt a zsidó képző- és iparművészetnek, építészetnek és mindenféle műemlékeknek teljes kincsesháza.

A zsidó stílus fejlődésének szempontjából igen értékes a palesztinai ásatásokból szerzett gyűjtemény, amelynek a berlini hitközség jelentős helyet juttat.

A német zsidóságnak környezetéhez való viszonya szempontjából érdekesek kultúrhistoriai vonatkozásaikban is a különböző korokból gyűjtött grafikák, amelyek tanulságosan mutatják, mennyire simult a zsidóság viseletben a befogadó néphez, még olyan időkben is, amikor a vallási élet formáinak egyéb lazításáról szó sem lehetett.

A múzeum egyik falán lóg az a rendkívül pompás és valóban artisztikus kivitelű Tórafüggöny, amelyet I. Frigyes Vilmos császár ajándékozott a haydereutergassei zsinagógának. A hálás hitközség a fantasztikus oroszánok és sasok közé odaiktatta nagy fehér héber betűkkel: „Éljen Frigyes Vilmos császáruk, emelkedjék az ő dicsősége”. A német zsidóság a birodalom részének tudta magát. De azért tudta azt is, hogy az egyetemes zsidósághoz tartozik.

Tórafüggöny (1718)

Thoravorhang (1718)

I. Frigyes Vilmos császár ajándéka a haydereutergassei zsinagógának
Gestiftet von Friedrich Wilhelm I.

Gerő Ödön: Emlékbeszéd Baracs Károlyról

Felolvasta a Pro Palesztina Szövetség 1930. április 27-i Baracs Károly emlékünnepén.

Hálát adok a Mindenhatónak, amiért közel juthattam Baracs Károlyhoz. Mert az ő közelségében életenergiává lett az emberekben való hit. És szilárdná lett az élet értékéről való meggyőződés. Optimizmust vall a biblia és optimista volt Goethe: az ő két útmutatója. Zsidó öntudatának és emberi büszkeségének bátorítói. Minden, amit Isten teremtett jó, tanítja az Írás, „Legyen világosság és lett világosság“, „der Mensch begehrt das Gute, das ihn erhebt und wert macht“ hirdeti Goethe. Az egyik optimista világfelfogás, a másik optimista emberértékelés. A két tanítás biztatta és ha kellett, vigasztalta Baracs Károlyt. Serkentette munkára, küzdelemre, helytállásra. És megnyugtatta, amikor csalódott. Optimizmus eszményeket formált és előítéleteket ostromolt. Idoloikat döntögetett, hogy ideálokat diadalra vigyen. Amazokban az ember ellenségeit látta, emezeket a humanitás úttörőinek tudta. Isten teremtette az embert a maga képére, de az embernek meg kellett teremtenie az emberiséget, ugyancsak Isten képére. Minden elfogultságnak, minden balítéletnek megsemmisülése ezt a teremtet munkát szolgálja. Baracs Károly úgy érezte, hogy az egyéni és a társadalmi előítéletek, az emberi természetben gyökerező és az emberre ráerőszakolt elfogultságok alól való felszabadulás az emberséges élet útja. A maga felszabadulása és mások felszabadítása. A kettőt egységbe kellett hoznia. Ez az egységbehozás az ő kötelességvilágának nagyszerű összetevője volt. És alapja a szociológiájának és etikájának. Az ember ne azt tartsa jónak, amit akar, hanem azt akarja, ami a jó. Ehhez pedig az elfogultságoktól és előítéletektől való felszabadulás kell. A Herrenmoral jónak azt tartja, amit akar, Baracs Károly a szó nemes értelmében úri lelkület volt, mégis nem ő uralkodott a jón, hanem a jó őrajta. Nem az akarása volt a jó, hanem a jó volt az akarása. Nietzsche az ilyen akarásban Sklavenmoralt látott, de a humanitás úttörői mindig ebben az erkölcsben éltek. A jónak, az emberségesnek, az istenesnek, a békének, az egymásért hasznosan élésnek erkölcsében. És ez az erkölcs a zsidó morál. A zsidó elnyomottságnak arisztokratizmusa. És Baracs Károly a maga tündöklő úri voltában büszkén vallotta és alázatosan gyakorolta ezt az erkölcsöt.

Volt valamelyes nyughatatlanság a kötelességtudásában. Mintha nem is fontolgató akarása, hanem ösztöne lett volna a kötelességteljesítés „Wenn ich von etwas Guten überzeugt bin, was geschehen könnte und sollte, so habe ich keine Ruhe, bis ich es getan habe“. Ez a goethei mondás rávilágít arra a folyamatra, ahogyan a jóról való megismeréséből kötelességekről való tudás lett. Ő, a lelkületi szabadság ábrándosa, a kötelesség ortho-

dox hitvallója volt. De a szabadságnak más korlátozását, mint az erkölcsi követelményekből fakadó kötelességet nem ismerte el. A kötelességtudás az embernek és az emberségnek, a személyiségnek és a közösségnek, a szabadságnak és az okosságnak összeegyeztetője, a jelennek és a jövőnek összekapcsolója. A kötelességtudás az erkölcsnek és a szépnek egységbe olvasztása. És a kötelességtudás révén egységes lesz a belső világ és a külvilág. Baracs Károly, aki a szellemiséget minden fölé helyezte, a kötelesség áhitatával helyezkedett el a realitások mindennapi világában. És megértette, szerette ezt a világot és a benne való dologtevést és küzdelmeket a kötelességtudás idealizmusával.

Sok esztendővel ezelőtt egyszer valahol el kellett mondanom, hogy egy meginduló ujságnak, amelynek a kormányrúdjához állítottak, mit szántam programjául. Azt, hogy tanítsuk az embereket arra, hogy szeressenek dolgozni és tudjanak szépen élni. Ezért a célkitűzésért Baracs Károly megsemmisítette a kezemet és megengedte, hogy a közelségébe jussak. Megértettem, hogy mit jelent Baracs Károly hűsége. Akik itt ma összesereglettünk, az ő hűségét ünnepeljük. Nem is az emlékét, hanem ennek a hűségnek éltető melegét ünnepeljük. Pro Palesztina táborunkban most is Baracs Károlynak ideálhoz való hűsége a toborzónk. Rája hivatkozunk magunk előtt is, ha csüggednénk. Ő, milyen hű tudott lenni Baracs Károly mindenhez, mindenkihez, ami mellé szegődött, aki mellé állt! Eszmékhez, emberekhez, barátokhoz, közösségekhez. És milyen áldozatos tudott lenni a hűsége! Az ő érzésének nem volt ekonomiaja, nem tudott vele takarékoskodni. Mindig minden érzését mozgósította, amikor valamiért hevült, amikor valamit fájlalt, amikor valakivel együtt érzett. De érzése kifejezésében nem volt áradozó. Szinte természetesen tartózkodott a túlzásoktól. Különben is féltette tőlük a dolgok lényegét. Mérnök volt, matematikus, talán a lényeg kellő érvényesítésére a matematikai gondolkodás kész-tette.

Átérezte a jelenségek ünnepiségét, tudott ünnepies lenni, de sohasem volt patétikus. Csak alkotott, de nem tudott színész lenni. Sohasem játszott szerepet. Mérsékelte magát az ügy érdekében, amelyet szolgálni akart, megbecsülte a formákat az emberekkel való érintkezésben, hogy demonstrálja az ő megbecsülésüket, de szenvedelmesen felindult, ha valakit igazságtalanság ért. Izig-vérig egyéniség volt, de nem ismerte el az egyéniségnek azt a jogát, hogy az erkölcsi követelményeket megtagadja. Az egyéniség ne a jogaiban, hanem a kötelességeiben élje ki magát. Az egyéniségnek nincs joga igazságtalanságot elkövetni. Baracs emberséges érzése indulatosan fellázadt, ha

valakiben igazságtalanság kárt tett. Nagyon együttérzett embertársával. Nyelvünkben nincs szó a Mitfreudere, csak a Mitleidra. Belőle mind a kettő sugárzott. És mind a kettő cselekvésben fejeződött ki. Jótevő volt szánalmában és boldog volt, ha örvendezőket megajándékozhatott. Mind a kettő, a Mitleid és a Mitfreude, rácsfol a létért való küzdelem ridegségének törvényszerűségére. És szembe kerültek azzal az elmélettel, amely a jótékonyt helyteleníti, mert hiszen az állam és a szervezett társadalom feladata volna, hogy a gyöngéket megvédje. Baracs Károly is magáévá tette ezt az elméletet, de a gyakorlatban erején felül is jótékony volt. Az az elmélet tévetegen kerülgette a zsidó cedokokultusz, a jóságöszön és Baracs Károly lelkilete szintézisét. „Theorien sind gewöhnlich Übereilungen eines ungeduldigen Verstandes, der die Phänomene gern los sein möchte und an ihrer Stelle deswegen Bilder, Begriffe, ja oft nur Worte einschiebt“ mondja Goethe a természettudományokról való beszélgetésiben. Baracs Károly emlékének méltón áldozok, amikor az igaza mellé Goethét hívom tanúságba. A szenvedő, a gyötrődő ember az a fenomén, az a jelenség, de Baracs Károly dehogy akart szabadulni tőle, hanem inkább fölkereste. És a hitközségi elnökségbe és a palesztinai otthont építő munkába is ez a keresés vitte.

Übereilungen eines ungeduldigen Verstandes!... Türelmetlen gondolkozása valamikor rohanva sietett a nagy ideál, az emberi szolidaritás kereső útján. A messze célra bámulván, nem látta meg az útközben feléje meredő jelenségeket. Az emberi szolidaritást áhítván, nem vette észre a közelségben megértést kérőket. A nagyvilág áhitozásából nem érezte a testvér keserűségét. Vagy talán azt hitte, hogy a nagy megvalósulással megszűnik a zsidót elkülönző elfogultság is. Messzelátás volt vagy rövidlátás. Immateriális képeket látott, elképzelt képeket, kieszt konstrukciókat. És szépségeket fantáziált beléjük. Azokra a fiatal éveire gondolok, amikor a világról csak elképzelései voltak. Ideái és ideáljai. De nem voltak megismerései róla. Csak spekulációi. És nem voltak tapasztalatai a világról és az életről, nem cáfoltak még rá a konstrukcióira a valóságok összefüggései. A világboldogító eszmék fiatal éveire gondolok. A fiatal, kitűnő mérnököt, akiből sugárzott a tudás, műveltség és elmésség, mindenütt szívesen látták. A világ különben is olyan volt, hogy az értékek valamelyest érvényesülhettek benne. De a zsidó értéknek akkor is nagyobbra kellett lenni, Baracs Károly pedig nagy érték volt. Technikusi karrierje fölfelé ívelő volt. Átívelt akadályokon, gátakon. Zsidóságába belevilágított nagy ősök dicsősége, apai anyai ágon híres tudósok emléke. Barach Juda Léb, a puchói nagy talmudtudós és a Löwöké. A prágai Hoher Rabbi Löw és Löw Lipóté. Kultúr-hősöké. Valami arisztokratikus öntudat átsugárzotta zsidó öntudatát. Nem volt benne aktivi-

tás: zavartalan magától értetődés volt. Baracs Károlyt senki se, semmi se bántotta, olyan zavartalanul lehetett zsidó, hogy ember lehetett minden érzésével. Azzá lehetett, amit valamikor Schöne Seelenak neveztek. Olyan erkölcsiség megtestesítésének, amely nem is egyes cselekvésekben, hanem az egész jellemében nyilvánul.

Egy ideig a világról és az emberről úgynevezett természettudományos felfogása volt. De egyszer a természettudós ifjú elgondolkozott azon, ami egyszer olvasmányában megragadta: hogyan is van az, hogy a Földön az ember az egyetlen olyan lény, amely történelmet csinál. A többi éppen csak él és megszűnik. Az ember is él és megsemmisül, de életével is, halálával is része van a világtörténelem formálásában. A jelenen jövőt épít. Az ember mikrokozmosz, az univerzum tükre, az ember Isten képe. És Baracs Károly gondolkozni kezdett a történelemcsináló emberről. Az egyetlen lényről, amely a jövőbe belekapcsolódik. És ettől az elgondolástól a természettudósból szociológus lett, aki töpreng a jövő építésén. És lelkesedni tud ezért az építőmunkáért. A világ nagy építőmesterének munkájából napszámos részt kérhet. Hogy dolgozzon a szebb jövőn, az emberséges ember világának jövőjén. Mennyi idea és mennyi ideál fakadt az esze új járó útján! Mennyi fantáziát áldozott az élet megbecsülésének! Az élet szépségének. S hogy boldogította az a gondolat, hogy ebből a szépségből pedig jusson osztály minden embernek. Minden testvérnek. Akkor volt ez, amikor találkoztunk abban a programunkban, hogy tanítsuk az embereket arra, hogy szeressenek dolgozni és tudjanak szépen élni. Szeressék a kötelességet és legyen módjuk, de lehetőségük is a szépséghez. Baracs Károly azt vallotta, hogy a kötelesség szép, a szép pedig — kötelesség. A szépnek és a kötelességnek ez a viszonylata határozza meg az életet. Azt, hogy érdemes-e élni az életet. Azután rászakadt a világra a katasztrófa. És keservesen megbűnhődött a világ a múltért, a jövőért. Ime az ember világtörténelmet csinált és rombadöntötte a világot.

De Baracs Károly elveszett illúziók, elpusztult ideálok romjain hűséges maradt az élet megbecsüléséhez. Azt vallotta, hogy a romok közül ki kell menteni minden megmenthető jót. És bizakodó lelkeket toborzott. Optimistákat maga köré. Embereket, akik nem hiszik el, hogy az isteni világot elpusztíthassa az ember. A világot Isten teremttette és jóra alkotta. Ez a Mendelssohn zsidó optimizmus. És előtte az egész zsidó filozófiáé. Minden, amit jóra teremtetett Isten, mint jó meg fog valósulni. Ő, az Isten képére teremtetett, hitt az isteni jóban. Izrael népe pedig évezredek óta elnyomatásban és meggyalázásban és pusztulásban hitt az isteni jóban. Hitt benne Cionban és hitt benne a Galuthban. S hogy a magyar zsidóságra megint keserves súllyal ránehezedett az idők járása, Baracs Károly úgy érezte, hogy az isteni jóban

való hitet cselekvésre kell átváltani. És toborozta maga köré a cselekvőket. Így állott a zsidóságtól óvatosan félreállítás és a zsidóságtól gyáván menekvés idejében a budai zsidó hitközség élére. Így került a magyar zsidóság országos mozgalmainak, egyházalkotmányán való munkálkodásának és a magyar Palesztina-akciónak homlokterébe.

Neki nem voltak méltóságai, csakis munkakörei. Minden feladat, amelyet vállalt, kibővítette kötelesség- és munkakomplexumát. Hozzálatott a magyar zsidó egyházalkotmány, a statutumok, rendeletek, törvények, döntvények tanulmányozásához. És megtanulta őket. Megbízható szaktekin-tély lett ezen a téren is. Elmélyedt az akadályok és az akadékoskodók megismerésébe és megismerte őket. Megértette, hogy az akadékoskodók és elgáncsolók mit akarnak, de nem tudta megérteni, hogy miért is akarják. Az ő lelke olyan gyűjtőlencse volt, amely csak világító sugarakat tudott felfogni. De vannak sötét sugarak is, a fizika is tud ilyenekről és tud róluk a magyar zsidó egyházi élet is. Egész könyvtárnyi könyvet bujt, hogy megtanulja azt, amit mint a magyar zsidóság prominensének tudnia kellett. Amit pedig *kellett* tennie, azt *szerette* is tenni. „Pflicht! du erhabener grosser Name, der du ein Gesetz aufstellst, welches von selbst ins Gemüt Eingang findet.“ Kantnak ez a kötelességimádata hevítette őt is mindig mindenben, mint jó magyar hazafit, mint munkás polgárt, mint hűséges zsidót, mint lelkes humanistát. Mint egész embert. Komplex nagyság volt, amelynek minden összetevője csupa intenzivitás volt: tudományok, művészetek iránt való érdeklődése, a politikába belekapcsolódása, barátaihoz való ragaszkodása, zsidóságában helytállása, ideáljainak szolgálata, életmegbecsülése, emberszeretete, áldozatkészsége, hűsége. Az ő háza a mi várunk volt, neki pedig szentélye. Soha szó fogalmat olyan tökéletesen nem fedett, mint a szentély szó Baracs Károly családi körét, asszonyával, gyermekeivel való csudálatos harmoniáját és megértését. Megifjító forrása minden energiájának és bizakodásának. A tisztaság és tisztesség háza, szuggesztív hatások kölcsönössége. Baracs Károly házában sohasem terpeszkedett el a szürke megszokottság. A szeretet és tisztelet nem mechanizálódott benne, mindig tevékeny életerők voltak. Családi élete vis vitalis volt, amelyből az a meggyőződése fakadt, hogy szép és érdemes élni.

Megírtam róla, hogy élete példaadás volt rá, hogy a zsidó hogyan helyezkedjék el a társadalomban. Minden zsidónak, a legkisebbnek is, tudnia kell, hogy a zsidóság tükrképének tartják. Minden eltévelyedésében, minden szertelenségében a zsidóság jellemzetességét látják. A zsidóban tehát ne legyen semmi kivetendő. Sem szerénységségében, sem modorában, sem természetességében. Sem lelkességében, sem közönyösségében. Legyen olyan, amilyen Baracs Károly volt. Aki nagyon megbecsülte a maga emberségét. Körülbástyázta, de

csak az élet szennyességei ellen és föltárta kapuit az erkölcsi követelmények előtt. Nem volt türelmetlen dogmatikus, tudta megérteni az eltévedést és tudott megbocsátani a tévedőnek. De magát a tévedést kiméletlenül irtotta, mert tévedés balítéleten alapul. Ha az ítélkezés fogyatékosága okozta, szánakozott, ha az ítélkező rosszhiszeműségéből fakadt, gyűlölettel fogadta. Szenvedelmesen gyűlölte az infámiát. Mint ahogyan szeretett szeretni, olyan elszántan gyűlölte a hitványságot. Nagyon meg volt az szeretve, akit szeretett és nagyon érezték a megvetését azok, akiket meggyűlölt. Az ideálok kufárjait, a lelkességek kamatszédőit, a megtévesztőket. Követelőbb volt, mint mindenütt útjelzője, Goethe, aki csak a genie követelményének vallotta a Wahrheitsliebét. Ő minden embertől megkövetelte. Maga mindig csak azt vallotta, amit hitt és mindig helyt állt azért, amit és amiben hitt. Soha meg nem hunyászkodott, de sohasem demonstrálta bátorságát, amely olyan magától értetődő volt akár a lélekzése és a szívverése.

Akkor állt be sorainkba és exponálta magát a zsidóságért, amikor legalább is káros, de gyakran veszedelmes volt zsidónak lenni. Megrémültek eszeveszetten menekültek, ő pedig büszkén hazajött zsidóságába. Mint Mózes Fáraó udvarából, amikor baj gyülemlett Izrael feje fölé. A budai hitközség 1921-ben megválasztotta elnökének és hat évig volt ros-hákoholja. Minden energiájával, elszántságával, kiméletlen tisztaságfanatizmusával, optimizmusával az volt. Azzal a hitével, hogy a zsidóság minden időikkel meg tudott küzdeni a modernsége erejével. A Talmud nyolcszáz esztendő modernségének dokumentuma, a zsidóság évezredek modernségével imádja örökkévaló istenét. A zsidóság időtlenségét nagyszerű időszerűsége biztosítja. És Baracs Károly úgy érezte, hogy amikor meg kell küzdenie az idő tévelygéseivel, segítségül kell hívnia az idő logikáját. Mint hitközségi elnök sohasem avatkozott a hitéletbe, nem igyekezett sem formálni, sem reformálni, sem mélyíteni, sem föllendíteni. Ezt a lelkek és a lelkipásztorok dolganak mondta. De a községhez tartozás hadd legyen a zsidósághoz tartozás őrsége, az őrséget tehát modern fegyverzettel kell ellátni. A budai hitközségbe bevitte a demokráciát, a progresszív választójogot, a női választói jogot, a mindenkinek hozzászólási jogát és a nyilvánosságot. És bevitte a budai hitközségbe a magyar zsidó egyházi alkotmány iránt való érdeklődést, azt a tudatot, hogy minden magyar zsidó ennek az alkotmánynak tagja. A zsidó országos ügyek a budai hitközség benső ügyévé lettek. A nyolcszáz éves budai zsidó hitközség az időszerűség követelményeivel állt az ország zsidósága elé. Nem mint reformer konzervatívok elé, hanem a zsidó egyházi közösség gondolatával.

Baracs Károly nemcsak a hitközség elnöke volt, hanem a lelke lett a magyar zsidóság

vezéri testületének. Ó, mennyi gonddal terhelte ez a vezérség! Hány éjszakáját tette álmatlanná az a gond, hogy kétségbeejtő helyzetekben kiutakra találjon. Nagy része volt a rabbiszeminárium és a tanítóképző alátámasztásában. És biztatónak odaállt Mezey Ferenc mellé. Tábort toborzott melléje szerte az országban, hogy ne keserítse el az egyedül maradottság. Aggódo szeretettel gátat emelt köréje, hogy szennyes hullámok ne ériék. És Mezey Ferenc rajongó szeretettel hirdette Baracs Károly nemes, monumentális egyetlenségét. Ha költő volnék, mondá, mesét írnék Baracs Károlyról és nem úgy kezdeném, hogy egyszer volt, hanem úgy, hogy egyszer van egy ember, egy igaz ember és ez az ember az én igazamban a magyar zsidóság igazát látja. Megható volt egymáshoz való ragaszkodásuk, pedig nem volt egymáshoz más közük, csak az, hogy megtudták egymásról, hogy magyar Izraelnek a legjobbat akarják, érte legjobban dolgoznak és önmaguknak semmit sem akarnak. Az egyik kemény ember volt, a másik csupa harmonia. És mégis Baracs volt az erősebb, mert bátorságot adott a kemény harcosnak, Mezey pedig megvédettnek érezte magát Baracs körében.

Nemrég megvázoltam nagy vonásokban Baracs Károly képét. Ime a vázlat: Munkájában, eszményekkel való viszonylatában, hazaszeretetében, polgári kötelességteljesítésében, a hétköznapi áradatában és az ünnepek szigetein, rajongásaiban, kedvteléseiben tündöklően tiszta maradt a lelkiismerete. Semmit sem mulasztott el, amit teljesítenie kellett. Büszke önérzettel szerény volt, elszánt bátorsággal tartózkodó, nagy szellemi felkészültségével hivatkozástól ment, mindig áldozatra kész, aki az áldozatait leplezi, önfeláldozó hűséges barát, aki a kitagadottat meg nem tagadja, mélységes meggyőződésű, mások meggyőződését megbecsülő, véleményeivel sohasem erőszakoskodó, minden megértést keresést honoráló egész ember volt. Azt mondja egy filozófus, hogy mindent kiemerítő valóságfogalmakat nem tudunk magunknak alkotni. Nos, Baracs Károlyra emlékezvén, elénk tárul az igaz ember „erschöpfender Wirklichkeitsbegriff“-je.

Baracs Károly a maga zsidó munkásságát a világ kultúrmunkája részének vallotta. A zsidó kultúra nemes differenciáltság, hatalmas eredményei a világ kultúráját gyarapítják. Ezzel a hitével szegődött munkásnak Palesztina felépítésébe is. Ez a felépítés a civilizáció becsületmentése, azé a civilizációé, amely túri a pogromokat, otthonok feldúlását, zsidók üldözését, legyilkolását. Az emberiségnek ezt a szégyenét ime a zsidóság teszi jóvá. Palesztina felépítése ez a jóvátétel. Baracs Károly nemcsak mint zsidó, hanem mint kultúrember csatlakozott Erec Jisroel új honfoglalásához. És odakapcsolódott romantikus elképzeléssel és realiztikus megfontolással mint zsidó. A magyar Pro Palesztina-mozgalom vezetői közé állt.

Szembeszállt az akadémikusokkal, a félreértésektől félőket bátorította jó magyar hazafiságával és zsidó büszkeségével. Az okoskodókra rápirított a maga megrendültségével, a politikai körültekintést mímelő stupiditásnak pedig azt üzenté, hogy vele nem küzdhetnek meg még az istenek sem. De az emberséges emberek és a zsidószívű zsidók elé az emberi szolidaritás és a zsidó együttérzés toborzó szózatával állt. Az otthontalanoknak otthont, az üldözötteknek hazát, az elnyomottaknak emberi méltóságuk tudatát... Ez a palesztinai munka célja. Csak az embertelenség gáncsolhatja, el ezt az emberséges törekvést. Baracs Károly vezéreket és a vezérek mellé sereget toborzott pro Palesztina. Most vezérek és a sereg mély megindultsággal ünneplik a nagy chaluc emlékét. A zsidó ideálok vallóját, az ideális zsidót. A múlt év júniusában halt meg, meghalása olyan volt, mint az élete. Ugy búcsúzott az élettől, ahogyan élte. Mint fejedelmi lelkű bölcs, mint mélységes áhítatú Istenhívó. „Des Todes ruhrendes Bild steht nicht als Schrecken dem Weisen und nicht als Ende dem Frommen.“ A meghalásban is Goethe volt a mestere.

Középkori miniatur pergamenten
Mittelalterliches Miniature Pergament

R. Móse Klein ר"מ פטאי József édesatyja
Meghalt Jeruzsálemben 1928-ban

Patai József: Apám lelke útján

— A „Zsoltár Jeruzsálem előtt“ című új verseskötetből —

I.

Megsubhogtatta szárnyát a Halál fölöttem:
Ember fia, vigyázz! Még nem térted jöttem!
Az utolsó szemet a láncról im' letépem,
Min csüngtél, függő láncszem, száz multnemzedéken.
Miből fakadtál, a dúslombú tő kiszárad,
Hol rejtőztél, a csúcson, ledől sziklavárad.
Miből beléd ömlött, megfagy a végső vércsepp,
Igy végeztetett, hogy a Halál ízét értsed" ...

II.

Ugy keresem a szálakat, úgy kutatom,
Hogy összebogozódjam
Veled a Te szent örök utadon ...
Ezt így csináltad, ezt így tetted, így szeretted,
Hadd tegyem én is,
Lebegjen Isten mosolya feletted ...
Szövöm-szövöm a szálakat s belészövődöm,
Lelkek zizegnek,
Velem szövődik ezer boldog ősom.
És begubódzom mint a fehér selyemlepke,
Hogy kirepülve
Fölszálljak Véled tündöklő egekbe.
S úgy félek, — ha egyetlen szál is elszakadna,
Lezuhanok mélyen,
Az ürbe, semmiségbe, kárhozatba ...

III.

Oh, ringass vissza hited bölcsőjébe,
Hadd pihenhessek benne puha párnán,
S fejem fölött szent tündöklő szivárvány.
Oh, régi regék, mik ifjuságom ágyán
Lobogtatok, mint ünnepesti mécsek,
Oh, gyujtsd meg újra, mert sötétbe lépek.
Rámugrott az aggság időtlen, árnyak tépnek,
Fáj töviskoszorúm: a fehér szálak,
És szavaim a temetőben járnak.
Vánszorgó imádságok, sebzett szárnyak,
Nincs látomás, nem tárul már az Ég,
Az Urnak keze rajtam van-e még?
S úgy vágyom hinni én, lobogva, égve,
Hogy újra zengjenek kherub-zenék ...
Oh, ringass vissza hited bölcsőjébe ...

IV.

Fogadd be őt, ős Olajfák hegye,
Ágyazd be lágyan köveid közé,
Bús messzi földről sóvárgott utánad,
Esengő vágya öltött szálló szárnyat,
S becézett rögd könnyel öntözé.
Fogadd be őt, szent Olajfák hegye,
Maradék életet áldozón hozott,
Elárvult napok, gondsujtotta évek,
Mint oltár-lángliszt, oly tiszták, fehérek,
S mint főpap, mindent, mindent áldozott.
Fogadd be őt, ős Olajfák hegye,
Megtört zarándok, eljött egymaga,
Szamosnál zúgott a Halál felette,
Rácheljét útban hittel eltemette,
S várt, várt, hogy ráköszönt az éjszaka ...
Oh, rejtsd el őt, szent Olajfák hegye,
Míg megzendül a Kürt a bérceken ...
Fehér földed próféták nyoszolyája,
Áhítva, vágyva borulok le rája,
Most minden rögd százszor szent nekem.

V.

— Menachem Saulnak —

A Kadis-imát velem gagyogod,
Kis testvérkém, én piciny puha árvám,
Aludnod kéne fehér pihe-párnán
S álmodni ezer játszó csillagot.
Kihült a nap, mely néked ragyogott,
Egedről elszállt az aranyszárnyú sármány,
Még innen Élet s Halál bús talányán
S halkan velem a Kadist gagyogod.
Szavak értelmét fájón meg se sejtéd,
Játszol velük — szemem könnyel teli —
S dobod mint labdákat az Ég felé ...
Bodros fejecskéd taliszomba rejted,
S én látom: imád viszi, emeli
Imámat az Ur trónusa elé ...

(Vázlat)

Lakos Alfréd: *Kidus*

(Skizze)

Lakos Alfréd jubileuma

Az ősszel lép *Lakos Alfréd* 60. esztendejébe. Ebből az alkalomból nagyobb szabású jubileumi ünnepségben akarják részesíteni a művészt, aki a zsidótárgyú festészetnek egyik úttörője volt és bibliai tárgyú képeivel hazánk határain túl is hírt, nevet szerzett. Számos műve reprodukciókban nagy elterjedtségre tett szert, népszerűvé tette a mester nevét. Különböző múzeumok őrzik egyes kiváló kompozícióit és egy nagyobb kollekciója Amerikába is kikerült. A magyar tárlatokon majdnem mindenütt szerepelt zsidó képeivel, akkor is, amikor az ilyen tárgy exponálása nem volt éppen népszerűnek mondható.

Lakos Alfréd 1870-ben Székesfehérvárott született. Ebben a városban, amely számos kiváló értéket adott a zsidóságnak. Tanulmányait Budapesten és Münchenben végezte. Eleinte mint humorista indult és magyar, német és francia élelapokba rajzolt, akárcsak Lilien és Abel Pann pályafutásuk elején. Komoly kompozícióra áttérve, a bibliához terelődött, majd zsidó zsánerképekkel és csendéletekkel aratott sikereket. Ezek domináltak önálló kiállításain is a Nemzeti Szalonban.

Foglalkozott Lakos Alfréd a művészet elméleti kérdéseivel is. Számos cikke jelent meg a napilapokban és a *Mult és Jövőben*. Párisban való

hosszabb tartózkodása alatt behatolt a mult századvégi antiszemita mozgalmak rejtekeibe és ezeknek rugóiról is érdekes cikksorozatot írt.

A Lakos-jubileum előkészítésére, amint értesülünk, bizottság alakul, amely lehetővé akarja tenni, hogy Lakos Alfréd összegyűjtött műveiből nagyszabású kollektív kiállítás létesüljön és a művész munkáit reprodukciók útján terjeszthessék.

EGYMILLIÁRD BIBLIAPÉLDÁNY. A legelterjedtebb könyv a világon a Biblia. Nem lehet ugyan pontosan megállapítani, hogy hány példányt nyomtak eddig belőle, de hozzávetőlegesen foglalatunk magunknak elterjedtségéről, ha meggondoljuk, hogy a könyvnyomtatás feltalálása óta, majdnem minden nyelven a leggyakrabban a Bibliát adták ki. A Brit és külföldi bibliatársulat alapítása, 1804 óta 385,838.255 Bibliát nyomott és adott el. A Társulat az előállítási árak körülbelül a feléért adja el a Bibliákat. Azt a hatalmas összeget, melyet a Bibliákra ráfizet, legnagyobb részét az angol-szász országok teremtik elő. Eddig 630 nyelven adta ki a Társulat a Bibliát. Nem lehet statisztikát készíteni a különféle zsidó bibliakiadásokról. Magyarázatokkal és magyarázat nélkül, fordítással és fordítás nélkül, ezerféle változatban forognak közkézen ezek a Bibliák. Itt vannak azután a különböző cégek illusztrált, luxus- és amatorkiadásai és a modern fordítások, melyek a Biblia eredeti nyelvét, ritmusát próbálják költői módon visszaadni. Mindezeket számbavéve, egyáltalán nem túlzás, ha az eddig megjelent Bibliák számát 1 milliárdra becsüljük.

George Foot Moore a cambridgei Havard University tanára: A zsidóság jellemzése

Ehhez a helyzethez járult a bűn, büntetés és megbánás tanának egyénítése, amint megtaláljuk Ezékielnél. Hogy Isten kegyével tünteti ki azokat, akik kedvében járnak akarátának teljesítésével, s hogy haragjával illeti azokat, akik azt megszegik vagy nem ismerik — mindez általánosságban régi és egyetemes hiedelem volt. Ezékiel ezt a megtorlás kérlelhetetlen törvényévé teszi, s ennek ellenében a megbánást teszi meg egyedüli, de mindenkép elégséges okává az egyén összes régi bűnei elengedésének, mint ahogy a régi próféták Hóseától kezdve a nemzetével tették. A visszatérítés törvénye, különösen kvantitatív fogalmazásában, mint Jób barátainál és ha az ily visszatérítéshez még ebben az életben ragaszkodunk, mint Isten igazságosságának következményéhez, ez feltétlenül ennek az igazságosságnak tagadásához vezet, ahogyan a könyv szerzője Jób példáján megmutatta. Végül is, ebből a dilemmából úgy találtak kivezető utat, hogy a visszatérítés végleges szféráját átvitték a halálon túli életbe.

A megbánás egyénítése sokkal fontosabb vallásos következtetésekkel járt. Nemcsak hogy kardinális tanává lett a zsidóságnak — a megváltás zsidó tanává —, hanem rányomta magára a vallásra igen határozott jellegét. A zsoltárosok jámborsága ennek az eszmének a behatolásáról tanusodik. A Törvény magyarázói azt tanították, hogy az isteni megbocsátás ígéretei, melyek az előírt áldozatokhoz és engesztelőáldozatokhoz voltak kötve, beléjük érte az engesztelőnap áldozatokat is, magukban foglalják a bűnbánat feltételét, és midőn az engesztelő és egyéb áldozatok megszűntek a templom lerombolásával, elegendő lett maga ez a bűnbánat. Így a vallás az egyéni embernek Istenhez való személyes viszonyává lett.

A *sacra publica* a mindenfelé elszórtan élő zsidókért már régen megszűnt; a nagy többség számára a zsinagóga lett a közös vallásos élet igazi színtere és az áldozatok megszűnése, bármennyire sajnálkoztak is rajta, válságot nem okozott. A vallásnak megvolt a maga helye az otthonban is, a házi ritusokban, az asztali áldásokban, magányos imákban, a gyermekek oktatásában. A vallás elszemélyesítését elősegítette a számos, mindenkire egyaránt kötelező observantia: a családfő, az anya és feleség kötelességei, s a gyermekekéi, amint lassanként felnőnek.

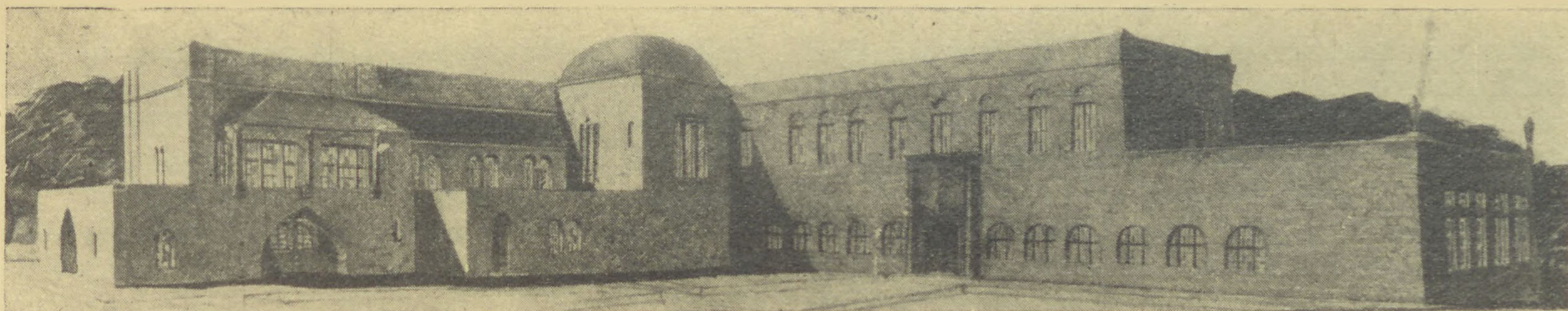
A zsinagóga zsidó értelemben nem volt eredetileg az istentisztelet háza, hanem olyan hely, ahol a közös imákat együtt elmondták, ahol az egyesek bemutatták külön kéréseiket és ahol a Szentírást olvasták és magyarázták — vallásos tanítás és épülés helye. Az egész antik világban páratlan intézmény volt, s páratlan volt a célja is: egy népnek vallásában való nevelése. Ebben aztán pótolta a Bethamidrasnak, a tanháznak előrehaladottabb studiuma.

Istennek eszméjét a zsidóságban a Szentírásból nyerjük. Az egykorú filozófia behatása, melyet egyes hellenisztikus zsidó iratokban látunk — a Salamon Bölcsességében, Makkab. 4. könyvében, s mindenekfölött Philóban — nem lelhető fel a normaszzerű zsidóságban; más vallások hatása — ezek között elsősorban a zoroastrianizmusra gondolhatnánk — sem mutatható ki. A zoroastrianizmus tendenciája, hogy Istent a világban található rossztól mentesítse, ezt egy más hatalomnak tulajdonítván, oly nyilvánvalóan ellenkezett a Szentírás kifejezett tanításával, hogy a zsidó vallásos gondolkodás elvetette a „két erő“ eretnekségének minden más formáival együtt.

A régibb felfogások kifejlődésében volt szerepe a gondolkozásnak s a kiválogatásnak is, különösen Isten erkölcsi lényét illetőleg. A zsidó monotheizmus elvét viszont sem azzal nem érték el, hogy a természet egységét posztulálták, sem azzal, hogy a létezés egysége felől elmélkedtek — vagyis a tudomány és filozófia fizikai és metafizikai megközelítései útján —, hanem a világ történetében megmutatkozó erkölcsi rend egysége által, melyet Isten akarátával és céljával azonosítottak. Ebben tehát Isten személyessége époly lényeges volt, mint az egysége.

Semmi a világon nem állhat ellen Isten hatalmának, nem szegheti útját céljának. Tudása magában foglalja mindazt, ami volt, van és lesz. Bár a legfelsőbb égben van szállása, nincs hely, nincs még oly csekély létező sem a földön, mely jelenlétében ne volna részes. Egyúttal minden fellelt és mindenben bent van. Tökéletesen igazságos és nem tűr jogtalanságot. De egyúttal kegyelmes is, résztvevő és hosszantűrő. Két erkölcsi attribútuma jogosság és irgalom, de az irgalom jobban fejezi ki természetét. Ezek az eszmék a Törvényből és a prófétákból vannak véve.

Istennek, mint atyának eszméje ugyanazokban a forrásokban lelhető fel, de sokkal fontosabb helye van a zsidóságban. Míg Philónál az „atya és alkotó“ kifejezés, melyet Plátótól vett, a „szerző“ értelmében szerepel, a „Mennyei atya“ a zsidóságban a néphez együttesen s az egyénhez való személyes viszonyt jelöli. Ha nem mint teológiai tételt, hanem mint a jámborság magatartását vesszük, magában foglalja Isten s a vallásos ember egész viszonyát. Annak a törvénynek, hogy „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ és, ha netalán ezt a „zsidó felebarát“-ra szorítanók, ugyanebben a fejezetben ott van a további parancsolat: „Szeresd az idegent (gér) mint tenmagadat“. A rabbik ezt a kötelességet úgy magyarázták, hogy „másnak tulajdona és jó hírneve époly kedves legyen előtted, mint a magadé“ és ezt az elvet alkalmazták a kereskedelmi törvényre és üzleti versenyre és általa tilalmazták minden sértő pletykát és rágalmozó hírnévrontást. (Vége köv.)

A jeruzsálemi héber egyetem kémiai intézete (Kronberg tervezete)

Dr. Donath Gyula egyetemi tanár: A jeruzsálemi héber egyetem*)

Amidőn 1925 április 1-én Earl of Balfour miniszter, mint az angol kormány küldöttje fényes és nagytekintélyű segédlettel, kilenc államnak és több mint 60 egyetemnek, tudományos intézetnek és társaságnak képviselői előtt és óriási lelkes közönség részvétele mellett a Skopus-hegyen felavatta a jeruzsálemi héber egyetemet, ez már egy év óta serényen működött. De már több mint 40 év előtt fogamzott meg Palesztina újjáépítésének és a jeruzsálemi egyetem gondolata *Schapiroban*, a heidelbergi egyetem matematika tanárában. Az előkészítő munkával *Weizmann*, a cambridgei egyetem chemia tanára lett megbízva, kinek sikerült Edmund de Rotschildot, az angol Királyi Társaság (F. R. S.) tagját és az elhunyt Paul Ehrlichet, a nagy frankfurti bűvart ezen eszmének megnyerni. Már ezek úgy fogták fel az egyetemet, hogy ez tisztán tudományos kutatókat kiképző és tanítással foglalkozó intézmény legyen, de diplomákat ne osztogasson. És ez helyes is volt, Mert kitűnő orvosokat és jogászokat Európa minden kívánt számban bocsáthat rendelkezésre, ellenben ezeknek kiképzése Palesztinában igen költséges dolog lenne, és az itt nyert diplomák a külföld előtt nagyobb tekintéllyel nem bírnának. De egy Európában gondosan kiválasztott tudományos törzskar a kellő fölszereléssel már rövid idő alatt és sokkal kevesebb költséggel mutathat fel figyelemre méltó eredményeket. E csendes, odaadó munka alatt az Európából jött fiatal emberek időt nyerhetnének a héber nyelv teljes elsajátítására. Ez máris eredményezte, hogy Európából mindinkább több diplomás egyén jön további kiképzés és buvárlat céljából; az egyetemhez tolongó palesztinai fiatalságnak tudás-szomját pedig előadásokkal és laboratoriumi munkálatokkal lehetne kielégíteni. Hogy mily lelkesedéssel folyik itt a munka, ez már onnan is kitűnik, hogy sok hallgató délután a padokban ül, délelőtt pedig részt vesz az egyetem építési munkájában.

Az előadásokat azért is délelőtt 8-tól esti 8 óráig tartják, hogy a nappal jórészt mint tanítók, nevelők, hivatalnokok vagy kézimunkások elfoglalt hallgatók szintén az előadásokhoz hozzá-

juthassanak, ámbár az Egyetem senkinek diplomát nem ad; csak az újabban berendezett *Humaniora* fakultáson — ide tartoznak zsidó és keleti tanulmányok, filozófia, történelem és szépirodalom — lehet egy fő és tetszés szerint választható két melléktárgyból egy alsóbb fokot elnyerni. Ezek, valamint a külföldi egyetemeken felavartak saját buvárlataik alapján egy magasabb (kutató-) fokot érhetnek el. Ezen önzetlen tudományos törekvés emlékeztet a régi rabbik tanítására: „Ne csinálj a Szentírásból ást pénzkérésre“. Tanpénzt nem fizetnek, csak a laboratóriumban elhasznált anyagokért jár csekély megtérítés. Az asszisztensek szerény fizetést kapnak, kiváló diákok számára stipendiumok is állanak rendelkezésre. Ez az egyetem nem alapul intézeten és hagyatékokon, fejedelem és állam nem ajándékozták meg alapítólevéllel, privilégiumokkal, kegyadományokkal és szubvencióval, hanem létesült, mint Semmelweisünk szobrán olvasható: „Aere in toto orbe collecto“, az egész világban gyűjtött pénzből. *Einstein*, a jeruzsálemi egyetem élethossziglani rektora és *Weizmann* propaganda-útra keltek az Egyesült Államokba, minek eredménye az volt, hogy onnan, de Ausztráliából és más országokból is, 14 mecénás 33.360 font sterlinget adakozott. Azonban szerényebb összegek is mindenünnen befolytak. A World Jewish Students Union (Zsidó Diákok Világegyesülete) fillérekből 20.000 font sterlinget gyűjtött egy jeruzsálemi diákotthon és mensa létesítésére, hogy nem-palesztinai diákok is ott tanulhassanak és akadémiai életet folytathassanak. Angliában, Franciaországban, Németországban, Lengyelországban, Dániában és Csehszlovákiában egyesületek támadtak, hogy a Jeruzsálemi Egyetemet és a Nemzeti Könyvtárt könyvajándékokkal gyarapítsák.

Nálunk is, mint máshol, minden felekezeti, politikai jelleg nélkül és minden zsidó hitárnyalatától eltekintve, főleg a kulturális célokat támogató és egyszersmind a hazánkkal való gazdasági összeköttetéseket előmozdító „Pro Palesztina“ Szövetség létesült, mely könyvadományokkal, műtárgyakkal, műszerekkel és gyűjteményekkel kíván az egyetemhez, könyvtárakhoz és múzeumokhoz hozzájárulni. A Magyar Tudományos Akadémiának átnyújtották Madách „Az ember tragédiája“

*) Az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület 1930 február 25-iki ülésében tartott előadás.

klasszikus héberben megjelent fordítását, melyet hazánkfiának, Avigdor Haméirinek (Feuerstein) köszönünk, kit mint a modern héber költészet egyik megalapítóját mi is ünnepeltünk. Ennek elismerésül az Akadémia 400 kötetnyi kiadványai-
val ajándékozta meg a jeruzsálemi egyetemi könyvtárt. Ez alkalommal említtem, hogy Avigdor Hameiri Petőfi, Arany, Ady, Kiss József és Patai József költeményeit is héberre fordította.

Az egyetem megkezdte működését a héber és keleti tanulmányok intézetének, valamint a kémiai, mikrobiológiai, közegészségi, természetrajzi és matematikai intézetek megnyitásával. Teljesen felépült továbbá a legmodernebb elvek szerint az Egyetemi Könyvtár, valamint az Einstein nevét viselő Matematikai-fizikai Intézet.

A *Zsidó Tanulmányok Intézetében* előadják a zsidó vallást, a bibliai és talmudirodalmat, a héber- és rokonnyelveket, a zsidó történelmet, jogot és filozófiát. Még a középkori zsidó miszticizmus főforrásának, a Zoharnak is van külön előadója, dr. Scholem személyében. Palesztinai kutatásokról és ásatásokról tartottak előadásokat dr. Sukanik és hazánkfia Klein Sámuel professzor, aki egyszersmind zsidó történelmet és Palesztina földrajzot is ad elő. A spanyol-zsidó költészetet, főleg Ibn Gabirolt és Jehuda Halévit ismerteti Yellin. Vendégelőadók kezdettől fogva voltak; így Eduard Meyer, berlini egyetemi tanár, ki a zsidó mondattradícióról és a zsidó történelem kezdetéről értekezett, Perles, königsbergi egyetemi tanár, ki bibliai fejezeteket tárgyalt stb.

A latint és görögöt is alaposan tanítják.

Nagy jelentőséggel bír úgy tudományos szempontból, mint az arab lakosságra való tekintettel a Zsidó Tanulmányok Intézetét kiegészítő Keleti Osztály, mely Horovitz professzornak, mint „látogató direktor“-nak felügyelete alatt áll. Az előadások tárgyai: az arab irodalom, az izlam filozófiája, művészete és régiségtana. Legközelebb kibővítik az assyr-babyloniai és az egyiptomi-kopt osztályokkal.

A Zsidó Tanulmányok Intézete a „Bulletin of the Institute of Jewish Studies“-ból már két kötet zsidó irodalmi tanulmányt adott ki és sok zsidó régi kéziratot szerzett be, így különösen a szamaritánus pentateuchot, valamint leningradi és kairói zsidó kéziratok fotografiáit. Dr. B. Lewin Haifából kiadta a Gaonok resposumainak (Corpus gaonicum) első kötetét. Ugyszintén fontos régi arab munkák is kerültek kiadásra.

Ezen intézet a „Zsidó Archaeológiai Társaság“-gal együtt amerikai intézetek segítségével ásatásokat végez. Ezek már a *közép és késői bronzkorszak*, valamint a *korai vaskorszaknak* sok régiségét hozták napfényre. Beth-Alfában byzantin korú zsinagógát ástak ki kitűnően megtartott mozaik padlóval, mely Izsák áldoztatását ábrázolja, továbbá frigyszekrényt, hétágú lámpát és egyéb szertartási tárgyakat, amiknek reprodukcióit a

Mult és Jövő 1929. évi decemberi száma közölte. Dr. Sukanik, az intézet archeológusa, a müncheni akadémia felszólítására Aeginában (Görögországban) egy régi zsinagógát ásott ki, szintén szép mozaik padlóval és feliratokkal.

Az *Archeológiai Múzeum* sokféle ajándékot is kapott; így a görög és a cyprusi kormánytól is. Az egész világban szétszórt arab műtárgyak fényképei is találhatók itt.

A Zsidó Tanulmányok Intézetének 61 rendes hallgatója volt, köztük 10 nő. Az évkönyv egy képében látjuk ezeket feszült figyelemmel az előadást követni. Az egész jelenet teljesen modern európai benyomást tesz.

Az 1928—29-iki első félévben az egyetem 250 hallgatója közt több mint fele külföldi volt: Lengyelországból, Oroszországból, Romániából, Egyesült Államokból, Németországból, Ausztriából, Litvániából, Angolországból és Egyiptomból.

A *természettudományi intézetek* közül első helyen áll a *Kémiai Intézet*, melynek vezetője hazánkfia, Fodor professzor, azelőtt a hallei egyetem tanára. Két osztálya van: analitikai és szintetikus vegytan, továbbá biokémia és colloidális vegytan. Nyolc önkéntes tanársegéd működik mellette. Az itt folyó erős, kiváló munkáról tanuskodnak tanítványaival együtt közölt számos dolgozatai. Vendégek is dolgoztak laboratóriumában. Legújabban berendezkedtek az egészen modern *organikus mikro-analízisre*. Helyettese dr. Rivlin thermodynamikát adott elő. A M. Weizmann igazgatása alatt álló *alkalmazott kémiai laboratóriumnak* vezetője Miss Malkowa. A *kémiai intézet több hallgatója az ott kidolgozott disszertációs munkáik alapján Párisban és más egyetemeken doktori diplomát nyert.*

A *Matematikai Intézetben* dr. Amira differenciális és integrális számítást, dr. Stambursky az elméleti fizikát adja elő. Dr. Fekete Mihály, a budapesti egyetem egykori docense és a pesti zsidó leánygimnázium volt tanára jelenleg az Einstein-féle matematikai-physikai intézet vezetője. A matematikai analysisben fontos theoremák ő utána vannak elnevezve. Előadásokat tart a differenciális és integrális számításból, valamint analitikai geometriából. Természetesen *héber nyelven*.

A *Mikrobiológiai Intézet* dr. S. Adler vezette alatt áll, ki azelőtt Sierra Leoneben (Felső Guinea, Nyugat-Afrikában) Sir Alfred Lewis Jones alatt dolgozott. Palesztinai háziállatok (szarvasmarha, tyúk) bizonyos fertőző betegségeit ismertette az „Annals of Tropical Medicine“ című folyóiratban. Megjelentek tőle még cikkek a „Refuah“ (Orvoslás) héber orvosi folyóiratban.

A *Közegészségi Osztály* élén áll Krigler prof. ki a newyorki Rockefeller-Intézetben működött. *Hygiénikus és járványtani kutatásain kívül orvostovábbképző kurzusokat is tartott a közegészségügyről. A malária járványtanának, gyógytanának és megelőzésének tanulmányozására Hule mocsar-*

raiban malária-állomás létesült. A *genfi Népszövetség elismerte, hogy Palesztinában a malária elleni védekezés a legjobban van szervezve és az intézetet pénzsegélyben is részesíti.*

Az *amerikai zsidó orvosok bizottsága* (American Jewish Physician, Committee) nemcsak a Röntgen Intézetet létesítette, hanem a Közegészségi és Mikrobiológiai Intézetet is támogatja és a jeruzsálemi kórház bevonásával a jövőbeni orvosi kar megvalósítására törekszik. Három havi tanfolyamokat rendez a közegészségtanban kiképezendő tisztiorvosok számára.

A *Természettudományi Intézet*, melyet egyelőre O. Warburg berlini egyetemi tanár vezet, nemcsak Palesztina, hanem a szomszédos államok állat- és növényvilágát, valamint geológiáját is körébe vonja. Külön herbariumokat állítanak össze a Libanon, a Hermon-hegység, a Holt-tenger és a Déli sivatag flórájából. Külön ki fogják adni fényképekben és színes képekben a biblia és talmud flóráját, azonkívül a „*Próféta-kert*“ névvel egy kertet terveznek, melyben az Ó- és Új-testamentum, a talmud és korán növényei fognak díszlegni. Tudjuk, hogy a tudományos alapot erre megvetette dr. Löw Immánuel, a szegedi főrabbi idevágó nagy botanikus munkája.

Az 1927-ben nálunk megtartott Nemzetközi Zoológiai Kongresszus alkalmából volt szerencsénk hallani F. S. Bodenheimer, a „jeruzsálemi egyetem zoológusának rendkívül érdekes „A tamariszka-manna centrális Szinájban“ című előadását. Ő a jeruzsálemi egyetem megbízásából expedíciót rendezett a Szináj félszigetre, a bibliai manna tanulmányozására. És kimutatta, hogy ez, nem mint azelőtt fölvetették, a tamariszka kiizzadása vagy rovarszúrás eredménye, hanem két pajzstetű ürülete. A manna tiszta cukor, mely a nagy szárazságban gyorsan beszáradó folyadékból ki-jegecesedik. Kiadós évben egy ember egy egész nap alatt másfél kiló mannát is összegyűjthet.

A *minerológiát és geológiát* dr. L. Picard adja elő, aki a Karmel-hegységről szóló tanulmányait héberül és angolul közölte és dr. Reifenbergerrel együtt expedíciót rendezett Dél-Palesztinába.

Az *Egyetem Könyvtára*. A tudományos irodalmon kívül felöleli a szépművészeti, a héber, jidis és az egész világ szépirodalmát. Kiváló részét képezi a *Goldziher* Ignác professzornak 6000 kötetű „*Arabica*“-ja, valamint a Klein, göttingeni tanár matematikai könyvtára. A Magyar Tudományos Akadémián kívül megajándékozták nagyértékű könyvadományokkal a British-Museum, a londoni Royal Society, a British Academy, a washingtoni Smithonian Institution, a Library Congress of Washington, a New-York Public Library, a római Accademia dei Lincei, a Preussische Staatsbibliothek, továbbá a porosz, francia, olasz, spanyol, hollandiai és csehszlovákiai kormányok, valamint a Népszövetség. A napokban pedig gróf Klebelsberg kultuszminiszter a magyar

kormány méltó ajándékát ígérte meg. Az amerikai zsidó orvosok bizottsága nagymennyiségű orvosi könyvet ajándékozott. Azonkívül jelentékeny vételek történtek. A könyvtárnak 1929 január 1-én kerekén 155 ezer lajstromozott műve volt 200 ezer kötettel és 1300 folyóirat jár, melyeknek egy részét cserébe vagy ajándékba kapja. Kiad egy negyedévi bibliographiai szemlét („*Kirjath Széfer*“), mely minden palesztinai és a külföldön megjelenő zsidótárgyú kiadványt jelez, valamint ismertetést és tanulmányokat közöl a könyvtár kéziratairól. A könyvtár most költözött hatalmas új épületébe.

A *nyelvfejlesztést* szolgálja egy „*Nyelvbizottság*“, mely az ó- és középkori héber és rokonnyelvű arameus irodalom gazdag szókincséből merítve és a nemzetközi műkifejezéseket befogadva, lehetővé tette, hogy még az exakt tudománybeli előadások és irodalom is semmi különös nehézséget nem okoznak. De nemcsak hebraisták, költők, írók és tudósok teremtették meg és fejlesztik a modern héber nyelvet, munkások is kiveszik ebből jelentékeny részüket. A zsidó mozdonyvezetők és fűtők szakegylete például „*Hakitor*“ (A Füst) néven héber szaklapot ad ki, melyben naponta új és új szakkifejezések születnek meg a vasuti géptechnika minden szakában. Ezeket a szavakat a munkások gyúrják, faragják és így nemcsak fizikailag, de szellemileg is építik az új zsidó hazát. Sokszor gyermekek, kik az élő nyelvet beszélik és kiktől gyakran a bevándorolt szülők a héber nyelvet tanulják, csinálják az új nyelvet és ők találnak szavakat eddig még meg nem jelölt fogalmakra.

A héber nyelv, amely méltó kifejezést tudott adni Mózes törvényeinek, a Zsoltárok himnuszainak, Deborah csata- és diadalénekének, a próféták ihlettségének és látományainak, Ruth idylljének, az Énekek Éneke epedő és izzó szerelmének, a példabeszédek bölcsességének, a történelemírásnak, a Talmud dialektikájának, filozófiájának és humorának — íme, megteremtette az exakt tudományok műkifejezéseit is. Haifában a Technikumon a tanítás szintén héber nyelven folyik.

És most szeretnék az Egyetem Évkönyvének néhány érdekes phototypiájáról említést tenni. Az egyiken szabad ég alatt az Egyetem amphitheatrumában, egy hatalmas színtéren óriási közönség hallgatja áhitattal *Beethoven* halálának századik évfordulóján a nagy *Beethoven*-koncertet. Egy másikon, a hygienikus laboratóriumban, bő tudományos berendezés közt dolgozik műtőkabátban két fiatal ember -s egy fiatal hölgy feszült figyelemmel néz egy legmodernebb szerkezetű mikroszkopba. Egy további kép mutat a szabad ég alatti, zsufolásig telt színházban egy diák-hangversenyt; a zenészek első sorában latest-fashion szerint öltözött hegedűsnő foglal helyet.

Az egyetem vezető személyzetéből alakult *Egyetemi Társulat* vendégelőadásokat is rendez. Többek között a Palesztinát látogató Emil *Vandervelde*, a brüsszeli egyetem tanára, volt belga

miniszterelnök két előadást tartott; az egyiket a szabad ég alatti színházban és itt rendeztek tiszteletére egy ünnepélyes hangversenyt, melyen Haydn „Teremtés“-ét adta elő a tel-avivi szimfonikus zenekar és kórus.

Népszerű tudományos előadásokról is gondoskodnak, melyeket a *Népházban* tartanak. A diákság élénken sportot űz, esperantót művel, egyetemi lapokat ad ki stb.

Ami pedig a tavalyi arab zavargásokat illeti, az utolsó egyetemi jelentés így hangzik: „A sajnálatos események inkább serkentik, mintsem bátorítanának az egyetem törekvéseit és megingathatlan a mi bizalmunk, hogy a Skopus-hegyről kiinduló felvilágosítás meg fogja javítani a zsidók és arabok közti viszonyt. Az egyetem különben érintetlen maradt és munkája félbeszakítás nélkül tovább folyik.“

A jeruzsálemi egyetem már első évi működésével erősen bekapcsolódott a nyugati tudomány körébe és mint Elő-Ázsia egyetlen egyeteme, hivatva van békésen áthidalni a Nyugat és mindinkább félelmesen háborgó Kelet kulturáját. Midőn az Uj-Palesztina felépítői zsidó kezek munkájával kezdték eltakarítani a hosszú évszázak romjait, elhordani a köveket a szántóföldekről, országutakat építeni, a maláriát lehelő mocsarakat lecsapolni, a kipusztított erdőket ismét befásítani, viruló falvakat és városokat építeni, senki sem gondolt arra, hogy a régi Szentély, tán a Királyok Könyvének leírása szerint ismét helyreállíttassék. Senkinek sem jutott eszébe, hogy Salamon templomának nyugati falát, mely régi idők óta és most legújabbán még inkább annyi könnyel van áztatva és annyi csókkal elborítva, e célra felhasználja. Marad ez, mint a költő a magyar hazáról írta: „egy szentelt fájdalom“. Einstein szép szavai szerint: „Legyen az egyetem a zsidó népnek új szentélye“. Én pedig hozzáfűzni kívánom: A jeruzsálemi egyetem kapui tárvák minden fajnak, minden vallásnak, nemi és társadalmi különbség nélkül, hogy mindannyian szolgálják az egy Igazságot és Emberszeretetet.

A jeruzsálemi héber egyetem Einstein-matematikai intézete

A HASOMER HACÁIR SZLOVENSZKÓI KÖZPONTJÁBAN.

A szlovenszkói Somer Egyesületek centruma ez dő szerint Kassán működik Jechiel Grünberg varsói kiküldött vezetése alatt. Az egyesület célja és főtörekvése a chalucok nevelése, szoros kapcsolatnak létesítése a Palesztinában dolgozó szlovenszkói „Kibuc“-cal és gyakorlati előkészítése azoknak, akik a Szentföldön letelepedni készülnek. A tagok jelenlegi száma a *szlovenszkói 29 egyesületben 1350*. A sómerek 4 „Sichwa“-ra (réteg) vannak tagozódva, korhatár szerint. Az elsőbe tíz-, a másodikba tizenégy-, a harmadikba tizenhétéves korig, a negyedikbe az idősebbek tartoznak.

Az első „Sichwa“-ban levők neve „B'né Hamidbor“ (A sivatag gyermekei). A nevelés itt a „Pentateuch“ szerint történik, ahogyan Izrael fainak kivonulási rendje Egyiptomból, Mózes 4-ik könyvében, a Bamidbor-ban le van írva. Ezek a gyerekek a köszöntésben különböznek a többiekől és padokon nem ülhetnek, csak sátorlapokon, miként őseink a pusztai bolyongások közben. Itt a foglalkoztatás főként a játékokra szorítkozik, melyek bibliai tárgyuak, például harc Amálek király ellen. A nagyobbak a „mragel“ („földerítő“) nevet kapják, mert ezeknek már meg kell ismeriük milyen a föld, melyet el kell foglalniok.

A második „Sichwa“-ban a „Kfirim“ (oroszlánok) vannak. Ebben a csoportban nagy súlyt helyeznek a jellem fejlesztésére, bő teret nyújtanak a nemzeti gondolat és szociális ismeretek elsajátítására. Megismertetik őket a zsidók nagyjaival és hőseivel. Tanulnak legendákat és meséket, főként Palesztináról. A meséket és játékokat úgy választják meg, hogy azok által az erős akarat, gyors elhatározó képesség és az összetartásban rejlő nagy erő érzete fejlődjék. Szabad polémiákat folytatnak, fali ujságjukat maguk szerkesztik és minden technikai és adminisztratív munkát egyedül végeznek. Ezek már gyülekezetet „Éda“-t alkotnak, mely vegyesen fiúkból és lányokból áll. Közös kassájuk van és oda is a bibliai előírás szerint fizetik be a pénzt. A Keren Kajemeth-ről már tudnak és héber nyelvoktatásban részesülnek.

A harmadik „Sichwa“-hoz tartoznak a „Zophim“ (cserkészek). Az adminisztratív munkán kívül már nagyobb kulturmunkát végeznek. Saját előadásokat tartanak, könyveket bírálnak és természettudománnyal foglalkoznak. Tanulnak zsidó történelmet, azonkívül a palesztinai és az általános munkásmozgalom történetét is ismerik és fogalmat szereznek a cionizmusról. Ezek is gyülekezetet alkotnak, sokat sportolnak és itt kezdődik a szociális felvilágosítás munkája is. A lányoknál pszichológiai hatásokra helyezik a főszűlyt, mert nemcsak a férjhezmenésig akarják a dolgozók sorában megtartani őket.

A negyedik „Sichwa“-t képezik a „Sómrím“ (strázák). Ezek aktíve résztvesznek a mozgalomban, megvitatják fel fogásukat és álláspontjukat az itteni és palesztinai mozgalomról. Itt zsidó etikai ismereteket nyernek és pedagógiát tanulnak. Előkészítőmunkára mennek a „Hachsara“-ba (előkészítő gyakorlati munkára). A „Hachsara“-ban jelenleg 65 személy dolgozik különböző szakmákban és innen egy része tavasszal, a többiek ősszel mennek ki Palesztinába. Az előképzettség elsajátítása után vagy „chaluc“-nak (úttörő) kell menniök, vagy pedig kiesnek az egyesületből.

A szlovenszkói „kibuc“ gyakorlati kiképzését egyes földbirtokosoknál szétszórtan, de nagyobb csoportban is Nemeskürtön nyeri. Legutolsó csoportja jelenleg már Merchawjában dolgozik, rövidesen pedig a haifai kikötő munkálataihoz kerül. Most alakulóban van az új „kibuc“, mely jövőre kerül a mezőgazdasági munkához.

Fodor Fülöp.

DR. SIMON MILLER: (YONKERS N. Y.)
EGY KIS STATISZTIKA.

Uj adatok kerültek mostan nyilvánosságra, amelyek szerint a zsidók száma Amerikában túlhaladja a négy és negyed milliót.

Az ország kapui be vannak szorosan rekesztve, egyáltalában nincsen törvényes bevándorlás. A zsidó lakosság száma mégis nő. Uj generációk, amerikai zsidók nőnek fel és dacára a divatszerű „kis családok“-nak, tetemesen emelkedik a létszám.

Fontos és érdekes, hogy számlálások idejében a zsidó, az itt született épp úgy mint a bevándorlott, mint zsidó számlál-

tatja meg magát. Alig akad olyan, aki letagadja mivoltát. Zsidónak vallja magát az is, aki távol áll minden zsidó élettől, kinek egyetlen összeköttetése a zsidósággal csupán az, hogy zsidónak született. Nem nehéz itten megállapítani a zsidók igazi számát. Előfordul, hogy egy zsidó csupán nem-zsidókkal érintkezik és ha valamikép szóba kerül zsidó származása, úgy büszkén és öntudatosan mondja: *I am a Jew! Zsidó vagyok!* Ősmerősei csodálkozva és fejfelbólintva kérdik: *Are you a Jew? Zsidó vagy igazán?* A felelet: *Yes!* és büszke is vagyok rá.

Amerika szabad liberális élete és a zsidók feltartóztatlan és akadálytalan fejlődése öntudatossá, büszkévé tette a zsidót, erős és nyílt karaktert adván neki. Nemcsak egyenjogúnak érzi magát a többiekkel, de meg sem értheti, miért jobb a más, miért tiszteletteljesebb mint ő.

Az adatok szerint New-York és környéke tartalmazza az amerikai zsidók felét. New-York City öt kerületében „Borough“ 1.265.000 zsidó lakik, a közeli környéken pedig egy negyedmillió; összesen több mint kétmillió. A környék negyedmillió zsidó lakossága szoros kapcsolatban van New-Yorkkal. Sokan ott dolgoznak, mások ott kereskednek és bonyolítják le üzleteiket, oda mennek gyűlésekhez, klubokba, színházba és koncertekhez. Egy szóval jóval többet élnek a nagyvárosban, mint csendes portájukon.

New-York és környéke a legnagyobb zsidó központ, mely valaha létezett, alig van párja történelmünkben. Varsónak nagy hitközsége van, a legnagyobb Európában. 300.000 zsidó lélekkel, de a mi Chicagónk 25.000-nél több zsidóval dicsekedik. Philadelphiában 270.000 zsidó van, több mint Budapesten. Clevelandban egyedül magyar zsidó több mint harmincezer van.

A fent említett városok zsidó lakossága még nagyobb volna, ha nem lenne a városi lakosság vágya és jelszava: „ki a környékbe! a szabadba!“ ahol több a levegő és nap-sugár. Az utóbbi időben a zsidóság szétszóródik Amerika óriási területén és fölkeresi a legmesszebb fekvő pontokat és berendezkedik.

A városban, különösen keleten, a pozíciók már mind el vannak foglalva; nehéz új céget alapítani, sok az üzlet és nehezék az életviszonyok, mert minden zsúfolva van. A kisebb helyiségekben, különösen a távoli vidéken, még van hely, ott még nincsen konkurencia. El a várostól, ki belőle, lett a városi zsidóság jelszava és sokan ki is vándorolnak.

De nagyon nehéz zsidónak elhelyezkedni ott, ahol nincsen semminemű zsidó élet, a teljes idegenben. A zsidó félti gyermekeit, hogy Isten mentsen ne nőjjenek fel zsidót-

lanul. A kis helyekben pedig nincsen alkalom zsidó nevelésre; nincsen zsidó intézmény, se templom, se kóser hús és hiányzik a zsidó társadalom. De észlelhető, hogy ez a helyzet is javul. Nagy arányokat öltött a kivándorlás a városból és ennek folytán a zsidó nincsen egyedül, akárhol telepszik le.

Ma már tízezer helységben lakik és él zsidó. Ez jellemzi a nagy szétszóródást. Egynéhány zsidó együtt mindjárt működést kezd zsidó irányban. Az új épp úgy mint a régi zsidó. Egyletekbe tömörülnek, amelyeknek medrében folyik és fejlődik a zsidó élet. És különösen kifejlesztették a társadalmi központi intézeteket, ahol minden zsidó működés összpontosul.

Amióta becsukódtak az ország bejáratai, a benszülöttek felébredtek a tudatra, hogy a zsidóság folytonosságát többé nem lehet az európai bevándorlásra bízni. „Zöldek“, új bevándorlók csak elenyésző számban jönnek (16.000 évente) és nincsen ki hozná a forrásból a zsidó szellemet és zsidó életet. Az itt született zsidók saját kezükbe veszik lassanként a zsidó élet irányítását és folytatását, ami zsidó nemzeti alapon fejlődik, mert ez könnyebb nekik és természetesebb.

A templom mint a vallásosság központja teljesen elveszti jelentőségét. Az itteni zsidó nem vallásos. Vallási harcok itten érthetetlenek és nevetségesek. Szorosabb értelemben alig van itten különbség *orthodoxia*, *reform* és *konzervatív* zsidóság között, az új zsidó nem ismeri ezeket. Frös azonban az öntudata és büszke zsidó származására. Nagy az itteni zsidó akarata, hogy zsidó legyen és mint zsidó működjön. Így történt aztán, hogy az egész élet a zsidó nemzeti vágányra terelődik.

Több mint ezer központi épület működik jelenleg a zsidó Amerikában. És sok épülőfélben. Ezekben az épületekben megvan minden kényelem, ami jó és gazdag klubokban található. Van ottan alaposan felszerelt tornaterem, uszoda, kuglizó, könyvtár és olvasó, ebédlő és konyha, iktatóterem, osztályterem, Talmud Tóra, imahely és dohányzó, de még alvó osztály is. Direkte erre kiképzett vezetők állnak ezen intézmények élén. Egyetemet végzett emberek zsidó tudással, szociológusok és jó cionisták. Ezekbe az intézetekbe megy ma az amerikai zsidóság és ottan nyeri kiképzését intenciókban és nézetekben. Zsidó szellemet visznek ki onnan az élet minden ágába. Ott keltik a zsidó öntudatot.

A zsidó lakosság szétszóródásával párhuzamosan tapasztalható, hogy egyszersmint szaporodnak a foglalkozási ágak, amelyekben a zsidók működnek. Elhagyják a tradicionális zsidó foglalkozásokat: szabó, szatócs, kereskedő vagy galléros. Az itt született fiatalember mindenhez fog, ami keresetet nyújt. Ma már vannak zsidó bányászok, föld-

A yonkersi zsidók új központi épülete. 350.000 dollárba került

alatti munkások, fémöntők, vasmunkások, gépészek, építé-
szek, gyárimunkások, vályogvetők, villanyszerelők stb.

Érdekes megjegyezni, hogy a zsidó lakosság első állo-
mása, *Manhattan*, New-York város alsó városrésze a ki-
kötők körül, hanyatlásban van minden tekintetben. A lakos-
ság kevesebbedik évről-évre. Ma már csak az lakik
„*Downtown*“-ban, az alsó városban, akit odaköt üzlete,
vagy aki nagyon szegény. Mohón költözködik az East Side,
az első zsidó negyed, kifelé a periferiákba, ahol új és szép
városrészek emelkednek.

Newarkban, New-York mellett a Hudson-folyam má-
sik oldalán 65.000 zsidó lakik, Yersey Cityben 18.000,
Hobokenban 13.000, Elisabetban 10.000, Bridgeportban
13.000 és Yonkersban 80.000.

Csak egy kis statisztika, de érdekes és sokat mondó.

Somlyó Zoltán: A legmaróbb könny...

*Patai Józsefnek ajánlom, meggyőződéssel,
az emberi tisztaság szent nevében!*

*Be jó azoknak, kik a tisztas polgári jólét
selyemrojtos, bő köpenyében sütkéreznek
az áldott, meleg, jó napon!*

*Be jó azoknak, kiknek pénze előtt
leveszi süvegét a többi ember, meg se nézve,
hogy a sűrű pénzhez szokott kézhez
vajjon tapad-e bűn? Álnokság, hűtlenség, csalárdság?...
Azok csak élnek életük, felemelt fővel s a piacra
naponta eljárnak dicsően, tanácsot osztani az éhes,*

*elesett embertársnak, ki túri a prédikációt,
míg korog a gyomra s arra gondol,
hogy otthon a család szűkös
vackán az éhség szája perceg...*

*S nem merne ellentmondani,
mert rögtön rásütik az apró
kölcsonkapott falatok bűnét —
mert nem fizette meg sosem,
nem volt miből! Hisz azért koldult,
azért könyörgött kölcsönért,
mert semmije sem volt. S ahol
nincs semmisem, nem is lesz ottan,
amíg nem szent a munka és
amíg a jóllakott gyomor
a szegénységet bűnnek tartja!...*

*Én jól tudom!... Sokszor aláztam
előttetek meg magamat!*

*Emberfejemet, amely épp
oly szép, akárcsak a tiétek!*

*És meghajtottam nyakamat,
mely, mint a bivaly, erős —
de: vad erővel él az ember?!...*

*Akit az önző embergögg elesni hágy
s föl nem emel az emberség tiszta hegyére:
az sokszor a porba marad!*

*De néha, néha megesik,
hogy lelke csudás erejével
egy nap feleszmél a halál,
a tetszhalál sulyos sarából
s harsányan, lelkekig ható
hangján a világba kiáltja,
hogy él! — És akkor mindazok,
kik lenézték és megrudosták,*

*elfedik majd az arcukat
iszonyatukban, szégyenükben
s azt a szürke darab követ,
amellyel épp dobni akartak
valami nincstelen felé,
darab kenyérré változtatja...*

*Hogy ne legyen fegyver kezükben,
csak tömjék szájuk nagymohón...*

*Áldás van ama szegénységen,
amit a mohó jóllakottság
megvet, üldöz és kigúnyol!*

*De maró könny, mit a lenézett
nincstelenség kísír magából!...*

S nem lehet tudni: kire hull!...

Hímzett Tórapólyák lakodalmi jelenetekkel

Thorawickelband (1739)

Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál

PETŐFI ÉS JÓKAI VÁROSÁBAN.

A pápai haladó hitközség temploma az ó-kollégium épületében volt. Egy kőkerítés választotta el a kollégiumot a zsidó templomtól, a zsidó pap lakásától. A kollégium kertjéből hatalmas tölgyek és ákácok nyújtották át ágaikat a templomudvarra.

Híres-neves iskola volt a pápai református ó-kollégium. Kitűnő, nagy tudós professzorok, theológiai tanárok nevelték ott az ifjúságot, a padjaiban valamikor Petőfi Sándor és Jókai Mór ültek. Örök dicsőség sugárzott az ódon falakról.

Oda iratta be kisfiát a pápai zsidó pap, az elemi iskolai befejezte után. Horváth József, a nagyhírű, nagytudományú theológiai professzor volt akkoriban az első kollégiumi osztály főnöke. Szép szál, hatalmas alakú férfiú, rendkívüli szigorúságáról volt ismeretes.

Minden reggel vizitációt tartottak a tanítás megkezdése előtt a padfelügyelő diákok. Kihallgatták a leckét, megvizsgálták, kinek az öltözete rendetlen, tisztára vannak-e mosakodva a fiúk? Jelentéseik alapján nagytiszteletű Horváth professzor úr ítéleteket mondott. A leckét nem tudó fiúk a rettegett karcerbe kerültek, a piszkos kezű tanulók kezeit téglával sikáltatta meg.

Azután megkezdődött az oktatás. Latint, magyart tanított Horváth professzor úr. A tanulók a padokban érdem szerint ültek. Az első eminens az első helyen, utána sorrend szerint az érdemesek. Az utolsó pad volt a „számárpados“. Oda azok kerültek, akik szekundára feleltek. Csak két hely állott üresen az osztályban, a terem középső padjai egyikén. Ott ültek valamikor Petőfi Sándor és Jókai Mór. Igen nagy érdemet kellett annak a tanulónak tanusítania, aki egy-egy napra, nagy ritkán elfoglalhatta hallatlan dicsőségképpen azoknak a helyeknek egyikét. Jogában állott minden tanulónak az óra elején jelentkezni, azzal a kijelentéssel: „le akarom vetni Varga Jánost, az első eminens, vagy Dacsó Ferit, a másodikat“ és így tovább, bárkit. Akkor ezt a két fiút kiszólította a nagytiszteletű professzor úr a katedra elébe, s megindult a „levetés“ versenye. Ha sikerült a levető kísérlete, Varga János, az első eminens került akár a számárpadosba, a levető helyére, s a levető számárpados az első eminens helyére, ha nem: a vakmerő levető a karcerbe került vakmerősége példás büntetéséül. Arra is lehetett jelentkezni: „a Petőfi-helyre, a Jókai-helyre pályázom“. De jaj volt annak, akinek a vállalkozása balul ütött ki. Egy évre a számárpadosba került, s minden héten egy napra a félelmetes karcerbe. Zárt teremben irodalmi dolgozatot kellett írnia, s ha az megfelelt a legmagasabb igénynek, dicsőségben foglalhatta el a Petőfi-vagy Jókai-helyet.

Már vagy egy hónapja folyt az iskolai év, akkor egy reggel, a zsidó pap Arnold nevű fia, aki

az osztály második padjának szélén ült: hallatlan bátorsággal felállt a helyéből:

— A Jókai-helyre pályázom — mondta minden tagjában remegve, de azért rettenthetetlenül.

— Hogy hívnak?! — mordult rá szigorúan nagytiszteletű Horváth professzor úr.

— Klein Arnoldnak!

— Egy napra a karcerbe kerülsz! — mondta ki haragosan az ítéletet a nagytiszteletű úr. — Alig melegedtél meg, s máris ilyen szemtelenül merész kívánságaid vannak.

S bizony, előadás végeztével az Arnold gyereket a pedellus fölvezette a padlás fölé emelkedő sötét zúgba, a dióhéj nagyságú ablakkal ellátott karcerbe, homokos, pad nélküli oduba, ahol a homályban patkányok is futkostak, rémületbe ejtve az elítélt nebulók szívét. Ott kellett bőjtölnie késő estig; a gyűszűnyi karcerablakból áttekinthetett a szomszédba, otthonába, ahol most „édes mama“ aggódik az ő korgógyomrú fiacskájáért, s „édes apa“ bizonyára szörnyen haragszik rá a bűne miatt. Estefelé aztán jött zörgő nagy kulcsaival a pedellus, s kiszabadította a delikvenst kínos fogóságából.

Az elszenvedett büntetés után azonban másnap, nagytiszteletű Horváth professzor úr az óra elején azt mondta a Klein-fiúnak:

— Na, gyerek, most bemegy a szomszéd terembe, s dolgozatot fogsz írni a „hazaszeretetről“. Elfogadom a pályázatodat a Jókai-helyre. Ha nem sikerül: egy évre a számárpadosba kerülsz, s heti egy napra a karcerbe.

A „hazaszeretetről“ írott dolgozatot a nagytiszteletű úr elolvasta. Azután nem palástolt meglepetéssel így szólt a fiatal, dicsőség glóriájában tündöklő és piruló fiúhoz:

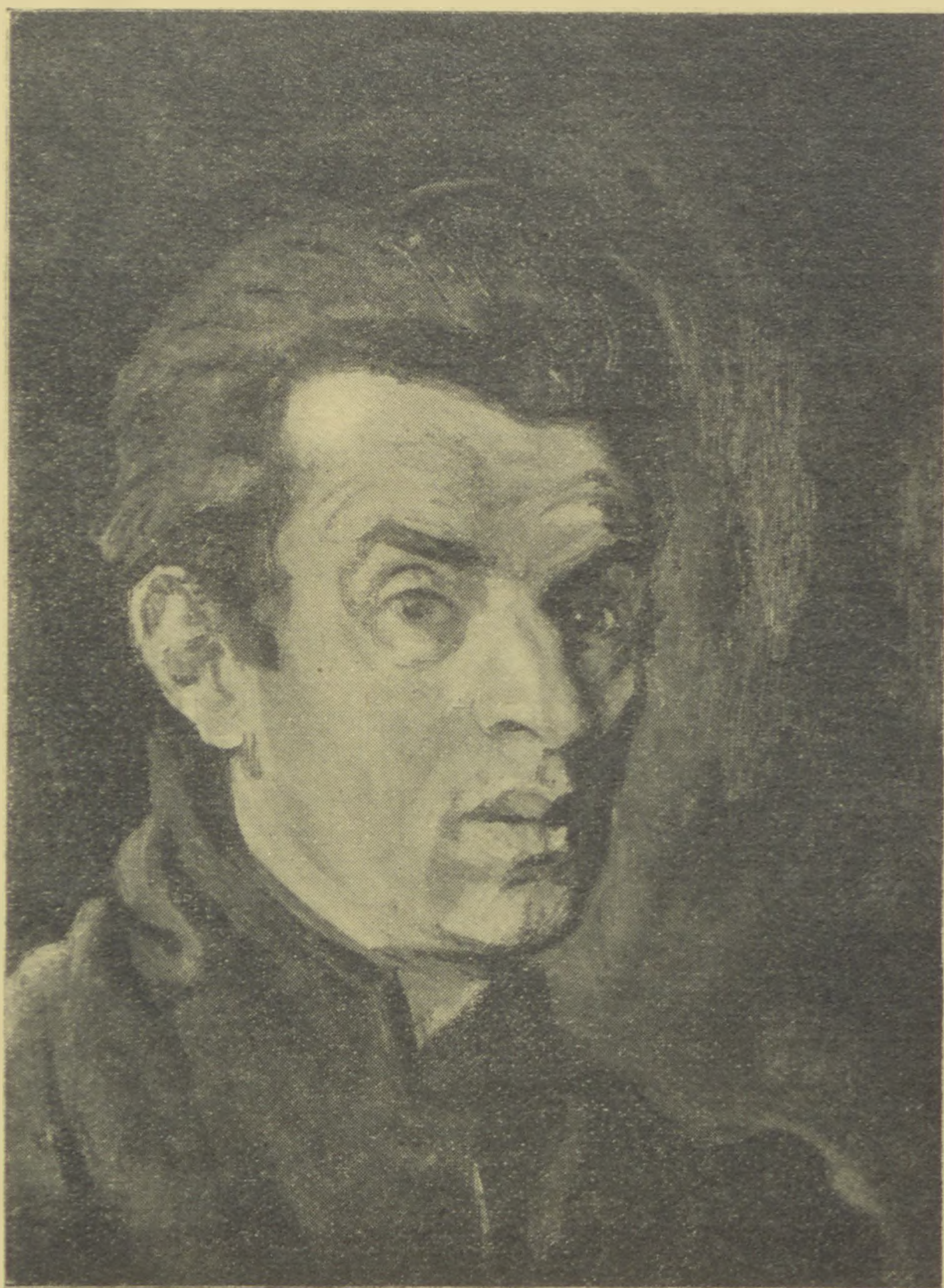
— Foglald el egy napra a Jókai-helyet. Kinek a fia vagy te? Ki az édesapád?

— Doktor Klein Mór, a zsidó pap!

Nagytiszteletű Horváth professzor úr másnap

Ókori zsidó edények (Palesztinai ásatásokból) Jüdische Tongefäße
Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin

Hugo Kráyn, fiatalon elhunyt festő önarcképe *Selbstbildnis*
Kunstsammlung der Jüdischen Gemeinde Berlin

meglátogatta a zsidó papot. Hosszú ideig tartott a látogatás. A fiáról beszélt a zsidó papnak.

— Szórakozott természetű, ábrándozó hajlandóságú gyerek. Nemigen figyel az órán. Azért elmarad a tanulásban. Kemény kordába kell fogni. Sokat szeret olvasgatni, ma még számára fölösleges dolgokat. A szemét is tönkresilányítja a sok olvasásban. De egy bizonyos: korát meghaladó írói tehetség van benne. Ezt a tehetséget komoly, becsületes tanulással kell helyes útra terelni. Másképpen ellaposodik ez a képesség, elzüllik a gyerek.

Nagytiszteletű Horváth professzor úr ezentúl gyakran ellátogatott a zsidó paphoz. Érdeklődött zsidó bölcsészeti tanulmányai iránt, Maimuni filozófiájáról magyarázta magának, viszont ő az arisztoteleszi görög bölcseket olvasta a papnak.

— Uj világ tárul fel előttem — mondta a nagytiszteletű úr — őszintén megvallom, én eddig a zsidó tudományt nem sokra becsültem. A tal mudot elavult konyharendelkezéseknek tartottam csupán, babonák halmazának. Most tisztelettel hajlok meg a zsidó gondolkozók szelleme előtt.

Majd a héber költészet iránt tanúsított élénk érdeklődést.

S ragyogó szemekkel hallgatta Jehuda Halévi, Gabirol és Ábrahám ibn Ezra verseinek magyar fordításait, amiket a zsidó pap hevenyészett fordításban olvasott fel neki.

— Miért nem akad magyar-zsidó tudós — kérdezte csodálkozóan —, aki a zsidó bölcsészettel, a zsidó költészettel megismertetné a magyar közönséget?

A pápai zsidó pap elmerengve válaszolt, majd jóstüzek ébredtek a szavában:

— Az első kísérletet én teszem most, amikor Maimuni nagy bölcséleti munkáját magyarra fordítom. A mi zsidó közönségünk egy nagy része értelmetlen és fanatikus, csupán a vallásos gyakorlatban, lélek nélkül éli ki a zsidóságot. A másik része haladást emleget, s minden haladást abban lát, ha gondolattalanul rátapos hitének törvényeire. Egy felzúgó orgonában látja a haladás minden vívmányát s egy szombaton kigyulladó szivarral a szájában Kant-nak véli magát megdicsőíteni. De látom a közel jövőt itt Magyarországon is. Tudósaink fognak támadni, akik feltárják majd a zsidó tudomány mélységeit, magyar-zsidó poétáink, akik a zsidó költészet ragyogását fogják megcsillantatni a magyar nyelv congeniális szépségében. Hiszek egy felébredő, magára eszmélő, önérzetes, művelten haladó és haladva vallásos hitű magyar zsidóságban. A zsidó szeminárium — Isten segítségével — nemsokára meg fog nyílni, hiszem, hogy az fellegvára lesz az igazi zsidó hithűségnek, az igazi zsidó haladásnak és a zsidó tudománynak.

Horváth nagytiszteletű úr sokszor eljárt a zsidótemplomba is, gyönyörködve hallgatta végig dr. Klein Mórnak remek magyar szónoklatait, magával hozta gyakran a fiatal református theológusokat, hogy tanuljanak retorikát, s hogy gyönyörködjenek a Vörösmarty, a Petőfi, a Jókai nyelvének szépségeiben, ragyogó beszédekből. A Petőfi és Jókai városa rendkívüli elismeréssel és hálával viseltetett a zsidó pap magyarlelkű munkódése iránt.

Nagytiszteletű Horváth professzor úr arra is megkérte a pápai zsidó papot: tartana néhány előadást a református theológia nagytermében hallgatóságának a zsidó bölcsészetről. Zsufolt teremben tartotta meg ezeket az előadásait a zsidó pap, nagy elismerést aratott vele a theológiai professzorok és hallgatók nem lankadó érdeklődése kísérte fejtegetéseit.

Csakhamar megjelent nagy munkájának: Maimuni Mózes „Tévelygők útmutatója” című bölcséleti munkájának első testes füzeté, amely Pápan az ó-kollégiumi nyomda betűivel nyomtatott. Ez volt a magyar-zsidó tudományos munkásság első, úttörő műve. Nagy elismerést szerzett a pápai zsidó papnak. A Magyar Tudományos Akadémia figyelme reáirányult, szubvenciót szavazott meg a munka további folytatására, s meleg elismerő átiratot intézett a tudós fordítóhoz, Maimuni magyar magyarázójához. A zsidó tudománynak Magyarországon akkor még kevés képviselője volt, de az a kevés zsidó tudós, aki magyar földön élt, benső szeretettel s igaz becsüléssel köszöntötte dr. Klein Mórt. A keresztény tudós körök, theoló-

giai főiskolák, egyetemi tanárok sorra megrendel-
ték a művet, szeretettel üdvözölték a zsidó papot.
Atyai jóbarátja, Löw Lipót, a zsidó tudomány
világszerte elismert fejedelmi alakja büszkén emle-
gette tanítványának. Hochmuth Ábrahám, a
veszprémi nagytudós pap, egykori tanítója, kül-
földi folyóiratban ismertette a munkát; jóbarátai:
Kohut Sándor, a nagyváradi pap, Rosenberg
Sándor, a kaposvári, Zipser, a fehérvári, Stein-
hardt, az aradi pap hízelgő írásokban köszöntötték.

Nemsokára mély gyásszal sujtott le a magyar
zsidóságra a nagy szegedi papnak: Löw Lipót
halálának híre. A fiatal pápai papot a lelke mé-
lyéig megrendítette ez a veszteség. A szegedi zsidó
hitközség többek között őt is meghívta a gyász-
szertartás végzésére. Nem utazhatott akkor Sze-
gedre, mert a közbeeső szombatnap megakadá-
lyozta, hogy idején ott lehessen. De a gyászidő
leteltével Szegeden egy másik, hírneves szónok-
társával együtt kifejezést adhatott a szegedi gyász-
ünnepeken a lelke gyászának.

Egyik szegedi nagyműveltségű kortársa akkor
Nagybecskerekre, az ottani hitközségi elnöknek,
jóbarátjának így írta le a szegedi gyászünnepély
két szónokának szereplését:

„Elsőnek a híres, lobogóhajú, prófétai meg-
jelenésű szónok beszélt. Beszéde rétori mestermű
volt. Dörgött, harsogott, pazar szépségű nyelven
beszélt. Utána egy kicsiny termetű, de átszellemült
arcú, csodálatosan muzsikás hangú szónok: a pápai
zsidó pap lépett a szószékre. Az arca, a sovány,
beesett arc megszépült, ragyogott a lelke belső
tüzétől. A termete megnőtt, óriássá nőtt a szó-
széken. Szív, szellem, lélek sugárzott felülmulha-
tatlanul abban a beszédben. Halk hangon, benső,
mély áhítatú imával kezdte beszédét. S amire az
első szónok képes nem volt: szavai nyomán, mint
csöndesen hulló permeteg: könny fakadt minden
szemben. S elragadta, elbűvölte, megrendítette
hallgatóit gyászbeszédével. Ilyen szép, ilyen ma-
gasztos beszédet még sohasem hallottam.“

Pápán pedig küzködött, vergődött a kicsiny
haladó zsidó hitközség az ottani ortodoxia ten-
gerében. A község nehezen, emberfölötti erővel
alig tudta magát fenntartani.

Jóbarátai: dr. Jakobi, dr. Koritschoner, dr.
Feitl látták, hogy a fiatal pap szívét is mennyire
gyötri községének súlyos helyzete, rajongó hívei-
nek áldozatkészsége, akik csak miatta tartották
fenn a haladó község további különállását.

Sürgetően igyekeztek rábeszélni: pályázzék az
akkoriban megüresedett berlini rabbiállásra. Nincs
senki — úgy vélték —, aki vele fölvehetné a ver-
senyt. A pápai zsidó pap: dr. Klein Mór azonban
szelid szerénységgel hárította el magától a meg-
kísértést:

— Sohsem pályáztam semmiféle papi állásra.
Nem tartom méltónak a törtetést, a magam fel-
kínálását. Aztán meg ismerem magamat is. Tu-
dom: igénytelen az alakom, külsőségek nem segí-

tenek. Olyan nagy városban bizonyára hatalmas,
imponáló megjelenésű alakot kívánnak. Amit más
a pusztta megjelenésével elér: azt nekem csak évek
munkájával lehet megszerezni. Senkim sincsen
a német fővárosban. Senki se tolja a szekere-
met. Pehely vagyok én ott a nagy forgatagban. Egy
sógor, egy testvér, egy após az előljáróságban töb-
bet ér észajási ékesszólásnál és minden tudásnál.
Nincsen könyököm, rugtató, erőszakos, érdemeket
fujtató képességem. A fővárosok közönyös és felü-
letes közönsége csak gépezetnek tartja a zsidó hit-
községi életet, s ebben a gépezetben csak egy ki-
csiny, szükséges csavarnak a rabbit. Mi a neve?
Mi az érdeme ennek a csavarnak? Mindegy. Majd
csinál azután magából az, akinek sikerül az állás
elnyerése: nagy férfiút, majd akadnak aztán har-
sonásai, érdektársai, akik meg fogják tenni a világ
fáklyájának. S a zsidóság igazi nagyjai — akiknek
sorába én a világért se számítom magamat — jám-
borságban, őszinteségben, nagy tudással zajtalanul
ragyognak, fénylenek Izrael égboltozatján, mint a
csöndes csillagok halkán, a mennynek zugában:
valamelyik kicsiny, Isten háta mögötti zsidó gyü-
lekezetben. Nem pályázom és Berlinbe, sehova se.
Az Istenre bízom a sorsomat s mindenekfölött
szeretett hitközségem sorsát.

Esténként, kimerülve napi tanulmányaiban,

A westfali konsistorium tagjai (Miniatürképek)
Die Mitglieder des Westfälischen Konsistoriums

barátainak társaságában a pápai karfák között sétálgatott a családjával. Sok egyszerű szívű, de nemes, szerető, ragaszkodó ember, híveinek tábora sereglett köréje. Boldogak voltak, ha oktató, elmés, vidám vagy komoly szavát hallhatták. A gyerekei: Arnold, Jenny és Etelka a legnagyobb boldogságukat abban látták, ha édesapa és édesmama elvitték őket, sor szerint, az ilyen nyári esteli sétákra, ott bandukoltak álmosan a nagyok előtt apró lépésekkel — de mindig élénken reménykedtek benne, hogy a séta végén talán betér édesapa a vörös-kapú alatti cukrászdába egy fagylaltra. Szép, nyári helyiség volt a Mátyóki nővérek cukrászdája, sok tündérországbeli édes süteménnyel. A Mátyóki nővérek tanították különben a pap gyerekeit zongorára is, s ez már nem volt olyan mulatságos, mint a néha-néha, hosszú séták utáni kibőjtölt fagylaltozás. Rendkívüli szülői gyöngédséggel nevelték a szülők a három gyermeket, úgyhogy egyik is, másik is, néhanapján valamiféle betegséget is színlelt, hogy ezt a gyöngédséget fokozottabb mértékben élvezhessék. Ilyenkor a nagyszülőktől örökölt ezüstös vitrinből előkerültek az arany és ezüst dohányszelencék, különböző drágaságok, azokat odarakták játszani a beteg gyermek ágyába, édesapa játékokat hozott, édesmama gyönyörű, édes bölcsődalokat énekelt, s ha Arnold fiacskája sürgető, türelmetlen kéréssel ilyenkor, egy-egy csinytevés után megkérdezte: „*talán* mégis szeretsz, édesmama?!“ összecsókolta, magához ölelte a kisiút: „hogyne szeretnélek, drága szép fiacskám!“

A nagy ünnepek után történt. Szombat volt, a pápai zsidó pap prédikációt tartott a templomban. Ujhold szombatján mindig prédikált. A közönség soraiban két idegen úr foglalt helyet. Senki se tudta, hova valók? Annyit láttak róluk, hogy tekintélyes külsejű jövevények. Figyelemmel hallgatták végig dr. Klein Mór beszédét. Az idősebb: szikár, magas, élénk szemű, okos tekintetű férfiú volt, az ifjabb: elegánsan öltözött, negyvenes körüli, nemesvonású, arisztokrata zsidónak, valami vidéki gazdag ros-medina benyomását ébresztette.

Délután, a szombati mincha-ima befejeztével, a két idegen látogatást tett a pápai zsidó papnál. Bemutakoztak: ők a nagybecskereki hitközség kiküldöttei és teljes hatalmú megbízottai: Pollák Hermann a rasekól és Eisenstädter Ignác, a másod-elnök. A nagybecskereki hitközség nevében felajánlották dr. Klein Mórnak a nagybecskereki főrabbi állást, amely a nagy tudós Oppenheim Hermann halálával egy éve megüresedett. Az anyagi föltételek rendkívül előnyösek voltak; abban az időben szokatlanul fényesek; Nagybecskerek különben is igen gazdag hitközség hírében állott, a Bánát, a magyar Kanaán legelőkelőbb gyülekezete.

A pápai rabbinus gondolkozási időt kért az uraktól; elhatározását rövid időn belül tudatni fogja a hitközséggel.

Nagy megdöbbenést, fájdalmas érzéseket ébresztett ez a hír a pápai gyülekezetben. Akkor bebizonyosodott, hogy papot valaha is alig szeregett úgy hitközség, mint a pápaiak az ő papjukat. A lelkük össze volt vele forrva. Jöttek egymásután a küldöttségek: a község, a chevra, a nőegylet, az ifjúság, sírva, könnyek között marasztalták. Küzdelmes vívódás volt ez a pápai pap számára. Egy bizalmas este aztán jóbarátaival: Lázár elnökkel, Jakóbi doktorral, Kornitschoner doktorral beszéltek komolyan az ügyről. Szivetszorongató este volt az; a három jóbarát alig tudott beszélni az elfojtott könnyektől — és mégis azt tanácsolták: ne habozzon, kötelessége családjával szemben sorsának megjavítása, azután meg a pápai haladó hitközség küzködik, vergődik a fönmaradhatásáért. Iskoláját, templomát, ki tudja: meddig fogja még fönntarthatni? Maroknyi számban vannak a hívek — ezek a zászlót mindhalálig el nem hagyják, de elsorvadnak, megfogyatkoznak az erők.

A pápai pap határozott: elfogadta a nagybecskereki hitközség ajánlatát. Megírta annak, hogy a Peszach ünnepe előtti szombatok egyikén bemutatkozik, s bár a nagybecskereki hitközség azonnal beküldte neki az egyhangú megválasztásáról szóló szerződést: kijelentette köszönő átiratában, hogy az esetben, ha bemutatkozása után egyetlen vétó is emelkednék ellene: feloldja a hitközséget a szerződés kötelezettsége alól.

Nagybecskereki bemutatkozása teljes sikerrel járt. A legnagyobb lelkesedéssel jelölték ki a beigtatás napját, a Sabuoth ünnep utáni hét keddi napjára.

Jellinek, a bécsi világhíres hitszónok az első között volt, aki új állásához üdvözléteit küldte. Ugy írta neki, maga szeretné új állásába beigtatni, s ezt csak azért nem teheti, mert magyar papi stallumba idegen pap nem igtathatja kollégáját.

Bensőséges barátság fejlődött ki pápai papságának ideje alatt Jellinek és Klein Mór között. Minden nyáron a pápai pap a Bécs melletti Badenben üdült családjával. Jellinek is ezt az időt használta fel szabadságára, s ilyenkor naponta együtt voltak, a gáláns és szellemes bécsi pap egy nap se mulasztotta el, hogy reggelenként egy friss rózsát ne hozzon a papnénak, s órákhosszat sétálgatott a két pap együtt, tudományos beszélgetésekbe elmerülve. A gyerekeket is nagyon szerette Jellinek, cukrot, édességeket hozott nekik, s amikor egyszer a pápai pap Arnold fiát Bécsbe vitte fel tanári consultációra: Jellineknél kellett lakniok, s a bécsi pap maga kísérte el a pápai papot és kisiút az orvosprofesszorokhoz. Egyik bécsi látogatása alkalmával — augusztus 18-a, a király születésnapja volt — a pápai pap azt mondta Jellineknek: meg akarja hallgatni a Seitenstädter uccai templomban tartandó ünnepi beszédét. Jellinek lebeszélte: „nem érdemes — mondotta — ilyenkor a híveim nincsenek Bécsben, — beszédre nem készülök, csak rögtönözve fogok beszélni,

Dr. Klein Mór mint pápai rabbi

*Dr. Klein Mórné
született Kiss Erzsébet*

Dr. Klein Mór mint miskolci rabbi

nem szeretném, ha így hallaná Jellinek beszélni. Nem az igazi Jellinek hallaná. A pápai pap mégis elment az ünnepségre, meghúzta magát az egyik oszlop mögött, s hallotta Jellinek, készületlenül, rögtönzött prédikációjával. Azt mondta később róla, hogy felejthetetlenül szép volt az a készületlen, rögtönzött beszéd is, amelyet akkor a zsidó homiletika nagymestere tartott.

A pápai idők gyorsan teltek. Csakhamar elérkezett a búcsú ideje. S a pápaiak úgy búcsúztak a szívükhöz nőtt paptól, mint gyermekek az édesapjuktól, mint szerető testvérek egymástól. A búcsú előnapján a különböző testületek könnyek között vettek búcsút tőle. Az ifjúság, a gyermekek, tanítványai egy nagy csoportképet adtak neki emlékebe. Ez a kép egész életén át ott függött a pap dolgozószobájának falán s későbbi időkben megvolt az az öröme, hogy egyik-másik gyerekarca rámutatva a képen, elmesélte a családjának: „ebből a szőke gyerekből hírneves egyetemi professzor lett, ez a másik, ez az élénkszemű gyerek a bécsi nagyopera híres karmestere lett, egy harmadik fiúcska hírneves assyrológus Berlinben, aki sohasem feledkezett meg egykori tanítójáról.” Papok, tudósok, művészek, írók bőven kerültek ki abból a pápai gyerekgenerációból.

A búcsú előestéjén a Griff-szálló nagytermében gyönyörű estély volt, ahol megható jelenetek között mondtak a hívek istenhozzádot szeretett papjuknak. Búcsúzni jöttek a másfelekezetű testületek is, a város tanácsa, Néger apátplébános, a református theológia, Antal püspök, s Néger apátplébános azt mondta a zsidó papnak: „testvérünk voltál, tanítónk voltál, példaadónk voltál, sohasem felejtünk el, szívünkben te pápai maradsz”.

Másnap a templomban tartotta meg búcsúbeszédét dr. Klein Mór. Hangos zokogás reszelt végig a templomban. Azt a beszédet arcképével együtt kinyomatták örök emlékképpen.

Hosszú kocsisorban kísérték ki a pálya-

udvarra. A pápai karfák őszi verőfény melankóliájában ragyogtak, a grófi várkert őszi rózsái hervadhatatlan illatot öntöttek a távozó pap lelkébe. Kis-Cellig különvonaton kísérte el híveinek nagy része. Öregek, férfiak, asszonyok, ifjak, leányok. Négy hitközségi előkelő tag egész Nagybecskerekig (nagy út volt az még akkor) elkísérték. Veszprémben az állomáson gyermekkori tanítója, az öreg Hochmuth Ábrahám, a veszprémi pap várta forró csókkal. Megáldotta a kis Arnoldot is, s ki sejtette volna akkor, hogy az a kis fiú valamikor a nagy Hochmuth, az öreg pap utódja lesz a veszprémi rabbiszékből?

Szegedre érkeztek; ott az ifjú Löw Immanuel, aki rövid idővel azelőtt foglalta el halhatatlan apja papi székét, fogadta nagy szeretettel a papi családot. Nagyikikindán már a becskerei hitközség küldöttei várták. Onnan hat órai kocsit vezetett Nagybecskerekre. Megérkeztek Nagybecskerekre. A város határán nagy és népes deputáció, hosszú kocsisor várta az új papot és családját.

Egy fiatal, ékesszóló ügyvéd üdvözölte. Többek között, szónoki flosculusképpen azt is mondom:

— Te aki annyit szenvedtél és küzdöttél: várjon reád szebb sors, boldogabb jövő.

Amire az új pap azt válaszolta:

— Én bizony nem szenvedtem, ifjú barátom, de mondhatatlanul boldog voltam hivatásomban, s csak arra kérem új gyülekezetemet, viseltesse annyi hűséggel és szeretettel irányomban, mint az a község, ahonnan jövök hozzátok.

Az öreg Blauburger, a chevra-elnök üdvözölte azután. Nagyon derék, kedves, jó bácsi volt, de az első szó után belesült a beszédébe. Az új pap súgta neki az egész üdvözlő orációt.

— Ich red' wie ich kenn — mondta mentegődzve Blauburger bácsi — ünd reden kenn ich nicht. Ich bin ein geborener Deutscher und deuth kenn ich ach nicht reden, erst ünegerisch, da bin ich auf Ivre geschlagen.

Szántó Menyhért: Állítsunk Társadalmi Múzeumot Palesztinában

Szántó Menyhért ny. államtitkár, a budapesti Társadalmi Múzeum alapítója, akinek szociális munkáját az állam a legmagasabb elismerésekben részesítette, olyan eszmét vet itt fel, amely kétségtelenül hazánk határain túl is felekezeti különbség nélkül visszhangra fog találni. A Szántó államtitkár által alapított Társadalmi Múzeumot legutóbb az egyiptomi kormány is követendő mintaként tanulmányoztatta. Miért ne lehetne hasonló alkotni a Szentföldön is? Ehhez bizonyára készséggel segítő kezet nyujtanának az amerikai nagy filantrópok is. Szerk.

Az emberi élet megbecsülése a művelődés és boldogulás alapja. Jelenleg egy új ország van alakulófélben, amelynek területét nem fegyveres hódítás jelöli ki, hanem az emberi szellem több ezer éves művelődéséből előállott amaz óhaj, hogy újból megalakuljon az az állam, benne az a társadalom, amely elsőbben oktatta a népet a Mindenható Egy-Isten imádatára, amely elsőbben alkotta meg az emberi együttélés örök érvényű szabályait: a Tíz parancsolatot és amelynek oktatói megírták az emberiség legolvasottabb könyvét: a Szentírást.

E régi ország önállóságát elpusztították a római birodalom fegyverei, népe szétszóródott az egész világon, mindenütt mint kisebbség szenvedte a társadalmi egyenlőtlenség súlyát és áhítatos imáiban folyton megemlékezett a régi szabad államról. Ez van most alakulófélben Palesztinában. Sohasem fog ez hajlékot adni a világ összes zsidó hitű népének, de önállóságával, szellemi és anyagi fejlődésével hozzá tud majd járulni a világszerte élő zsidók egyenlőtlenségi érzetének mérsékléséhez.

Palesztina boldogulásának hathatós eszköze volna egy Társadalmi Múzeum felállítása, amint azt Budapesten, Berlinben, Párisban és Amerikában több helyen megvalósították. Az ilyen múzeumok célja az, hogy szemléltető eszközeivel a lakosság legszélesebb rétegeit kitanítsa és állandóan buzdítsa egészséges életmód követésére és olyan szociális gondolkodásra, amely embertársaink egészségének a megóvását éppen olyan kötelességnek ismeri, mint a saját egészségünk gondozását. Az egészségen és a munkabíráson alapszik az ember anyagi boldogulása. Még ennél is több: ami örömet az élet, a családi boldogság nyujtani tud, egészség nélkül az mind elérhetetlen.

És hogyan bánunk az egészségünkkel, ezzel az isteni adománnyal? Nem úgy, mint kellene. Különösen a fiatalság könnyelműen tékozolja az egészségét. Csak akkor jövünk a tudatára, mekkora kincset bírtunk a testi épségben, egészségben, mikor az már nincs meg.

Életpályánk, törekvésünk sikere sokszor attól függ, mekkora a testi-lelki kitartásunk? milyen az egészségünk? ez pedig attól, okszerű-e az életmódunk? Élni tudás — boldogulás.

Az egészséges életmód szabályai többnyire

egyszerűek, nem bonyolultak. Mégis vétünk ellenük, amire csak akkor kezdünk eszmélni, ha a kártékony voltát a hozzánk tartozóknál, a családi körben észleljük. Ilyenkor van nagy jelentősége az *egészségügyi tanácsadó állomásnak*, ahol a szenvedő a családtagjai kíséretében megjelenik és útbaigazítást kap arra nézve, milyen életmódot folytasson avégből, hogy kezdődő baja el ne hatalmasodjon és főképp arra nézve, hogyan kell a családját és más embertársait óvnia a saját bajának a tovaterjedésétől.

Ebben a tekintetben sokat várhatunk a tervbe vett intézettől Palesztina arabs lakossága javára is. Az ottani arabok testi erő és egészség tekintetében nem állnak valami magas fokon. Életmódjukban sok a javítani való. Ez az intézet — ha felállítjuk — egyformán áll szolgálatára az ország minden lakosának; nem kérdezi a jelentkezők fajtát, vallását, csak a testi diszpozícióit: mi a baj? és tanácsot ad, útbaigazítást, hogy kell segíteni. Ez egyengetni fogja egyszersmind az arab-zsidó megértés útjait is.

Könnyen érthető, *szemléltető módon* oktatná a népet az egészségügyi ismeretekre és az okszerű életmódra. Legyen az intézetnek *állandó kiállítása, múzeuma, mely feltűnteti és megmagyarázza az emberi test szerkezetét és életműködését, az életmódban gyakori hibákat, a gazdasági és ipari munka egészségi kártételeit, azok megelőzését; a fertőző betegségek okait, terjedését, a meggyógyítás módját.* Különösen fontos: bemutatni azokat a baleseti és egészségi veszélyeket, amiknek a mezőgazdasági és ipari munkával foglalkozó emberek ki vannak téve, és amelyeket a munka helyes beállításával és az eszközök célszerű megválogatásával, a munkamenet és anyagainak és az emberi szervezetre gyakorolt hatásának megismerésével el lehet hárítani. Akik élelmiszerek (tej, baromfi, zöldség, gyümölcs stb.) termelésével és szétosztásával foglalkoznak, azokat is ki kell tanítani a rájuk bízott tárgyak okszerű kezelésére. Fontos életszabály, hogy nem szabad a *más* egészségét a magunk kényelme, közömbössége vagy önzése miatt ártalomnak kitenni. Az emberi együttélés szebb és boldogabb volna, ha ezt az életszabályt soha szem elől ne tévesztenők.

Ha ezeket az ismereteket bevisszük a népszéles rétegébe, szebbet, jobbat produkálunk vele mindenféle hódításnál. Palesztinát úgyis *a művelt népek erkölcsi érzéke támasztotta fel* az állami lét kétezer éves szendergéséből. Erőszakos foglalás, hódítás nem történt. Az állami élet kifejtésében maradjunk hívek e nemes eszmékhez. A nagy fegyveres hódítók az emberi élet árán, azok feláldozásával és pusztításával terjesztették ki hatalmukat: mi az élet kimélésével, megbecsülésével igyekezzünk az új állam alapját megerősíteni, az ezeréves álom valóra válását előmozdítani, gyász nélkül boldogságot terjeszteni.

IRODALMI TÜKÖR

SZÉKELY BÉLA: IRÓK ÉS IRÁSOK.

Mintha mi sem változott volna: a régi szombat délutánok emléke elevenedett fel ismét. Avigdor Haméiri ép olyan tűzzel támadja a kitűnő Holdert: mért ír jidis verseket és mért nem ír héberül. Holder diadalmasan hirdeti: mert a jidis nyelv győzött. Lám, Perec, minden idők legnagyobb zsidó drámaírója is visszatért a jidis nyelvhez és visszatért Schneur is...

— Mert a galut jidis lapjai még mindig jobban fizetnek, mint a héber lapok. Csak ennyi az egész.

Dr. Patai József mosolyog és egy halom könyvet vesz elő: most kaptam Amerikából, mondja.

— Lám megmondottam, — mondja diadalmasan Holder. És valóban, pompás kiállítású jidis könyvek ezek. Egy modern verses könyv, a másik amerikai jidis színpadok legjobb darabjainak antológiája, a harmadik a palesztinai chassidizmus története jidis nyelven...

— Dr. Miller küldötte, az Amerikába szakadt pompás budapesti zsidó orvos. Ezeket is — mondja Patai.

És most Avigdor Haméiri ugrik fel diadalmasan. Ugyancsak amerikai könyvek. De ezek már héberek. Verseket, drámákat és regényeket. És közöttük egy legmodernebb tipográfiai kiállítású vaskos füzet „הרופא העברי“ (A zsidó orvos) című héber orvostudományi folyóirat.

Csak Bolgár Mózes hiányzik a társaságból. De szelme közöttünk lebeg. Dr. Patai régi, megsárgult papírú írást szed elő. Bolgár héber versét, melyet annak a Patainak írt, aki akkoriban a zsidó Werther szerepét akarta megjátszani.

De hiába fiatalodunk, Avigdor Haméiri csudálatosan megmaradt fiatalságában, Holder változhatatlan frissességében, dr. Patai kedves mosolyában: elmúlt az idő felettünk és Avigdor, akiről már rég lekopott a Kova Feuerstein név, ez a nagyszerű, modern héber író arról beszél, hogy drámát írt, palesztinai színdarabot, az első igazi színpadi művet, amely Palesztina földjéből nőtt ki.

— Erec nagy problémáját akartam ebben a darabomban megírni: a föld és az ipar egymással szemben álló kérdését. A darab hőse a mérnök, aki meg akarja valósítani a próféták elképzelését — mert már Jezsajásznál is szerepel ez: — meg akarja építeni a nagy csatornát a Holt-tenger és Földközi tenger között. A csatornához szükséges földterületet mind megvásárolták és már ott tartanak, hogy lekötik a szerződést a munkásszervezetekkel, amikor kiderül, hogy egy kis terület még se került a birtokukba. Egy zsidó kolónia ez, amelynek kolonistái, élükön a kvuca megalapítójával, egy fiatal lánnyal, nem akarnak, nem tudnak megválni a földtől.

Ahogy Avigdor Haméiri beszél, mintha csuda történne, lehullnak a budapesti ház falai és előttünk vannak űk, a kolonisták: Dán, aki mindig hallgat, Hans a holland keresztény ifjú, aki egy velük, a hősnő, akiből semmi, de semmi sincs már abból, ami európai, ami idegen. A kolónia élete, a maga teljes egységével is teljesen új, maradék nélkül zsidó. Mintha a költő a zsidó világ két pólusát akarta volna egymás mellé állítani. A mérnök mennyasszonya, az amerikai modern, kisportolt nő és a chaluca, a kolonisták — és az Após, a pénzember, aki nem válogatós az eszközökben, csak hogy a kolonisták ellenállását megtörje. A chaluca szerelmes lesz a mérnökbe és érzi, hogy valami nincs rendjén, mert nem tud többé teljesen beilleszkedni a kolónia teljes nyíltságot parancsoló szellemébe. Nő és titkai vannak. Titkok, amelyeket még maga sem ismer. De hiába

minden: Dan-nak csak egy szava van, amellyel felborítja a tervet: *Lo!* Nem! És a lány sem tud egyebet mondani: *lo! lo!* Minden hiába. A föld szeretete, a föld áhítata sokkal mélyebb ezekben az emberekben, akik annyi század gettójában elszakadtak a földtől, semhogy meg lehetne törni. Nem tudják otthagyni a földet, a rögöt, amelyet ők tettek termővé. A föld és az asszony harcba száll egymással.

— Én is teremni akarok! — kiáltja a chaluca, aki először érzi meg a férfi, a szerelem teremtő szentségét.

A föld győz, anélkül, hogy a nagy terv meggyőződjön. Mert a csatorna mentén új és új kolóniák százai keletkeznek, új zsidók telepednek le. És a mérnök s a chaluca szerelme áldott lesz a föld áldott termékenységében...

Megszületett a palesztinai dráma! — kiáltott fel Bialik, amikor Avigdor Haméiri darabját felolvasta. Mi, ezen a csendes szombat délutánon csak azt éreztük, hogy imádság az, amit Avigdor Haméiri elmond, új idők új imája ez.

Lassan besötétedik. Vége a szombatnak. Dr. Patai íróasztalára egy könyv kézírata kerül. Elkészült a nagy mű: Herzl Tivadar életrajza. Az első komoly, elmélyült, történelmi távlatú teljes Herzl-életrajz.

Dr. Patai József: Herzl Tivadar életrajza és Avigdor Haméiri színdarabja között visz el a zsidóság útja...

Párizsban is műsorra tűzték „Der Fall Dreyfuss“ darabot, amelynek Berlinben olyan nagy sikere volt. A színművet Torres, a híres zsidó ügyvéd és író fordította le franciára. Már javában folytak a próbák, amikor egy töpörödött öreg úr jelentkezett a színház igazgatóságánál. Maga Dreyfuss. És erélyesen tiltakozott az ellen, hogy őt és esetét a színpadra vigyék. A francia lapok ebből az alkalomból kínosan őszinte levélrészeket hoznak nyilvános-

Oroszlánfej a Herodesek idejéből
Löwenkopf. Ausgrabung aus Amon
Aus der Kunstsammlung
der Jüdischen Gemeinde Berlin

ságra. Dreyfuss egy világbotrány középpontjába került, a zsidóságának martirja lett. És a zsidó világ a maga hősnéinek fogadta ezt a martirt, akiről védője ezt írja: „kétségbeejtő, hogy egy ilyen nyárspolgárt, ilyen üres, léleknélküli embert kell védenem...” és a levelekből lassan kidomborodik annak az egyénisége, akiből a sors martirt, hőst faragott. Szürke, kicsinyes ember, akit az események sodortak, de aki sohase állt meg férfiasan, emberül és zsidó önérzettel ebben az elsöprő áradatban. Keserű ez az igazság, amely martirokból nyárspolgárokat torzít. De igaz. És az egyik francia lap kritikusa keserűen megjegyzi e publikációk kapcsán: talán a darabnak ezt a címet kellene adni: „A Kohn-affér”. Mert Dreyfussnak is csak annyi köze van hozzá, mint amennyi bármelyik Kohnnak lehetne.

*

Arnold Zweig, aki minden német író között a legteljesebben a mienk, híres háborús regényével, a „Der Streit um den Sarganten Grischa” — a világ legnagyobb írói sorába emelkedett. A Grischát most dramatizálták és nagy, döntő sikerrel mutatta be az egyik berlini színpad. Ezt a bemutatót zsidó szempontból egy más motívum is különösen érdekessé teszi: a darab rendezője Granovsky, a moszkvai jidis nemzeti színház volt dramaturgja és rendezője. Tisztán kuriózum kedvéért, hadd írjuk itt meg, hogy a német kultúrának három jelentős alakja tartozik a Zweig-családhoz. Az irodalomban Stefan Zweig és Arnold Zweig versenyez az elsőségért. Stefan Zweigot annakidején Herzl fedezte fel és a két nagy embert benső viszony fűzte egymáshoz. Zweig jódarabig a *Welt* — az első cionista lap — munkatársa volt és ma is legsikerültebb írásainak éppen azokat tartja — joggal — amelyek zsidó vonatkozásúak. Arnold Zweig, aki unokatestvére, a német irodalomban a „Novellen um Claudia”-val tűnt fel. Számunkra azonban különös jelentőséggel bír az antiszemitizmusról írott hatalmas tanulmányával, amely *Caliban* címmel jelent meg és legújabb zsidó essay-sorozatával: *Herkunft und Zukunft*. A harmadik Zweig — muzsikusként, a berlini Volksoper fiatal dirigense. De meg kell emlékeznünk egy negyedik Zweigről is, Egon Zweigről, aki a cionista világmozgalom egyik kimagasló egyénisége és ismert zsidó publicista.

DUBNOW.

A tízkötetes „*Weltgeschichte des jüdischen Volkes*” megjelenésének befejezése alkalmából. (Jüdischer Verlag Berlin.)

Zsidó könyvszerető, könyvforgató embereink könyvpalcain újabb tíz kötetből álló sorozat díszleg: a Dubnow története. Megírása a tudós szerző életének erejébe került, több évtizednek munkája, munkásságának eredménye.

Dubnow orosz zsidó, eredeti neve: Markowitsch Semjon és 1860-ban született. Történész és politikus, foglalkozik tehát népe jelenével és múltjával egyaránt. Pályája

kezdetén monografiákat írt, folyóiratokat szerkesztett, társulatokat alapított és hírlapi cikkeiben iparkodott a múlt század utolsó évtizede orosz-zsidó fiatalságának szellemiségét, gondolkodásbeli irányát befolyásolni, irányítani, a dobnowi politikai iránynak híveket szerezni. Pályája kezdetén nacionalista, aki támadja a talmudot, meg hazája chéder-rendszerét s természetszerűleg az egész múlt századbeli haladó orosz zsidóságot jellemző „haszkala”-mozgalom hívének vallja magát. Kiforrott és véglegesnek tekinthető politikai elve pedig az, mely szerint a zsidóság kulturális közösség azzal a jellegzetességgel, hogy megőrzi a diasporális lét ideje alatt is szervezetek segítségével autonómiáját s szellemiségének sajátosságait átmenti a történelmi időközön keresztül. Az autonómia védelmére szolgált a palesztinai időkben a szinhedrion, a babiloni világban a szuriai és pumbaditai főiskolák, a személyes hivatalokban a palesztinai életben a patriarchatus, a babiloni területen viszont az exilarchatus és gaonatus. A spanyol, lengyel és litván országos gyűlések és testületek is végső elemzésben mindezt szolgálták s a Népszövetségben fölvetett nemzeti kisebbségek gondolata is ezt jelentené a zsidóság számára. A nacionalis gondolatnak, a nemzeti eszmének ily merész kihangsúlyozása lágyabbá, enyhébbé, halkabbá lesz a nagy történelmi műben, mely tíz kötetben látott napvilágot, közel 5000 oldal terjedelemben.

Ami a művet a zsidó hisztoriografusok működési és munkálkodási eredményének sorába oly előkelő, nagyértékű helyre illeszti, sőt egyesek szerint, ha nem is az elsőrendű források felkutatásának eredetiségében, de más szempontokból bizonyos mértékben a Graetz „*Geschichte der Juden*”-ja elé helyezi: az a felfogás újszerűségében, a beosztás eredetiségében, az előadási meg szerkesztési művésziességben, az inkább pártatlan állásfoglalásra, mint az elfogult patetizmusra való hajlásban, a vonzó nyelvben és a könnyű áttekinthetőségben keresendő.

Dubnowban kétségkívül történetírásunk fejlődésének új típusát láthatjuk, aki haladt elődeivel szemben s kit túl fognak szárnyalni, éppen a kultúrtörténeti részekben, utódai. Tartózkodó nyelvére, ömlengésre nem hajlamos stílusára, szempontjaira, vezérlő elveire, valamint további terveire, illetőleg az utódoktól megkívánt munkásságra egyaránt jellemzőek nagy műve bevezetésének záró szavai, melyekkel mi is végezzük e róla szóló sorokat:

„Most, hogy művem az abban az országban adom át a nyilvánosságnak, hol egy évszázaddal ezelőtt a zsidó történetírásnak alapjait vetették meg, nem hagyhatom el azt a megjegyzést, hogy én ebben a folytonosság jelképét látom. Ha én elődeimtől különbözöm is, mint az általános felfogásban, mind pedig több kicsiny részben, mindig tudatában maradok annak, hogy a Zunz, Geiger, Frankel és Graetz iskolájából kikerült tudósok teljes egy évszázadig tartó munkája nélkül a zsidó hisztoriográfia mai stádiuma el nem lett volna érhető.”

Dr. Friedmann Dénes.

RADION

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461—94*

egymaga mos!

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

A *Mult és Jövő* e számának egész eddigi szövegrésze már ki volt nyomtatva, amikor megérkezett szerkesztőségünkbe Löw Immánuelnek alábbi írása, április hó 26-ikán „Semíni“ szombati heti szakaszhoz fűzött templomi fejtegetése, amelyet a világhírű nagy Mester iránti tiszteletből szívesebben közöltünk volna első helyen.

Szerk.

Terét is megszerzem népemnek, — így olvastuk az imént a prófétai ígét — Izraelnek és ott elplántálom őket és lakozik önmagában és többé ki nem mozdíttatik és nem fogják többé a gonoszság fiai őt nyomorgatni, mint annakelőtte. (Sám. II. 7, 10.)

Várva, tűrve és remélve figyeltük az ősi ígértet — és ime, kezdi Izrael újból terét föllelni az ősök talaján. Szántják újból és beültetik telepeseink az ősök földjét. Sűrűsödnek a telepek, földművelő telepek, léleknevelő iskolák, tudománytermő termek.

Életre kel a holtnak, elátkozottnak hirdetett talaj, visszatér az élet az ígért földjére.

Életre kel az ősi nyelv is családban, iskolában, közéletben, kisderek ajakán, postabélyeg pecsétjén, hírlap hasábján, tudomány tanszékén, színpadnak színén. Hangzik költők lantján, hangzik újszerűn s merészen és hangja nem pusztába vesző kiáltás, hanem feltámadott, új létre kelt anyanyelvnek bűvös zenéje.

A magyar Izrael némely hangadói és betűvetői nem vállalják a közösséget hazavágyó véreikkel. A gettó siketsége üli meg hallásukat. Pedig meg kell hallaniok az életre kelt nyelv csengését, meg kell látniok; meghatva kell meglátniok a néplelek nekihevültét, vigasztaló, reménykedő álmok valóra váltát.

A madarokról szól ma az írás semíni szakaszában: köszöntjük a hazatérő vándor fecskét. Visszavágyott délszokról fészkéhez a fecskemadár: csoda-e, ha az ősi fészek vágya föleszmél a messzetávolba szakadtnak szorongó szívében és ajakáról kel az újhordas imádság végszava:

לְיִשׁוּעָה וּלְכַחֲמָה וְנֹאמַר אָמֵן

A „MAKKÁBI“ VILÁGSZÖVETSÉG erős szervezkedést folytat mindenfelé. Palesztinában megalakítja a testnevelés legfelső tanácsát, továbbá Jeruzsálemben, Tel-Avivban és Haifában kurzusokat nyit előtornászok kiképzésére, végül foglalkozik zsidó tornatanítóképző felállításával is. Amerikában a Maccabee Sport Club (Brooklyn) csatlakozott a Szövetséghez. — Ausztriában a zsidó tornaegyesületek szövetsége nagy versenyt készít elő. — Londonban a most alakult Bar Kochba sportklub csatlakozott. — Lengyelországban számos verseny készül és nemsokára országos konferencia. — Németországban, Franciaországban, Tunisban, Törökországban, Egyiptomban és Szíriában kitűnően bevált „Makkábi“ sportegyesületek működnek. A „Makkábi“ vezetője dr. Rosenfeld jelenleg a Szentföldön készíti elő a legközelebbi világtornát, mely Tel-Avivban lesz.

HA MINDIG IGY BESZÉLTEK VOLNA, MINT USSISKIN...

A „Doar HaJom“ jeruzsalmi hebet napnap közli a chebroni áldozatok emlékeire tartott gyászünnepély részleteit. A „Jsurun“ templom alig bírta befogadni a tömegnek kis részét, úgy hogy a szónokok kenyeteinek voltak a templom előtti téren beszélni. Szionim, Jakob-Meier, David Yeuim, Ben-Cvi beszédei után szólasra emelkedett Ussiskin, akit megdobbento csendesen hallgattak:

„Ki a bunös? — kérdik ma is. Hárman bunosok. Az arabok bunosok a szó egyszeru értelmeben. Mert ok voltak a gyilkosok, a fosztogatók. Másodsorban bunos a kormány. Az a kormány, melynek van merészsege azt hiraetni magát, hogy a kultúra bordonozza mindent. A kormány, mely kötelezte magát, hogy visszatelepít minket atyánk országába. A kormány, melynek zászlaja lobogott Chebronban, mikor a mészárszékok rotytak. Es bunosok vagyunk mi zsidok, hogy gyengék voltunk. A gyengeség mindig bun. A „Chibat Cion“ ötven esztendeje után miért van csak 150.000 zsidó az országban és nem télmillió zsidó? Új jelszavakat hangoztatnak: Békét keil kötni az arabokkal, meg kell tanulni a nyelvüket stb. Nem ismerték-e a chebroniak az arab nyelvet? Nem éltek-e velük békében évszázadokon át? Sokan közülük csak arabul beszéltek és mégis átszúrta őket a gyilkosok tüle. Es a jesiva növendékei és az egyszerű zsidók, foglalkoztak-e cionizmussal, politikával, hogy le-mészárszékolták őket?

Az arabokkal — emelte fel Ussiskin a hangját — nincs számadásunk. Tihozzátok, angolokhoz fordulunk: ti tettetek nekünk ígértet, veletek kell pörbeszállnunk!

Volt egy király kétezer év előtt, aki szintén kiadott egy deklarációt, — Cyrus, Perzsia királya. Nem angolul adták a deklarációt, hanem perzsául. A neve meg van örökítve a könyvek könyvében arany betűkkel! De volt még egy perzsa, Hámán. Így van az angoloknál is. Lord Balfour neve, aki a mai deklarációt adta, be van jegyezve a történelem arany-könyvébe. De ugyanakkor örök szégyennül jegyeztetik fel azoknak az angoloknak a neve, akiknek felügyelete alatt és szeme láttára történtek a gyilkosságok!

Nektek angoloknak mindenetek van. Hadsereg, hadihajók. Mégis Izrael népe az örök nép és nem más népek! Ne merészkedjete kétségbe kergetni Izrael népét. A zsidó nép már egyszer sírjára lépett Fáraónak és az utolsó Cár sírjára is.

Es Te Izrael népe, mit szándékszol most tenni? Megteszed-e, mire a történelem kötelez? Előteremted-e az építéshez szükséges milliókat? Válaszúton állsz most. Számot kell adnod a kiömlött vérért.

Számot kell adnunk a jövőendő nemzedéknek. Most állunk a nagy kérdés előtt: vagy Erec Jisrael gazdái leszünk, vagy... nem akarom a rosszat kimondani, hiszek a népben, még vétkei után is hiszek benne.

Az első felelet kell hogy legyen: a romok felépítése. És legelsősorban Chebron romjainak újjáépítése.

Nem hallgatunk és nem némulunk el. Kiáltani fogunk az egész világ fülébe. Mi erősebbek vagyunk mint a gyámok, kiket fölnk rendelték. Nem mondunk le az első fénypontról, melyből Dávid, Izrael királya sugárzott felénk.

Nem hallgatunk. Chebron fel fog épülni!

Ussiskin beszéde mélységes hatást váltott ki. Utána „El mole rachamim“ és Kook főrabbi befejező imája következett. A maarivot könnyes szemekkel imádkozta a gyülekezet benn a templomban és künn a téren.

ZSIDÓ HUMOR

ÁTLÁTOTT RAJTA...

Seélóval jött egy szegény ember R. Chajim Miselhez. Nem volt a széderestre bora, szabad-e tehát a kötelező négy serleg bor helyett tejet inni?

— Itt van pénz — mondta a rabbi — amin vehetsz magadnak bort. — És adott neki három rubelt.

Miután az ember elment, a rabbi felesége, aki az eset tanúja volt, megjegyezté:

— Három rubel borra? Kissé pazarlás. Hiszen én magam is csak másfél rubelért vettem bort.

— De — felelte a rabbi — valami elkerülte a figyelmedet. Ha ez az ember tejet akart venni a négy serlegnek, akkor nyilvánvaló, hogy *búsrá* sem jutott neki.

FELÜGYELET A MACESZSÜTŐDÉBEN.

R. Israel Salanter a maceszsütésnél mindig ott szokott lenni, hogy személyesen ügyeljen fel. Mert a Peszachhal nem lehet tréfálni! Hiszen egy porszemnyi chomec használatatlanná teheti az egész maceszt.

Egyszer, röviddel Peszach előtt Rabbi Israel megbetegedett. Minthogy ágyából fel nem kelhetett, kénytelen volt megbízni két tanítványát, hogy azok őt helyettesítsék. Mikor ezek megkérdezték mire ügyeljenek legjobban, a rabbi így felelt: „Van egy szívbajos, özvegy sütőnő, arra vigyázzatok legjobban, nehogy túlterheljék munkával“.

AZ ASZTAL INOG...

Rabbi Akiba Eger Gaonnál egy szegény öreg zsidó volt széder-estére meghíva. A Hagada olvasása közben a vendég egy ügyetlen mozdulatot tett, úgyhogy serlegét meglökte és a bor kiömölve a vakító fehér abroszra „Vörös-tenger“-t festett. A vendég elpirult, mert kellemetlen volt neki, hogy híres vendéglátójánál ilyesmi történt vele.

Rabbi Akiba Eger úgy tett, mintha észre se vette volna. Miután pedig még egy részt olvasott a Hagadából, meglökte saját serlegét. Ezután föltekintett és így szólt: „Azt hiszem, inog az asztal.“

CSAK A CHEVRA KADISÁNAK...

Hersele Ostropolier, a zsidó tréfamester, Peszach előtt szomorúságba csapott át, mert nem volt pénze az ünnep előkészítésére. A kérdezősködőknek azt felelte, hogy már félig elő van készítve nála a Peszach, a másik felére pedig bízik Istenben. Mert miből áll a Peszach? Előbb eltávolítják a chomecet, a kovászos, azután előveszik a maceszt. Nos, nálam már rég nincs semmi chomec, semmiféle kovász a házban. Tehát csak a másik fele hiányzik? De közmondásos, hogy „macesz és halotti ruha felől a legszegényebb ember is biztos lehet!“ Mit tett tehát Hersele? Elment Chevra Kadisához és sírni kezdett: „Szerencsétlenség ért! Meghalt a feleségem! És a házban nincs egy kopek sem temetésre!“ A Chevra Kadisa azonnal kiutalt néhány rubelt és biztosították, hogy pár óra múlva elküldenek a halottért. Hersele pedig a pénzen vett maceszt, zsírt, bort, stb., ami Peszachra szükséges. Mikor a Chevra emberei megérkeztek, meglepetve látják, hogy a „halott“ vígan főz a konyhában. „Hogy mertél a Szent Egyletből gúnyt űzni?“ kérdik Herseletől. „Isten ments! — feleli Hersele. — Nem akartam én gúnyt űzni, de itt a Peszach, jobbra-balra fordultam, senki sem segített, tehát nem volt más választásom, mint hogy *előleget* vegyek fel feleségem temetésére és esküszöm, hogy százhusz év múlva csakugyan a Chevra Kadisának adom át a halottat, senki másnak...“

(A „Jerusoláim“ legutóbbi számából.)

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

SIMON BERNFELD. Január 6-án ünnepelte *Simon Bernfeld*, a kiváló héber író és publicista 70-ik születésnapját. Több mint 50-éves irodalmi munkásságra tekinthet Bernfeld vissza. Tizenkilencéves korában írta első héber cikkét a David Gordon által kiadott „Hamagid“-ban, rövidre rá belépett a lap szerkesztőségébe. Szerkesztőségi munkássága mellett egyetemi tanulmányokat folytatott és hallgatója volt a berlini „Hochschule für Wissenschaft des Judentums“-nak is. 1885-ben lett doctor philosophiae és nemsokára rá megszerezte a rabbioklevelet is. A belgrádi szefard hitközségnek lett a rabbija, de a rabbipálya nem felelt meg neki és így 1894-ben Berlinbe költözött, ahol mint szabad író és publicista működött és működik mind a mai napig. Bernfeld sok értékes történelmi monografiát írt, az Achad Haam által alapított „Hasiloach“ folyóirat főmunkatársa volt, 1895–1900-ig megírta nagy kétkötetes művét, a zsidó vallásfilozófia történetét. A „Dor Chacham“, „Dor tahapuchot“ című írásai, a reformációs mozgalom története, különböző biográfiái még ma is a héber történelmi irodalom alapvető munkái közé számítanak. Nagy forrásgyűjtő munkája a háromkötetes „Széfer Hadmaoth“, a „Könyvek könyve“, a zsidóüldözések történetét öleli fel. Az újabb időben Bernfeld a Biblia kutatásával foglalkozik. Magas kora dacára még ma is élénk irodalmi és tudományos tevékenységet fejt ki.

A JERUZSÁLEMI EGYETEMI KÖNYVTÁR FELAVATÁSA. A *Múlt és Jövő* már több ízben méltatta a jeruzsálemi könyvtárt, amelyről e számunkban is behatóan ír *Donáth Gyula* professzor. A könyvtár új monumentális épületét, amelyet *David Wolfsohn* hagyatékából emeltek, április 14-ikén avatták fel nagy ünnepséggel. *Lord Chancellor* kormányzó tartotta az avató beszédet, megemlékezett Balfourról, az egyetem nagy jelentőségéről, mint a kelet és nyugat kulturális összekapcsolójáról. *Dr. Magnes*, az egyetem koncellárja ismertette a könyvtár fejlődésének főbb adatait. *Dr. Hugo Bergmann*, a Nemzeti könyvtár igazgatója, megemlékezett az első alapítóról, *dr. Chazanovics*ről, majd a többi ajándékozókról és egyben körvonalozta a könyvtár jövő feladatait. Az avató ünnepre az egész világból érkeztek üdvözlő sürgönyök.

A SZENTFÖLDI MASARYK-ERDŐ FELAVATÁSA. Április 21-ikén avatták fel a Keren Kajemeth Lejisroel földjén az Emek Jizreelben a Masaryk elnök tiszteletére ültetett erdőt. És közvetlenül utána felavatásra került a mellette a Saridban ültetett Péter-király-erdő is. Az avató beszédet *Ussiskein* mondotta. Csehszlovákia és Jugoszlávia konzuljai hazájuk üdvözlőit tolmácsolták.

ארטה כשר

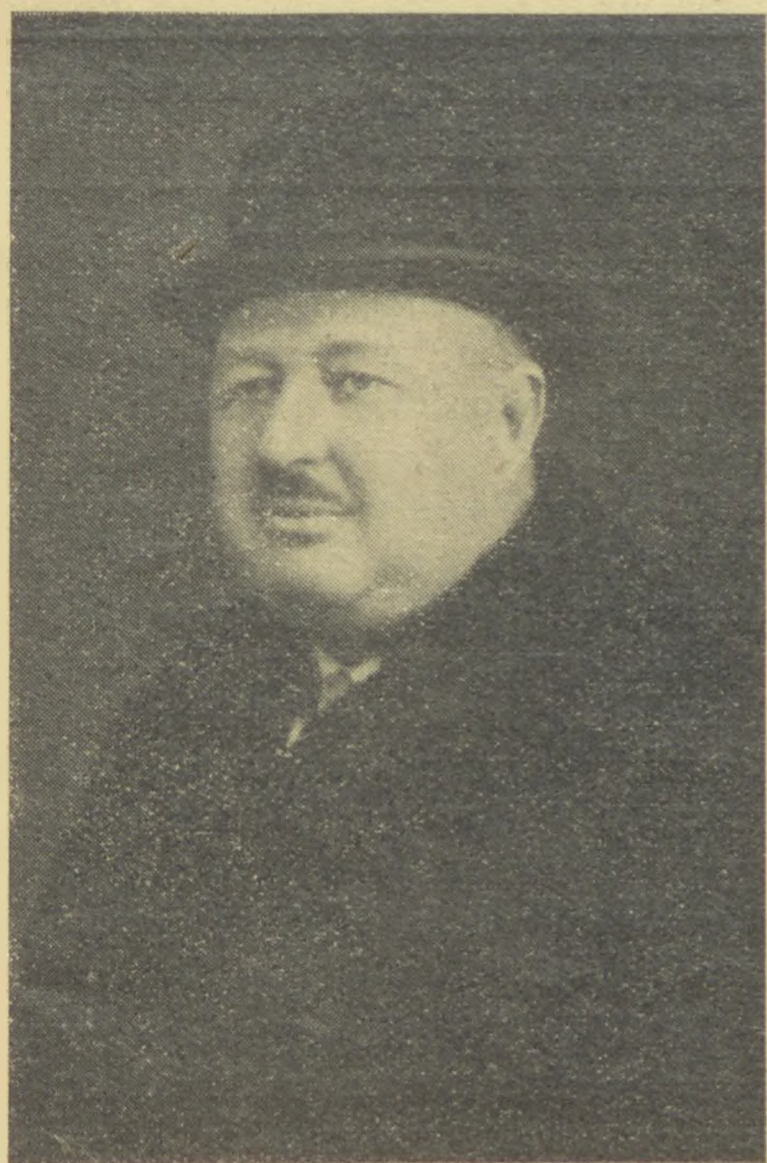
„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

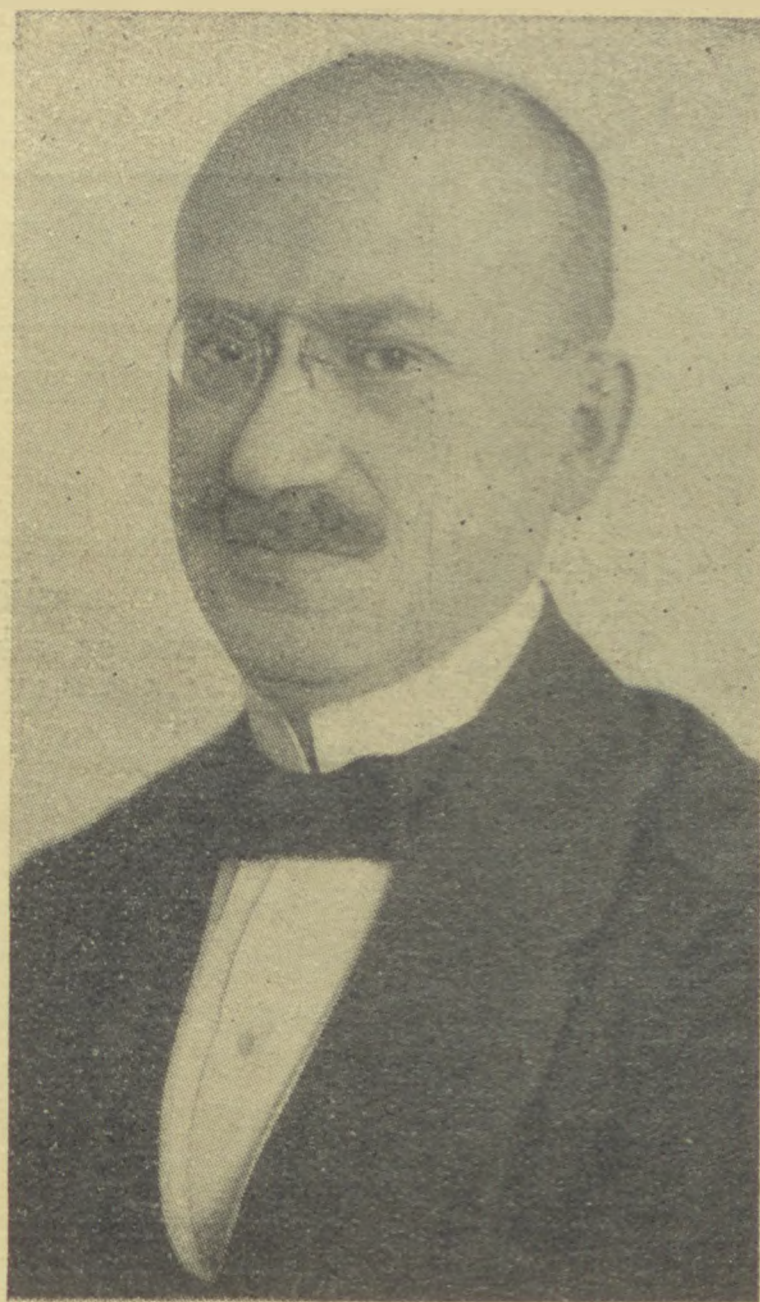
HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.

Telefon: József 461-91, 92, 93, 94

Dr. Herzog Jakab

Dr. Endrei S. Henrik

Dr. Csermely Gyula

DR. ENDREI S. HENRIK. Akik tudják, mit jelent az: állandóan ideges feszültségű sujtott emberekkel tárgyalni, mély gyászba burkolt órákban anyagi természetű kérdéseket tisztázni, a fájdalom és részvét pillanataiban technikai intézkedéseket irányítani és megtartani a nyugalmat, a méltóságot és a méltányosságot — csak az tudja igazán egész nagyszerűségében értékelni azt a munkát, amelyet dr. Endrei S. Henrik, a Pesti Chevra Kadisa kitűnő igazgatója az összes felek és tényezők legteljesebb megelégedésére végez. A Pesti Chevránál a jótékonyosság nem mechanikus valami. Itt a szív lüktetését érezni minden megmozdulásban. Semmi sem történik séma szerint, a bürokrácia itt ismeretlen fogalom. Egyéni megbírálás, nemes megfontolás és emberi veleérzés eredménye itt minden egyes intézkedés. Ez adta a meleg méltató szavakat Stern Samu elnöknek, dr. Dési Gézának, Wertheimer Adolfnak, dr. Káhn Niszonnak és a többieknek, mikor a Chevra közgyűlésén ernyi emberi közvetlenséggel felszólaltak. És dr. Endrey Henrik érezhette, hogy a szeretet jutalma a szeretet. Hogy nem bókolás az, amit a Chevra vezetéséről mondanak, hanem szívből fakadó őszinte meggyőződés. Amint hogy ezt kellett éreznie Adler Gyula elnöknek, Kramer Miksa, Arányi Ignác elnöktársainak, jánosii Engel Gyula és a két új előljáró Eisenmann Gyulának és Porges Józsefnek is, akik mind lélekemelő harmoniában vezetik dr. Endrei igazgatóval együtt a Chevrát, melyre legközelebb visszatérünk.

DR. HERZOG JAKAB ÜNNEPLÉSE. A csehszlovákiai lapok melegen méltatják dr. Herzog Jakab galgóci főorvost, a vasutminisztérium egészségügyi tanácsosát, a napokban esedékes 25-éves működési jubileuma alkalmából. Dr. Herzog bensőséges egyéniségének megfelelően kerülni óhajtott ugyan minden ünneplést, de a sajtó híradása révén a jubileum elkerülhetetlenné vált. Dr. Herzog ritka népszerűségnek örvend nem csak a városban, hanem mindenütt, ahol egyenes jellemét, humánus gondolkodását és zsidó lelkesedését ismerik. Mikor a hitközséget elnöki minőségében vezette, mindig a tiszta elvek alapján kormányzott és a hívek tisztelete és szeretete kísérte a magánéletébe is. Háza mindig vendégszerető, nyitott ház volt, ahol a reászorult szegények tradicionális meleg zsidó fogadtatásban részesültek. A városba kerülő művészek, írók legtöbbjei a Herzog-

ház vendégei. Dr. Herzog jubileuma ezért tülemelkedik a városi események keretein.

CSERMELY GYULA JUBILEUMA. Csermely Gyula elérkezett első írói jubileumához. A *Múlt és Jövő* olvasói ismerik Csermely Gyula írásait, melyekben zsidó érzés és zsidó szeretet izzik. Ezekből a novellákból külföldi lapokba is többet lefordítottak. A hamburgi „Israelitisches Familienblatt“ legutóbbi társszerzői regényében Csermely Gyula is a pályadíjnyertes társszerzők egyike volt. Az IMIT legutóbbi ülésén meleg szeretettel ünnepelték Csermely Gyulát, aki zsidó tárgyú novelláit a történelemből és a zsidó életből meríti és mindig arra törekszik, hogy a szép keretből szép zsidó etikai tanulság is kikristályosodjék. A jubileum alkalmával meg fog jelenni Csermely Gyula novelláinak összegyűjtött kötete, amelyet bizonyára örömmel fogad majd az olvasóközönség.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK. Kner Izidor, Gyoma kiadása. Svéd elbeszélők: A-L. Elgström: *Personné gyöngyei*. (Négy elbeszélés.) P. Hallström: *Hallgatag, halálos szerelem*. (Három elbeszélés.) Selma Lagerlöf: *A halál kocsisa*. (Elbeszélés.) P. Molin: *Adal költészete*. (Elbeszélések.) A. Möller: *Diákkaland*. (Elbeszélések.) Vilmos svéd kir. herceg: *Fekete novellák*.

SZINELŐADÁS A LEÁNYÁRVAHÁZBAN. A Pesti Izr. Nőegylet Leányárvaházában május hó 4-én a növendékek előadták az árvaház örökös igazgatónőjének, az írói sikereiről közismert „Katalin mamá“-nak saját szerzeményű, „Hatvan év“ című színdarabját.

Kitűnő minőség

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

EISENMANN GYULA

Igaz szeretettel, örömmel fogadta mindenki a hírt, hogy *Eisenmann Gyulát* a Pesti Chevra Kadisa nagyfontosságú munkájának legelső pozícióba emelte, hogy ezzel is lerójjá háláját aziránt a férfinak, aki a szeretet művében annyi lelkesedéssel és odaadással szolgálta a Szent Egyet nemes céljait.

Az új hitközségi választások alkalmából általános feltűnést keltett az a méltatlan mellőzés, amelyben Eisenmann Gyula minden zsidó kulturális és humánus ügynek áldozatkész támogatója részesült. Annál nagyobb volt a megütközés, minthogy Eisenmann Gyula csak rövid idővel ezelőtt is valóban bőkezűen megajándékozta a pesti nagy zsidó templomot tízezrekbe kerülő, művészi kivitelű frigyládafüggönyt és egyéb értékes kegyeszerekkel díszítette fel a zsinagógát, amelyet kegyelettel és szeretettel becézett. Sokan joggal hálátlanságnak tekintették tehát, hogy Eisenmann Gyulát nem juttatták abba a pozícióba, melyet méltán megérdemelt. Most a *Pesti Chevra Kadisa* teljes elégtételt szolgáltatott Eisenmann Gyulának: *Egyhangulag megválasztotta előljárójává*. És a közgyűlésen meleg szeretettel fogadták az új előljárót, akiről tudják, hogy új tisztségében csak fokozottan fogja gyakorolni a jót és működésének sok hasznát fogják látni a Chevra Kadisa nagyszerű humanitárius intézményei.

Eisenmann Gyula „self made man”. Saját erejéből küzdötte fel magát a főváros legtekintélyesebb kereskedőinek sorába. A mai súlyos gazdasági viszonyok között is megingathatatlanul állta meg a helyét, mintha sok évszázados cég üzleti hírneve volna szilárd bázisa, Budapest és az ország kereskedelmi életében a legelső között foglal helyet. Neve márka hazánk határain túl is. Azonkívül a közéletben is tevékeny részt vesz Eisenmann Gyula. Az Erzsébetvárosi Körnek régóta vezető tényezője, alelnöke, Ehrlich G. Gusztávnak legbensőbb embere, a Kör irányításában leghűségesebb munkatársa. A felekezeti életben hosszú évek óta ismerik a nevét. Mindenütt ott van, ahol jót kell cselekedni. A Pesti Chevra Kadisának régi választmányi tagja és intézményeinek bőkezű támogatója. A Szeretetháza és az Aggokháza sokat köszönhet az ő zsidó szívből fakadó áldozatkészségének.

Most pedig, hogy Eisenmann Gyulát a közbizalom az előljárói méltóságba emelte, kétségtelenül még többet fog cselekedni a jótékonyság terén.

AZ „EMBER TRAGÉDIÁJA” NÉMET FORDÍTÁSA. Az egész magyar és külföldi sajtó nagy elismeréssel emlékezett meg *Mohácsi Jenő*nek sikeréről, amit az „Ember Tragédiája” német fordításával a bécsi rádió bemutatásában elért. A Burg-színház rendezte az előadást, 40 kiváló szereplővel és a siker minden tekintetben a legteljesebb volt. Mohácsi fordítását különben már előbb bemutatta Budapestén *Hubay Jenő*, aki a szemelvények felolvasására meghívta *Pécsi Blankát* is Bécsből. Érdekes, hogy az „Ember Tragédiája”-nak terjesztését a külföldön mindenfelé zsidó poéták végzik. Héberre *Haméiri* fordította, jiddis nyelvre *Holder József*, angol nyelvre *Löw Vilmos*, sőt még a régebbi német fordítók is szinte kivétel nélkül zsidók voltak.

Ínhalálja

a tengeri sót, tátrai fenyőt tartalmazó
PILAVIN fenyőfürdő gőzét.

A MONTREÁLI „IVRIA” SOCIAL CLUB Magyarországból kivándorolt zsidók alapítása, nagyszabású ünnepélyt rendezett saját székhelyében, a jeruzsálemi héber egyetem felavatásának ötödik évfordulója alkalmából. Canadában mindenütt pazar ünnepségeket rendeztek a zsidó egyesületek ez alkalomból és természetesen a magyarországi származású zsidók Canada Newyorkjában, Montreálban is méltó módon kivették részüket. Két szónok, *Louis M. Benjamin* nagynevű montreáli ügyvéd és *Fodor József* pécsi származású orvos, méltatták a jeruzsálemi egyetem jelentőségét az egyetemes zsidóság és kultúra szempontjából. Utána zeneszámok, szavalatok következtek. Végül elhatározta a vezetőség, hogy ez alkalomból üdvözlje a „Mult és Jövő”-t, mint a zsidó kultúrának terjesztőjét az egész világon élő magyarajkú zsidók között.

ALPÁR MÓR, a kiváló pedagógiai író, aki negyvenévi működés után néhány évvel ezelőtt a tanügyi kormány kitüntető elismerése mellett mint tapolcai állami polgári iskolai tanár nyugalomba vonult, belépett ezévi erev Peszach napján a zsoltári életkorba. Peszach első napján hívták a jubilánst a tapolcai izr. templomban ünnepiesen a Tórához maftirnak. Nagy figyelem és áhítatos csend között olvasta hagyományos modorban a háftórát. Midőn az olvasást befejezte, *dr. Halpert Salamon*, a hitközség köztisztelőben álló fiatal főrabbi, megáldotta az ősz, érdemekben gazdag jubilánst, a zsidó kultúra régi harcosát. A délutáni órákban megjelentek a jubiláns házában pályatársai, barátai és volt tanítványainak küldöttsége *dr. Vázsonyi Emil* ügyvéd vezetése mellett.

SZIGORUAN ORTH. KÓSER PENSIO WEISS, LAURANÁBAN. Elsőrangú ház, kényelmesen berendezett szobák, tengeri kilátással. Elsőrendű konyha. Polgári árak. Kivánatra prospektust küld.

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

A HYMACAJA KYD

TEA

a teakultúra csodája

Magyarországi egyedárusítója

KOTÁNYI JÁNOS

Budapest, VI., Teréz-körut 10. sz.

Telefon: Aut. 225-27.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART” Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

„JERUSOLAJIM.“ A magyarországi származású *Blank Illés dr.* szerkesztésében tavaly megindult kitűnő jeruzsálemi hetilap új formában jelenik meg. Az új szám gazdag tartalmából kiemeljük *dr. Blank* érdekes interjút *Beregi Armin* mérnökkel, *Jelin* cikkét, *Holder József* versét és *M. Ungar* cikkét a palesztinai diákproblémáról. Az előfizetési díj egész évre 3 dollár.

HALÁLOZÁS. *Özv. Koch Sándorné* hosszú szenvedés után elhunyt. Temetése nagy részvéttel ment végbe. Két gyermeke gyászolja: fia Koch Andor, a jeruzsálemi vízművek igazgatója és leánya Koch Boriska, a Páva-utcai templomkörzet és menza titkárnője.

Március hó 3-án temették Vámosmikolán nagy részvét mellett *özv. Schwartz Manóné*, szül. *Blum Lottit*. A matróna patriarchális kort, 89 évet ért el. Igen vallásos és jószívű asszony volt, akinek temetésén Jungreis vámosmikolai rabbi és Hercog Jakab nagybörzsönyi talmudtudós gyönyörű gyászbeszédekben méltatták az elhunyt kiváló lelki tulajdonságait. Az elhunytban *dr. Somló Arnold* ipalysági ügyvéd édesanyját gyászolja.

Nagy részvét mellett temették el Zágrábban *Fellner Alfréd* bankigazgató nejét, szül. *Deutsch Piroskát*, aki fiatalon tragikus körülmények között elhunyt. *Dr. Deutsch Mór* ügyvéd és neje (Lugos) leányukat gyászolják a megboldogultban.

Weisz Gáspárné szül. *Blau Mária* Niszan hó 19-én 75-éves korában elhunyt Tiszafüreden. Vallásossága, jámbor élete, jótékonyága közmondásszerű volt az egész vidéken. *Weisz Gáspár* földbirtokos, a magyar orthodoxia egyik legkiválóbb vezető egyénisége feleségét gyászolja a megboldogultban.

Dr. Oetker

A 127 receptet tartalmazó könyvet kívánatra ingyen és bérmentve küldi

Dr. OETKER gyár, Budapest
VIII., Conti-utca 25.

INNOXA
LABORA-
TORIUM
PÁRIS
KÉSZIT-
MÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLÍTÁSÁN
ARANY-
ÉREMMEL
KITÜNTETVE

■INNOXA-TEJ■

Az archőr lemosásához víz és szappan helyett INNOXA-TEJET használjunk.

Még a legjobb szappan is ártalmára válik az érzékeny archőrnek: a bőrt kiszáritja és korai ráncosodásra vezet. Az INNOXA-TEJ valósággal tejjel táplálja az archőrt és enyhe hatású összetételénél fogva mindenkinek ajánlható, aki húzamosabb ideig alkalmazott rizsport, ruzst, arcfestéket stb.

Az **INNOXA-MATTKRÉM** mattkrém kiegészíti az INNOXA-TEJ hatását és nappali használatra alkalmas.

Kérjen ingyenes mintát a megszokott üzletében.

Vezérképviselő: **Kanitz Iván és Társa**
Egyetem-utca 3. Budapest, IV.

DR. DIÓSSY BÉLA. Halálos ágyán tért vissza a zsidósághoz, melynek hitét 1919-ben, a kommün után bekövetkezett kitérésű járvány idején ő is otthagyta. Már 1927-ben bejelentette a rabbiságnál felesége *D. Handel Berta*, aki valamikor az Operának ünnepelt művésznője volt, súlyosan megbetegedett és lelkipurdalásai csillapítására vissza akar térni a zsidó hitre. És megtörtént és néhány óra múlva megkönnyebülten hunyta be örökre a szemeit. Most három év után hasonló sors érte *dr. Dióssy Bélát* magát is. Halálos ágyához kérte *dr. Grossmann* rabbit és miután visszatért a zsidó vallásra, átadta lelkét az örökévalónak. A felesége mellé temették a rákoskeresztúri zsidó temetőbe. *Dr. Fischer Gyula* főrabbi meghatóan vett búcsút a tragikus sorsú zene-kritikustól.

HÁZASSÁG. *Löwinger Albert* sárvári fűszernagykereskedő április 1-én tartotta esküvőjét *Róth Olga* urleánnyal Putnokról.

Dr. Schweiger Lázár, a tudós nyitrai főrabbi és nejének *Regina* leánya április 27-én a Rombach-utcai templomban tartották esküvőjét *Faber Sándor* mérnökkel.

Eichbaum Mór általánosan tisztelt fővárosi nagykereskedő és nejének, az V. ker. izr. nőegylet nagyjérdemű elnökösszonyának *Gizi* leányát április 27-én a Csáki-utcai templomban vezette oltárhoz *Biró Miklós*.

Reizer Emil tekinélyes fővárosi nagykereskedő és nejének *Nelly* leányát április 27-én a Dohány-utcai nagytemplomban vezette oltárhoz *Strausz László*.

A PESTI IZR. NŐEGYLET május hó 6-án délután 3 órakor a Leányárvaház templomában (VII. Hungária-körút 154. sz.) tartja meg Leányárvaháza elhunyt alapítójának és alapítványozójának emlékére az évi gyászünnepélyt. Az elhunytak b. hozzátartozói és az árvaház jóakarói és támogatói ezúton tisztelettel meghívotnak.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37 Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85. Telefon: József 302—37

JÓM-HAIVRIM. „Héber napja.” Ez volt a címe annak a konferenciának, amelyet Bécsben a héber nyelv művelőinek és barátainak szervezete rendezett. Fényes tanúság volt ez amellett, hogy a héber nyelv mély gyökeret vert a bécsi zsidó ifjúságban. A konferencia elnöke dr. Tartakower volt, helyettesei: Prof. Wiesen és dr. Dulberg. Prof. Moses Rath, a „Szfáth aménu” ismert szerzője és mások üdvözlései után Prof. Gelernter referált a bécsi héber szervezet működéséről. A „Hisztadruth ivrith” újabban folyóiratot is indított meg „Dvarénu” (A mi szavunk) címmel és az új orgánus erős visszhangra talált. Jehuda Meilen az ifjúság hebraizáló mozgalmáról számolt be. Ebben különösen szép eredményt ért el a „Brith Trumpelder”. Dr. Horovitz a héber nevelésről tett érdekes javaslatokat. Dr. A. Kaminka és mások hozzászólásai után megalakították a különböző munkabizottságokat.

ERDÉLYI BANK ÉS TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG CLUJ. Mérlegszámla 1929 december 31-én. *Aktívák:* Készpénz és bankári követelések 159,371.736, Értékpapírok 9,565.816, Váltótárca 541,676.318, Adósok jelzálogfedezettel 216,013.409, Adósok folyószáml. 166,280.312, Devizában nyújtott hitelek 97,016.426, Ingatlanok 18,328.096, Óvadékok 97,997.384 lei, Összesen 1.208,252.113 lei. — *Passzívák:* Részvénytőke 80 millió, Tartalékalap 8 millió, Kétes követelések tartalékalapja 10,200.000, Betétek 1.024,006.270, Visszleszámitolás a Banca Nationala a Romániában 55,455.390, Átmenő tételek 10,541.196, Óvadékok 97,997.384, Tiszta nyereség 20,049.257 lei, Összesen 1.208,252.113 lei. Cluj, 1929 december 31. A könyvelésért: Szabó Márton cégjegyző. Az igazgatóság nevében: Conrad Ott, Bruno Rubinstein, Hargitay Bertalan vezérigazgató. A felügyelőbizottság nevében: gróf Horváth-Toldy Rudolf elnök.

GYÖNGYÖS—MÁTRAFÜRED és PARÁDFÜRDŐRE UTAZÓ KIRÁNDULÓK figyelmét felhívom az újonnan berendezett orth. kóser falatozó és kifőzésemre. Iskolai és társaskirándulások részére előre megrendelés esetén kedvezményes árban készítek kitűnő ízletes házikosztot. Kereskedelmi utazók részére kedvezmény! Szíves pártfogását kéri Ifj. Klein S. Gyöngyös, Szent Bertalan utca 3.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZ.

(az udvarban)

TELEFON: JÓZSEF 313—37.

5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezüstözés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak.

A XVI-IK IZR. KÖZSÉGKERÜLET f. évi április 27-én tartotta rendes évi közgyűlését Szolnokon dr. Csató Dávid községkerületi elnökhelyettes elnöklete alatt. Komor Arnold és dr. Csató Dávid községkerületi elnökhelyettes pedig családi körülményei folytán tisztségéről lemondott és mindkettőnek elévülhetlen érdemeiért jegyzőkönyvileg köszönetét fejezte ki. Az ekként megüresedett községkerületi elnöki tisztségre egyhangulag dr. Hasznos József bankalelnököt, a szolnoki hitközség alelnökét, elnökhelyettesé pedig ugyancsak egyhangulag dr. Török Lajos táblabíró, a szolnoki hitközség alelnökét választotta meg a gyűlés. A községkerületi bíróság elnöke ismét dr. Török Lajos táblabíró, elnökhelyettese pedig Blumenthal Béla, a hatvani hitközség elnöke lett.

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Újonnan átalakítva, 1 teremmel megnagyobbítva

25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasbédéket és vacsorákat vállalok. Tel.: Aut 167—57.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhímző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856—32.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehér neműek. Intézeti és iskolafehéreneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött áruk nagy választékban

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését. biztos sikerrel végzi: Pollák Sarolta, Andrássy-út 38., I. em (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtekélyesebb), valamint „Miracle” szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

Tizezer

meg tízezer tapasztalt cipész

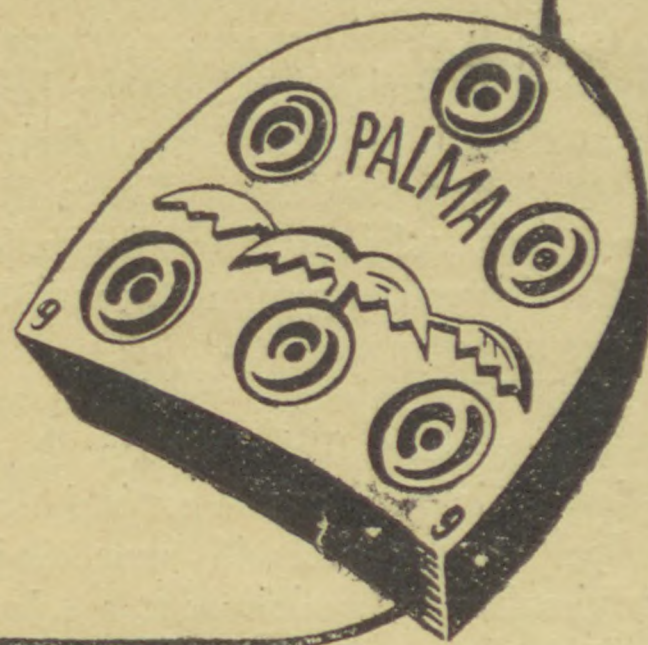
szereli fel állandóan a jó PALMA gumi sarkot.

Néhány nappal ezelőtt e helyen mondtuk, hogy a munkások ezrei gyártják évről-évre a PALMA-sarkot.

A kiváló cipészek a PALMA-sarkot szíves-örömmel szerelik fel, hogy Ön jobban és könnyebben járhatson.

Miután a PALMA olcsóbb és tartósabb a bőrnél és kellemes, rugalmas járás biztosít, mely úgy a testet, mint a drága cipőket kiméli, helyesen tenné mindenki, aki még most is bőrsarkon jár, ha legalább egyszer megpróbálna PALMA-sarkot viselni.

PALMA KAUKSUK SAROK

ELLESETT TELEFONBESZÉLGETÉS. Egy ifjú olvasónk a napokban két kis diák következő telefonbeszélgetését hallgatta ki véletlenül:

— Igaz, hogy a „Remény” zsidó ifjúsági folyóirat félévi díja csak négy pengő? — szólt az egyik hang.

— Igaz! csak négy pengő és a szebbnél szebb zsidó olvasnivalóért járó, eme csekély összeget a „Remény” kiadóhivatalába (IV., Magyar-utca 3) kell beküldeni — hangzott a válasz.

— Köszönöm, pajtás...

A telefonösszeköttetés itt megszakadt és barátunk nem hallott többet a beszélgetésből.

ZSIDÓ KÖZÉPISKOLAI TANÁR családja a vakációra magával vinne 1—2 diákot kellemes, egészséges burgenlandi helyre orthodox ellátásra, német szóra, esetleg korrepetálásra. Cím a kiadóban.

UPRIMNY MIHÁLY ÜNNEPLÉSE. Uprimny Mihály bécsi magyar zsidó főiskolai hallgató nagyszívű pártfogója március 5-én ülte meg Wienben feleségével, született Rosenberg Margittal való boldog harmonikus házasságának 25-ik évfordulóját. Ezt az alkalmat a bécsi diákok felhasználták, hogy őszinte szeretetük és ragaszkodásukról biztosítsák Uprimny Mihályt. Amióta a numerus clausus folytán megindult Bécs felé a diákok vándorútja, pénzt és fáradságot nem kimélve, exponálta magát zsidó diákjaink mellett. Mult és Jövő szerkesztősége igaz szeretettel nagyra-becsüléssel köszönti Uprimny Mihályt és családját nevezetes ünnepély alkalmából.

Árcát, kezét

megóvja a

Dr. Morisson mosdóviztabletta.

Szépségápolásban Váradiné Pataky Aranka vezet

„Arany” szépségápolási szereim és „Radyo” szőrvesztőim a legjobbak. Hajszálak, szemölcsök végleges eltávolítása, utónyom nélkül. Ingyen tanácsadás és prospektus. — Olcsó bérletrendszer

Budapest, VII., Erzsébet-körút 8. I. em.
(Newyork palotával szemben.)
Telefon: József 436—81.

D. J. SILBERBUSCH. 75-éves lett az ismert héber író D. J. Silberbusch. Galiciában, Zaleszczyki városkában született. Eleinte csak a talmudstudiummal foglalkozott, de azután nagy szorgalmával sikerült neki rövid időn belül széleskörű ismeretekre és alapos tudásra szert tenni úgy a profán héber, mint az idegennyelvű irodalomban. 22-éves korában, 1877-ben debutált egy novellájával a „Hamabit” című héber hetilapban, melyet akkor Perez Smolensky szerkesztett. Ezután sűrű sorban jelennek meg novellái, tárcái, irodalmi tanulmányai a „Hator”, „Hajahaduth” és a „Hasacher” című héber lapokban, melyeknek állandó munkatársa lett. Nagyobb munkái közül legjelentősebb a „Dimath Asukim” című regény, melynek cselekménye a romániai zsidóüldözések idejében játszódik. Silberbusch ragyogó stílista, nemcsak a héber, hanem a jiddis nyelvnek is elsőrangú mestere. Silberbusch most memoirjainak megírásán dolgozik. Két korszak között állt Silberbusch. Átélt a keleti Haszkala-kor utolsó küzdelmes fázisát és a nyugati zsidó nemzetiségi mozgalom keletkezését. Emlékezései bizonyára értékes adatokat fognak szolgáltatni a galíciai és a régi osztrák zsidóság kultúrtörténetéhez.

* ARANYSZÓKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. Eisner-drogéria, Budapest VI., Andrássy-út 37.

KEREN HAJESZOD - AKCIÓ DÉLAFRIKÁBAN. Egyidejűleg a magyarországi Keren Hajeszod-akcióval kezdődik hasonló munka Délafrikában, ahová e célból leutazott maga Lord Melchett is, aki tudvalevőleg a zürichi kongresszuson saját hozzájárulásául 500.000 dollárt ajánlott fel. Munkatársai dr. Morsinson, a telavivi Herzlia-gimnázium igazgatója és Wedgwood ezredes, volt angol miniszter. Hogy milyen eredményre számítanak, következtetni lehet abból, hogy a legutóbbi délafrikai Keren Hajeszod-akció 120.000 fontot hozott és ugyanakkor a Keren Kajemeth-nek külön jutott 75.000 font, tehát a délafrikai zsidók majdnem hatmillió pengőt áldoztak egyszerre Szentföldi célokra. És alig vannak összesen hatvanötezren.

„HANIGUN” címmel zsidó zeneművelő és zene-kutató társaság alakult Tel-Avivban Prof. Schor elnöklete alatt. Fel fogja ölelni a zsidó zenének minden problémáját és módot fog keresni a zsidó zene terjesztésére az egész világon. A társulathoz csatlakozott a „Jewish”, amely eddig 300 zsidó zeneművet adott ki. Cím: Rothschild Bulev. 15.

FELHIVÁS! A Budapesti Orth. Zsidó Népasztal-egyesület (VII., Wesselényi-utca 13., postatakarékpénztári csekk számla 16.137) naponta 200—200 szegényt lát el meleg étellel. A közeledő ünnep és az azzal járó óriási kiadások oly nehéz feladatok elé állítják az egyesületet és munkáját annyira megnehezítik, hogy kénytelen azon hittestvéreihez fordulni, kiket a sors sujtó keze megkímélt, hogy jótékony-célú munkájához nagybecsű adományaikkal hozzájárulni kegyeskedjenek. A szegények hálaimája busásan visszafizeti az értük hozott áldozatot.

Z. LEVANON ELŐADÁSA AZ ORSZÁGOS IZR. TANÍTÓEGYESÜLETBEN. Z. Levanon, a Keren Hajeszod delegátusa, aki egyébként igen jónevű pedagógus, az Orsz. Izr. Tanítóegyesület felkérésére előadást tartott „a zsidó ifjúság neveléséről Erec Jisraelben és a galutban”. A nagy érdeklődéssel fogadott előadásért a Tanítóegyesület vezető-sége hálás köszönetét fejezte ki.

RUHÁJA ÚJ LESZ
FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST
BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802—22.

SIRKÓ
LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515—81.

כשר
Vénus ételzsir
Snyders győri orth. főrabbi úr hechserével ellátva és
Vénus ételolaj
kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és ételmi-szerüzletben kapható. Gyártja:
OLAJMŰVEK RT. Kohn Adolf és Társa
Győr—Budapest
V.. Zoltán-utca 16. Telefon: Aut. 208-22, 257-68.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

Komáromi Harisnyaházban

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám alatt

vásárol legolcsóbban elismert jó és szolid árút.

I-a Bemberg selyemharisnyák divatszineken P 3.60-tól

Felölös szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felölös nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

RÉSZLETFIZETÉSRE IS
készpénzáron zongorát

REMÉNYEK

VI., KIRÁLY-UTCA 58.

PATKÁNYT, EGERET, MEZEI EGERET csak
„**RATINOL**”
Svábbogarat, csótányt, rusznit, hangyát
„**RUSSIN**”
irt gyökeresen! Más állatra, emberre
veszélytelen! — Napiárban szállítja:
Ratinol Laboratorium. Bpest, Murányi-u. 36

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben.

Barmicva- és születésnap ajándék
céljaira alkalmas legszebb zsidó ifjúsági könyvek:

BAR KOCHBA

1. A zsidó ifjúság könyve. 2. (új sorozat). 3. (újabb sorozat)
Egy-egy kötet a legszebb zsidó ifjúsági regényeket, elbeszéléseket,
mondákat, legendákat, szavalóverseket, ifjúsági szindarabokat
tartalmazza.

1—1 kötet ára (aranyozott egészvászonkötésben) 3 P.

4. Sass Irén: Kol Nidré. A legszebb zsidó ifjúsági
regény. Ára kötve 2 P.

5. Lehmann: Dávid csillaga. Gyönyörű ifjúsági regény.
Ára kötve 2 P.

6. **ZSOLTÁROK.** Telekes Béla verses fordítása.
Teljes kiadás 2 kötetben. Oldalas műmellékle-
tekkel. Ára 4.80 P.

Fenti könyvek a REMÉNY-nél, Budapest,
IV., Magyar-utca 3. kaphatók.

LAURANA

Abbazia mellett

ujjonnan nyílt szigoruan ארטה כשר

PENSIO WEISS

Referenciák és prospektus rendelkezésre.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók
EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS
V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Aut. 246—74

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és díszítő
BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM
(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

„KULATÁR” művészi sírkő-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321—60.

EZÜST

díszműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

BUTOR

Hálószobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körút mellett

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b
(Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó
intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416—18.

SÍRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombat és
ünnepek zárva.

A Budai Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet
előjárósága a Szentegylet

titkári állására ezennel pályázatot hirdet

Pályázhatnak 25—35 éves, zsidó vallású és műveltségű, hithű feddhetlen előéletű, lehetőleg zsidó közéleti tapasztalatokkal rendelkező, a Szentegylet hivatalának vezetésére képes, a könyvelésben is jártas férfiak. A kellően felszerelt pályázati kérvények folyó év május hó 31-ig küldendők el a Szentegylet hivatalához (Budapest II., Fő-utca 12. szám alá).

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.
(Akácfa-utca sarok)

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gumilábfejes

műláb a legfölké- letesebb!

Törés kizárva. Zajtalan puha és kényelmes
járás. 10—15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szikla D. orvosi mű- szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421—15.
Kérjen prospektust.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon :
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

C SÁNGÓ HENRIK

B Ő R Ő N D Ő S

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403—45

A cím fontos! Flóküzlet nincs! Hasonnevé céggel nem azonos!

BAR-MICVO

ajándéknak, kiválóan alkalmas, értékes
könyv a

Magyar Zsidó Lexikon

Oktat, szórakoztat.

Ára 60 pengő, 6 pengős havi részletre.

Megrendelhető lapunk kiadóhivatalában.

G R Ó F J E N Ó

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

Bécsi magyar házikonyha

RESTAURANT SCHWARZ

Wien II., Rothen Sterngasse 31.

(Bei der Praterstrasse)

Bútor hitelre

Megcsodálják lakását, ha berendezését 32 év óta
fennálló **bútoráruházam** szállítja. Óriási választék
háló-, ebédlő- és úrizzobákból. Nagyon kedvező fi-
zési feltételek

SÁNDOR IGNÁC bútoráruháza
Budapest, VI., Dessewffy-utca 18-20.
(Saját ház)

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay uccsa 14.